

Fehérvári Anikó – Györgyi Zoltán

KIÚT A GÖDÖRBŐL

**Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány
KID-programja**

A RAY OF HOPE

**The KID Programme of the National Public Foundation
for Employment**

No. 276

A Felsőoktatási Kutatóintézet a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik, és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a hasonló típusú intézményekétől – stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival a Felsőoktatási Kutatóintézet hozzájárul a felsőoktatás és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

A Felsőoktatási Kutatóintézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Társadalomtudományi Karával is. Az intézet munkatársai emellett tanítanak az ELTE, a DE, a SZTE, a PTE, a Budapesti Corvinus Egyetem stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus-továbbképzés területi intézményeiben is.

Fehérvári Anikó – Györgyi Zoltán

Kiút a gödörből

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány KID-programja

A ray of hope

**The KID programme of the National Public Foundation for
Employment**

FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET

BUDAPEST, 2006

KUTATÁS KÖZBEN 276
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Tomasz Gábor

Lektorálta: Mártonfi György és Szántó Tamás

Közreműködött: Vadonné Dobos Éva

A tanulmány alapjául szolgáló vizsgálat az Országos Foglalkoztatási
Közalapítvány megrendelésére készült

© Fehérvári Anikó, Györgyi Zoltán, Felsőoktatási Kutatóintézet, 2006

Felsőoktatási Kutatóintézet
HU ISSN 1588-3094
ISBN-10 963-404-411-5
ISBN-13 978-963-404-411-6

Felelős kiadó: Liskó Ilona, a Felsőoktatási Kutatóintézet igazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 6,3 A/5 ív
Készült a Felsőoktatási Kutatóintézet sokszorosítójában

TARTALOM

Bevezetés	5
Az értékelés során elvégzett feladatok	7
A KID-program számokban	11
A KID-program és a kedvezményezettek	13
Az egyes programok és célcsoportjaik	13
A kérdőíves minta reprezentativitása	13
Kik kerültek a programba?	14
Kapcsolat a programszervezettel	23
A számok mögötti eredmények	38
A programszervezetek és tevékenységük	40
Innovációk	40
Nehézségek, problémák, megoldások	49
A partnerszervezetekkel való együttműködés keretei	53
Eredmények a kapcsolatépítés területén	72
A program költségei	74
Eredmények és lehetőségek – összegzés és javaslatok	78
A megfogalmazott célok relevanciája	78
A program megvalósíthatósága	79
A megvalósítás	80
A továbblépés lehetőségei	83
Hogyan tovább? – a KID-típusú programok expanziójának előfeltételei	86
Mellékletek	91
I. A kérdőíves felmérés táblázatai	91
II. Egyéb táblázatok	93
III. A programban részt vevő KID-szervezetek	94
IV. A szervezetek tanulmányban használt jelölése	95
Summary	96

Bevezetés

A KID-program mint a fiatalok munkaerő-piaci kirekesztődésének megelőzését szolgáló program 2002-ben indult. Keretében az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) három éven keresztül pályázati rendszerben nyolc olyan civil szervezetet támogatott, amely arra vállalkozott, hogy hiányos iskolai végzettségű – 16-25 éves – fiatalokat visszavezet a képzési rendszerbe, vagy bevisz a munkaerőpiacra. A pályázat hátterében az a tapasztalat állt, hogy a munkaerőpiacon nagyon rossz helyzetből startolnak azok a fiatalok, akik vagy nem rendelkeznek középfokú végzettséggel, vagy pedig a munkaerőpiacon értéktelen szakmát tanultak korábban. Nagy az esélye annak, hogy ők – segítség nélkül – hosszabb távon sem találnak maguknak munkát. Ezzel nemcsak rövid távon nem biztosított a megélhetésük, de elesve a foglalkoztatáspolitikai eszközök igénybevételétől és – részben felkészületlenségük, részben pedig jogosultságuk okán – a későbbi tanulási lehetőségektől is szinte kilátástalan helyzetbe kerülnek egész életükre. Éppen ezért megsegítésük, illetve egy támogató intézményrendszer lerakásának modellje kiemelten fontos feladat. Ezt felismerve vállalkozott erre a feladatra az OFA segítségével a nyolc szervezet.

A modellnek két fő eleme van: a fiataloknak nyújtott támogatás rendszere – kezdve a célkitűzésektől egészen a módszertani részletekig –, valamint az ezt biztosító szervezetrendszer modellje. A két elemet természetesen nem lehet mesterségesen szétválasztani, de a kísérlet szintjén indokolt volt, mert más-más feladatokat jelentett a résztvevők számára.

A támogatás közvetlen célja egyrészt a fiatalok visszavezetése a képzésbe, hogy ott (újabb) végzettséget szerezve nagyobb eséllyel lépjenek majd a munkaerőpiacra, másrészt a munkavégzési kompetenciáik javítása annak érdekében, hogy eredményesebben vethessék meg lábukat a munkaerőpiacon. Ennek keretében növelendő munkaerő-piaci tájékozottságuk, rendezendő foglalkoztathatóságukat akadályozó szociokulturális, családi viszonyaik, személyközi kapcsolataik, pszichológiai, életvezetési és alkalmazkodási problémáik. Szükség esetén segíteni kell a pályaválasztásukat, erősíteni a tanulási és munkamotivációikat, javítani a munkaerőpiac által igényelt kulcsképeségeiket és fejleszteni szakmai, munkaerő-piaci és szociális hozzáértésüket.

A közvetlen célkitűzés mögött részletes módszertani elképzelés áll: **Komplex eszköztárral, a különböző részterületeken dolgozó szervezetek összefogásán, Integrált együttműködésén alapuló s az egyéni és a rétegszükségleteknek megfelelően Differenciáltan megvalósult fejlesztési prog-**

ramok indítását támogatta a szponzorszervezet. A hármas megközelítés kezdőbetűiből alakult ki a program neve.

Az elsődleges célok meghatározása és a megfogalmazott módszertani célkitűzések nem jelentették a program uniformizálását. Ennek elkerülése nemcsak a kísérleti jelleg miatt kapott nagy hangsúlyt, hanem amiatt is, hogy sem a támogatottak, sem a megvalósítók, sem pedig az őket körülvevő intézményi, szakmai környezet nem uniformizálható. Olyan rendszer kidolgozására vállalkoztak tehát az érintettek, amely kellően rugalmas lehet kiforrott állapotában is annak érdekében, hogy a helyi igényekre reagálva, a helyi lehetőségek függvényében legyen képes működni.

A modell másik eleme a szervezeti felállás alapelemeinek kidolgozása, tesztelése volt. Mivel a program nem egy minden feladatot önállóan megoldó, hanem a legkülönbözőbb területeken (oktatás, szociális terület, egészségügy, közigazgatás, munkaügyi) működő intézmények tevékenységnek integrálását célul kitűző, és a gazdasági élet szereplőivel is együttműködő intézményhálózat kialakítását célozta, kiemelt hangsúlyt kapott az együttműködés lehetséges kereteinek kipróbálása, amely egyben azt a hosszabb távú elképzelést is szolgálta, miszerint a modellnek helyi erőforrásokra támaszkodva is meg kell tudnia állni a lábán.

Az ötletgazda a szervezeti működés alapelemeit is megfogalmazta a pályázati kiírásban, ezért kellett létrehozni a különböző együttműködési szervezeteket.

Az értékelés során elvégzett feladatok

A Felsőoktatási Kutatóintézet pályázata¹ a célcsoport (kedvezményezettek) életútjának feltárására, az egyes programokat megvalósító szervezetekben és környezetükben megvalósult következmények (hatások) feltárására fókuszált, valamint arra vállalkozott, hogy összeveti a program céljait azok megvalósulásával, illetve feltérképezi a megvalósulást elősegítő és akadályozó tényezőket. Ebben a tanulmányban a vizsgálat eredményeit adjuk közre.

Munkánk során négy különböző, de egymást kiegészítő feladatot végeztünk el. A kérdőíves felmérés és a statisztikai adatok elemzése elsősorban a számszerű értékelést szolgálta, a résztvevőkkel (kedvezményezettekkel), illetve a programba a legkülönbözőbb szerepben bekapcsolódó intézmények képviselőivel készített interjúk a folyamatok árnyalt értelmezésében, értékelésében segítettek, míg az esettanulmányok mint önálló termékek leginkább az illusztrálást szolgálták, részletesen elemezve egy-egy program összefüggéseit.

A kérdőíves adatfelvétel

Kérdőívvel megkerestük mind a nyolc program korábbi kedvezményezetteit, megpróbálva feltárni, hogy mi történt velük a program befejezése óta, kiderítendő – legalább jelzésszerűen –, milyen hosszabb távú hatással járt számukra a KID-program.

Számítva arra, hogy az érintettek jelentős hányadával nem fogjuk tudni kitölteni a kérdőívet (a rendelkezésre álló pénzügyi keretek miatt a vizsgálati személyeket postai úton kerestük meg), teljes körű mintavételt terveztünk a két első időszak programjaiban részt vevők körében, illetve a nem válaszolók egy részét (200 fő) telefonon szándékoztuk megkeresni ugyanazzal a kérdőívvel.

A programok többségének tevékenységéhez igazodva a kérdőívvel azokat a fiatalokat céloztuk meg, akik számára annak idején ún. egyéni fejlesztési terv készült. Arra a következtetésre jutottunk ugyanis, hogy a résztvevők legnagyobb halmaza (akiknek meghatározták az ún. induló státuszát) sok esetben olyan fiatalokat is érintett, akik nagyon hamar kihullottak a program-

¹ Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) 2005 novemberében meghívásos pályázat eredményeként adott megbízást a Felsőoktatási Kutatóintézetnek, hogy készítse el a KID kísérleti programjának hatásvizsgálatát. A pályázati kiírásban az OFA nagy szabadságot adott pályázóknak a kutatási kérdések és hipotézisek megfogalmazásában, valamint a vizsgálati módszerek megválasztásában.

ból anélkül, hogy komoly kapcsolatba kerültek volna velük. Ha az ún. fejlődési naplót vagy a végleges pályaterv elkészültét szabtuk volna feltételül, akkor viszont túl kicsi lett volna a minta.

A kérdőíveket – személyiségi jogi okokból – a programgazda szervezetek képviselőivel küldtük el. E szervezetek – egy kivételével, amely a KID-programot nem folytatta a HEFOP keretében, s ezért már apparátusa sem volt a címek megkeresésére – készségesen közreműködtek ebben a munkában.²

Összesen 1250 kérdőív kiküldésére kértük a programgazda szervezeteket. A kapott válaszok várakozásainkat alulmúlták, mindössze 114 kérdőívet kaptunk vissza.

A postai kérdőíves vizsgálat költséghatékony megoldás ugyan, viszont, ahogy már utaltunk rá, általában igen csekély a visszaküldési arány, különösen az „alsó” és „felső” rétegek esetében; így a mintánkban szereplő alacsony iskolázottak körében sem számíthattunk másra. A kérdezés másik nehézségét az okozta, hogy egyes nagyvárosokban a fiatalokra igen erős mobilitás jellemző, így náluk az jelentette a legnagyobb problémát, hogy nem sikerült megtalálnunk őket. A kevés visszaküldött kérdőív csak részben jelzi tehát a kedvezményezettek érdektelenségét, jelentős részben valószínűleg el sem jutottak hozzájuk a kérdőívek.

A postai kérdezés alacsony válaszadási hajlandóságát kompenzálta a telefonos kérdezés, amelyben hét szervezettel sikerült együttműködnünk. Az általuk megadott telefonszámok egy része – az érintettek telefonhasználati sajátosságaiból következően – használhatatlannak bizonyult. Az elért fiatalok túlnyomó többsége ugyanakkor készségesen együttműködött velünk.

A telefonos kérdezés – amely eddig inkább a közvélemény-kutatások során honosodott meg, s kevésbé használatos a szociológiai felmérések-nél – használhatósága a tapasztalatok szerint jelenleg korlátozott. Elsősorban a városi körülmények között élő fiatalok körében alkalmazható. Ugyanakkor – meglátásunk szerint – építeni lehet rá a jövőben is, ha a hasonló programokat támogató szervezetek – számítva egy későbbi vizsgálatra – megfogalmaznak egy ezzel kapcsolatos nyilvántartási kötelezettséget a támogatott szervezetek számára.

A két módszerrel összességében 195 kérdőívet tudtunk feldolgozni, ami gyakorlatilag az elemezhetőség minimumát jelenti. Az adatok érvényességét korlátozza a programonként egyenetlen (2 és 41% közötti) visszaérkezési arány, valamint az, hogy a megcélzott és ténylegesen elért fiatalokat semmilyen mutató alapján nem tudjuk összevetni. Feltételezhető – mint minden ilyen felmérés esetén –, hogy elsősorban a programban sikerebben részt vevők, s éppen ezért a szervező intézménnyel, annak képviselőivel lojálisabb fiatalok küldték vissza nagyobb arányban kérdőíveket.

2 Az OFA programjának lezárulását követően a HEFOP keretében a korábbinál lényegesen szélesebb keretek között nyílt lehetőség a KID-program folytatására. Az OFA programját megvalósító nyolc szervezetből hétnek sikerült e pályázati rendszerbe is bekerülni.

A kérdőívek az említett okok következtében olyan mintát eredményeztek, amelyben az egyes szervezetek nem tényleges súlyuknak megfelelően képviseltetik magukat. Egy szervezet résztvevői adják a minta negyedrészt, egy az ötödrészt, további három a 10-15 százalékát, kettő az 5-10 százalékát, egy pedig még öt százaléknál is kevesebbet. Az eltérő arányokat nemcsak a programonként eltérő visszaküldési arány befolyásolta, hanem az is, hogy a különböző szervezetek programjaiban eleve eltérő számú fiatal vett részt. Akadt olyan programszervezet, ahol a vizsgált két év alatt összességében alig több mint félszáz résztvevő volt, viszont olyan is akadt, ahol több száz volt a számuk.

Az alacsony elemszám nem teszi lehetővé sokváltozós elemzések készítését, illetve azt sem, hogy a különböző programszervezetek programjainak résztvevőit külön alcsoportokként kezeljük. Az adatfelvétellel és az eset számmal kapcsolatos nehézségek ellenére azonban adataink alkalmasak arra, hogy néhány alapvető összefüggésre, a résztvevők nemének, lakóhelyének, iskolázottságának különbségeire rávilágítsanak, illetve megmutassák, hogy a programnak milyen hatása volt a résztvevők iskolázottságára és munkapiaci státuszára.

1. táblázat

A kérdőíves kérdezés adatai

szervezet	fejlesztési tervvel rendelkező fiatalok száma	postán kiküldött kérdőívek száma	kitöltött kérdőívek száma	telefonon lekérdezni tervezett kérdőívek száma	telefonon ténylege- sen lekérdezett kérdőívek száma	visszaérke- zési arány (összesen)
A	196	175	20	21	8	14%
B	173	150	24	23	0	14%
C	213	190	24	23	12	17%
D	163	140	13	23	5	11%
E	160	135	24	25	20	28%
F	248	225	0	23	4	2%
G	219	195	2	24	12	6%
H	61	40	7	21	18	41%
összesen	1433	1250	114	183	79	13%

Interjúk

A kérdőíves felmérés kiegészítéseként, annak támogatására, az adatok értelmezését megkönnyítendő programonként két-két interjút készítettünk a kedvezményezettekkel. A programok részleteinek feltárására a programgazda szervezetek vezetőit kértük, velük egyenként többórás interjú készült. A

megvalósult szervezeti kapcsolatok értékelése és a jövőbeni együttműködési lehetőségek feltárása céljából kerestük meg több, a program megvalósításában valamilyen formában részt vevő intézmény képviselőjét. E munka komoly módszertani megfontolást igényelt: el kellett döntenünk, hogy a programban ténylegesen részt vevő, azt jól ismerő személyeket keresünk meg, vagy pedig olyanokat, akik az adott szervezetnél döntési pozícióban vannak. Az előbbi változat mellett a program értékelésére vonatkozó elvárásaink, az utóbbi mellett a jövőre vonatkozó lehetőségek feltárása szólt. Végül az első változat mellett döntöttünk, azzal az elvárással, hogy a programot jól ismerő személyek a saját intézményük szervezetére, működési és döntési mechanizmusára is rálátnak.

Az interjúzás helyszíneit az adott programok sajátosságaihoz igazodva úgy választottuk ki, hogy a különböző típusú intézmények egyaránt képviselve legyenek. Összességében ezeknél a szervezeteknél 23 interjút készítettünk, a vezetői interjúk alapján két helyszínen az átlagosnál többet. Ezeket a programokat a többinél alaposabban megismertük, róluk esettanulmány is készült.

Statisztikai elemzés

A KID-program dokumentumainak, adatainak elemzése elsősorban a számszerű értékelésben játszott szerepet, nem utolsósorban azért, hogy néhány indikátor segítségével bemutathassuk a KID-programot, illetve ennek kapcsán magukat az alkalmazott indikátorokat is értékeljük.

A KID-program értékelése nem a módszerek, hanem a tartalmi összefüggések alapján történt, kapcsolódva a program két, egymással szinte egyenrangú célkitűzéséhez. Ezek egyrészt a fiatalok visszavezetése a képzésbe, illetve a munkaerőpiacra, s ezen keresztül integrálódásuk a társadalomba, másrészt egy olyan intézményi környezet megteremtése, amely az OFA által támogatott kísérlet lezárulását követően is feladatának érzi az iskolából és a munkaerőpiacról kiszorult fiatalok támogatását, s ha nem is önállóan, de némi támogatással képes számukra a KID-hez hasonló funkciójú programokat nyújtani. E két szempontot egészíti ki egy harmadik, amely a költségeket érintette. E problémakör önálló kezelésével mindenképpen utalni szerettünk volna arra, hogy bármilyen program értékelése nemcsak az eredményesség, hanem a hatékonyság kérdése is.

A KID-program számokban

A KID-program résztvevőinek számát nem lehet egyértelműen meghatározni, maga a támogató is többféle indikátort alkalmazott. Az indikátorok a fiatalok különböző szintű bevonásának felelnek meg, és a programok többségében az alábbi sorrendben követték egymást: 1. egyéni induló státusz meghatározása, 2. fejlesztési terv elkészítése, 3. egyéni fejlődési napló vezetési, illetve 4. végleges pályaterv készítése. Ebből a felsorolásból egyetlen indikátor hiányzik csupán: azon fiatalok száma, akikkel megállapodás vagy szerződés született a programban való részvételről. Hiánya azonban nem okoz értelmezési problémát, mert a másik négy mutató jól leírja a bevonás folyamatát, s további elemzéseket is lehetővé tesz.

2. táblázat

A KID-program összefoglaló adatai

	résztevői csoportok				kimenet			
	egyéni induló státusz	fejlesztési terv	egyéni fejlődési napló	végleges pályaterv	tanul	dolgo- zik	tanul és dolgo- zik	össze- sen
2001	969	755	714	479	286	153		439
2002	931	662	629	303	287	103	6	396
2003	872	598	587	409	329	88	7	424
összesen	2772	2015	1930	1191	902	344	13	1259*

* A fenti táblázatnál később készült, pontosított kimutatás szerint a rendezett sorsú, tanuló és/vagy dolgozó fiatalok száma 1412.

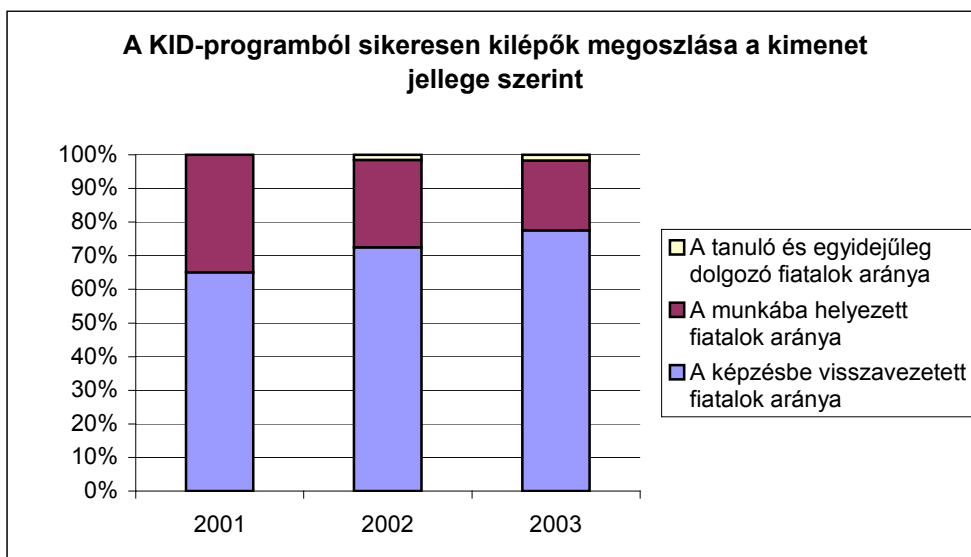
Az adatok szerint több mint 2700 fiatalot érintett a program, az ő esetükben határozták meg az egyéni induló státuszt. Ehhez képest lényegesen kevesebben jutottak el a következő fázisig, amely vagy a fejlesztési terv elkészítése vagy (ritkábban) az egyéni fejlődési napló megkezdése volt. Az interjúk alapján mondhatjuk, hogy ez a lemorzsolódás kétoldalú: oka lehet a fiatal elmaradása, de adott esetben a program is válogatott a fiatalok között. A lemorzsolódás pontos okairól nincs információnk, pedig ez az adat nagyon is fontos lenne. Nem az egyes programok s nem a KID-program egésze szempontjából, hanem azért, hogy a további teendőkről képet alkothassunk.

Végleges pályaterve már csak kevesebb, mint 1200 fiatalnak készült el, ők azok, akikkel a programok már bizonyosan eljutottak a konkrét kimenet megfogalmazásáig. E kört azonban nem azonosíthatjuk a programokhoz szorosan kötődő fiatalokkal, mert pályaterv elkészítésére nem minden esetben került sor. Ezt jelzi az is, hogy a programból sikeresen kilépők (a tanul-

mányaikat elkezdők, illetve munkába állók) száma két évben is meghaladja a pályatervvel rendelkezőkét. Az egyes évekre vonatkozó adatok némi bizonytalanságot tükröznek abban, hogy milyen stratégiát kövessenek a KID-szervezetek. Az interjúkból is kitűnik, hogy foglalkoztatta őket, hogy mekkora körből válasszák ki a pályaterv elkészítésére alkalmas klienseiket. A vállalt mutatók teljesítése nyilvánvalóan befolyásolta stratégiájukat, de alapvető stratégiaváltásra nem volt szükség a három éve alatt.

A programból sikeresen kilépők száma a három év alatt meghaladta az 1400-at,³ ez lényegesen több, mint amennyi fiatal végleges pályatervvel rendelkezett. Az évek során egyre növekvő számban és arányban kerültek valamilyen képzésbe, míg a munkába állás fokozatosan visszaszorult.

1. ábra

A munkába lépők nem teljes körére vonatkozó adatok szerint felerészben betanított munkát vállaltak, egyharmadrészben segédmunkát, egyhatodrészben pedig szakmunkát. Ez a megoszlás nem meglepő: a munkába állást mint kimenetet elsősorban a legképzetlenebb fiatalok választották, azok, akiket képzésbe vinni nem igazán lehetett. Az elhelyezkedettek túlnyomó többsége munkaszerződéssel dolgozott, 70 százalékuk teljes munkaidőben.

3 Lásd a 2. táblázat alatti megjegyzést.

A KID-program és a kedvezményezettek

Az egyes programok és célcsoportjaik

Amikor hátrányos helyzetű, iskolából lemorzsolódott, munkanélküli fiatalokról beszélünk, ritkán gondolunk arra, hogy ezek a fiatalok nem képeznek egységes társadalmi réteget. Nemcsak az iskolai végzettségüket tekintve tehetünk különbséget közöttük, hanem sok más kevésbé mért/mérhető ismérv mentén is tagozódnak.

A nyolc program kimondva-kimondatlanul e nagy s gyakran egységesen kezelt réteg egy-egy kisebb csoportjával foglalkozott elsősorban. Hogy melyikkel, azt részben a helyi viszonyok döntötték el, részben a programot felvállaló civil szervezetek kompetenciái. Volt, ahol „mélyre” nyúltak, máshol kevésbé. A kísérleti program lehetővé tette ezt számukra azzal, hogy megfogalmazta ugyan a „felvételi kritériumokat”, de nagy szabadságot biztosított az egyes programoknak abban, hogy a felvehető fiatalok mely rétegét célozzák meg. Ily módon előfordult, hogy egyes településeken viszonylag stabil háttérű, de e háttér ellenére elkallódott fiatalok váltak célcsoporttá (pl. szervezet B, szervezet C), más esetben viszont a program szervezőinek a társadalmi, szülői háttér visszahúzó hatásával is számolniuk kellett (szervezet G, szervezet D, szervezet A).

E sokszínűség egyrészt lehetővé tette, hogy a program alapkoncepcióját különböző feltételek mellett ki lehessen próbálni, másrészt ugyancsak kísérletnek tekinthető a sokszínűség egy programon belüli kezelésének lehetősége. Egyáltalán nem biztos ugyanis, hogy különböző, önmagukban helytálló, releváns s akár sikeres programok rendszeren belül is irányíthatók, finanszírozhatók. A tanulmánynak ezen a helyén csak felvetettük ezt a szempontot, a kérdést az utolsó fejezetben fogjuk megválaszolni az értékelés során.

A kérdőíves minta reprezentativitása

Kérdőíves adatfelvételünk nem tekinthető reprezentatívnak. Mint minden hasonló adatfelvétel esetében a programban sikeresebbek válaszoltak nagyobb arányban. A sokaság egészének összetételére vonatkozó adatokkal

nem rendelkezünk,⁴ ezért mintánk reprezentativitását csak a sikerrel kilépők esetében tudjuk mérni. Eszerint mintánk elsősorban a középiskolát már korábban elhagyók adatait tartalmazza s felülreprezentáltak a nagyvárosi fiatalok, a lányok és a 19-22 éves korosztály.

3. táblázat

A kérdőíves felmérésben és a program első két évében részt vevők (egyéni fejlesztési tervvel rendelkezők) megoszlása a programból való kilépés eredményessége szerint (%)

	sikeresen kilépők			sikertelen kilépők	összesen
	tanulás	munka	mindkettő		
sokaság	40,4	18,1	0,4	41,1	100
kérdezettek	59,9	16,1	6,8	17,2	100

Kik kerültek a programba?

Hogy pontosan kik kerültek a programba, illetve kik jutottak el az egyéni fejlesztési tervek elkészítéséig, a kérdőíves felmérésünk alapján nem tudjuk megmondani, de a mintánk összetétele alapján jellemezni tudjuk a kérdőívünkre válaszoló fiatalok körét. Ez alapján könnyebben el tudjuk helyezni azokat az információkat is, amelyek a kérdezettek későbbi sorsáról kiderül.

A résztvevők életkora és jelenlegi családi helyzete

A válaszadók körében csaknem fele-fele arányban oszlanak meg a férfiak és a nők. A válaszadók több mint fele (53%) – 50 ezer lakos feletti – nagyvárosban, több mint harmada (37%) községben és közel egytizede kisvárosban él. Ez az összetétel egyben jelzi a programok hatókörét is, hiszen a programgazda szervezetek közül hat található nagyvárosban, kettő kisvárosban, községben pedig egy sem. A községi lakosok magas aránya ugyanakkor arra utal, hogy – talán a legnagyobb városokat leszámítva – az ilyen jellegű programoknak szükségszerűen át kell lépniük a városhatárt. Nem feltétlenül azért, mert nincs az adott településen a felvételi kritériumoknak megfelelő fiatal, hanem mert közülük sem vonható be mindenki.

4 A statisztikai adatok az egyéni fejlesztési tervvel rendelkező fiatalok összetételét nem jelzik, ezek csak azoknál állnak rendelkezésünkre, akiknél megtörtént az induló egyéni státusz meghatározása, illetve akik sikerrel léptek ki a programból.

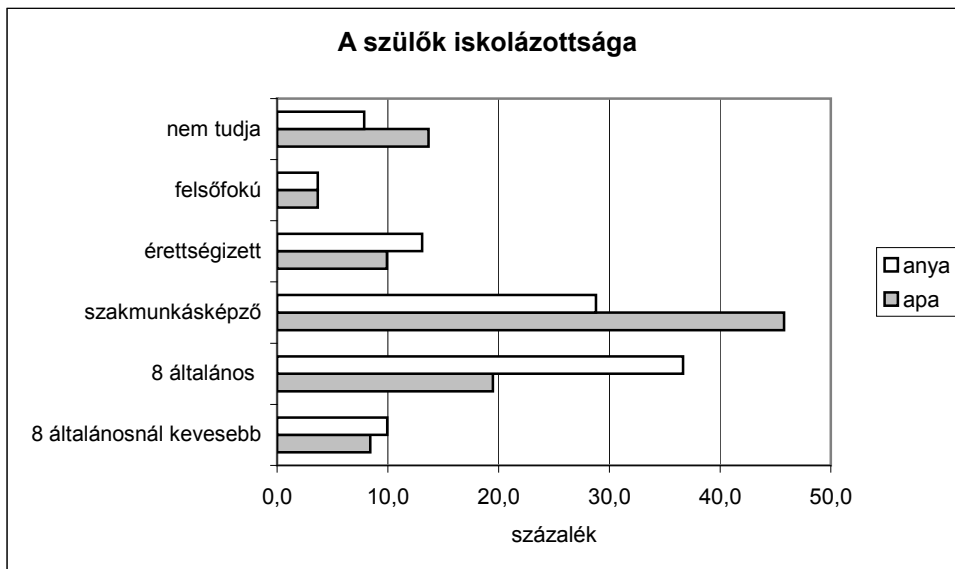
A résztvevők átlagéletkora a felmérés idején 23 év, vagyis a programba bekapcsolódásuk idején átlagosan 20 év körűiek voltak. Az életkori szórás igen nagy. Többségük (60%) az átlagnál fiatalabb, viszont több olyan résztvevő is bekerült a programba, aki inkább a közép korosztályhoz tartozik. A résztvevők fiatal korából adódik, hogy nagy részük még a szüleivel él (62%), közel egyötödük viszont egyedül. Ehhez hasonló azok aránya, akik már saját családot alapítottak. A családalapítás általában gyermekvállalással járt együtt – általában egy családban egy gyermek található. Nemek szerint azt tapasztaljuk, hogy a nők körében gyakoribb a családalapítás, közöttük két és félszer többen vannak azok, akik házasságot kötöttek, illetve gyerekük született. Viszont a férfiak körében azok aránya magasabb, akik szüleik nélkül, egyedül élnek.

A szülői családi háttér

A fiatalok családi körülményeire szüleik alacsony iskolázottsága és munkapiaci hátrányai is hatással vannak. Az anyák közel felének csak nyolc általános vagy az alatti végzettsége van, az apák iskolázottsága magasabb: körükben a szakmunkás végzettségűek a meghatározók. Ez a szülői összetétel valószínűleg meghatározó lehet, hisz a szociológiai vizsgálatok általában az anya iskolázottságának a szerepét emelik ki a gyerekek iskolai pályafutásának alakulásában, másrészt a szélesebb társadalmi rétegeket felölelő kutatásokban a szakmunkás apáknak jellemzően középiskolai végzettséggel rendelkező feleségük van. Az, hogy a KID-programokban részt vevő fiatalok családjára nem ez a jellemző, utal a családi háttér hiányosságaira, a tanulási motiváció gyengeségére. A szülők iskolázottsága a lakóhely függvényében változik, vagyis minél nagyobb településen él a család, annál magasabb a szülők iskolázottsága.

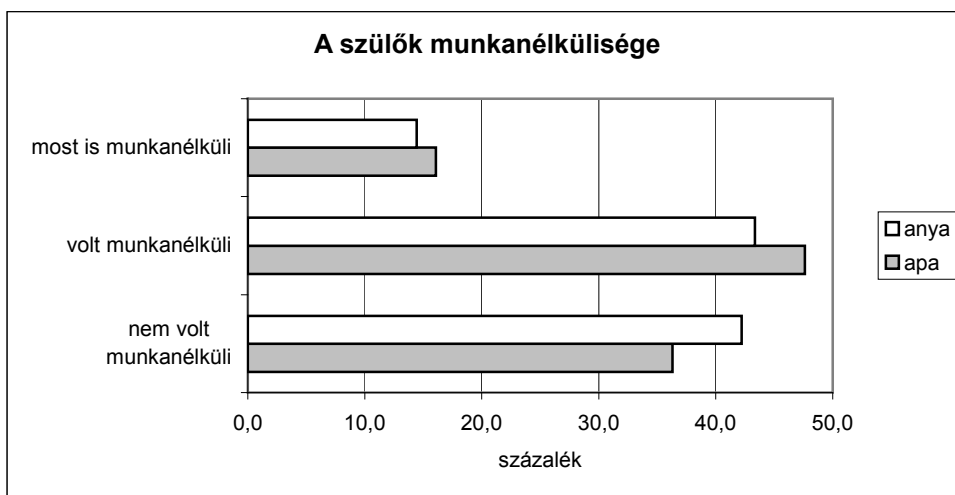
A családi háttér bizonytalanságát jelzi, hogy a fiatalok igen nagy aránya nincs is tisztában szülei (főként az apa) iskolázottságával.

2. ábra

A szülők munkapiaci helyzetét tekintve azt tapasztaljuk, hogy a szülők több mint fele volt már munkanélküli, vagy ma is az. Az apák körében nagyobb a munkanélküliek aránya, mint az anyák körében. Mindkét szülő adatainak összesítése azt mutatja, hogy mindössze a családok 16 százalékában nem fordult még elő munkanélküliség.

3. ábra

A szülők iskolázottsága és munkanélkülisége szoros korrelációt mutat. Minél alacsonyabb a szülők végzettsége, annál valószínűbb, hogy előfordult már munkanélküliség a családban. A közép- vagy felsőfokú végzettségű szülővel/szülőkkel rendelkező családok munkaerő-piaci helyzete arányait tekintve valamivel jobb, de összességében a résztvevők mindössze hat százaléka került ki olyan családból, amely sem iskolázottsági, sem munkaerő-piaci hátránnyal nem rendelkezik.

4. táblázat

Szülők iskolázottsága és munkanélkülisége a válaszolók arányában

	nem volt munkanélküli	munkanélküli	összes
egyik szülő 8 általános vagy az alatti	5,9	38,7	44,6
egyik szülő szakmunkás	5,9	33,3	39,2
egyik szülő közép- vagy felsőfok	5,9	10,2	16,1
összesen	17,7	82,3	100,0

A fiatalokkal készült interjúk rámutatnak arra, hogy ezek a hátrányok bármilyen súlyosak is, nem magyarázzák meg önmagukban az érintett fiatalok korábbi kudarcos iskolai és munkaerő-piaci pályafutását. Egy-két kivételtől eltekintve valamennyiük családjában történt olyan drámai esemény, amely később negatívan befolyásolta életüket. Válás vagy az egyik szülő halála következtében az interjúalanyok többsége csonka családban él, néhányan intézetben nevelkedtek, másokat fogyatékoságuk gátolt az előrejutásban. A családok anyagi helyzetének felmérésére nem volt lehetőségünk, de tudjuk, hogy a kérdezettek viszonylag nagy családban nőttek fel (átlagosan két testvérük van), ami az említett iskolázottsági és munkaerő-piaci helyzet mellett valószínűsíti a gyenge és instabil jövedelmi viszonyokat is.

A fiatalok programot megelőző iskolai életútja

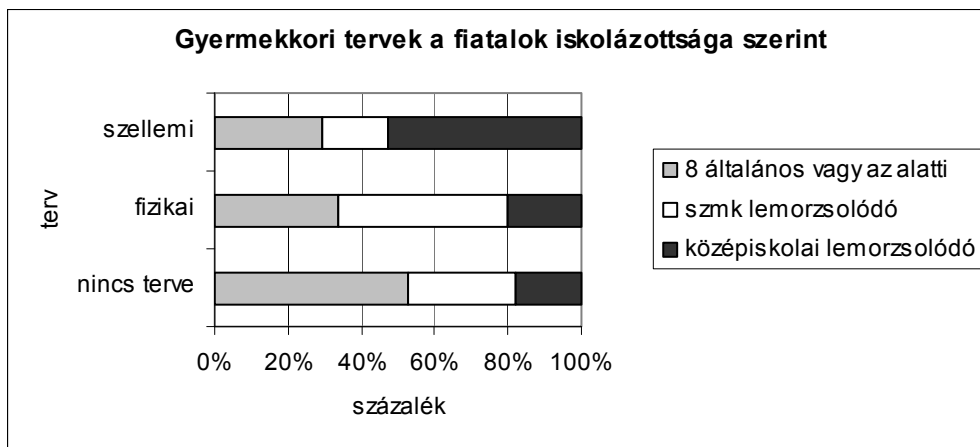
A pályaelképzelésekre vonatkozó kérdésünk, amely nem egy időpontra szűkítette le a terveket, hanem kinyitotta azt a „gyerekkor” egészére, azt próbálta felmérni, hogy gyerekkorukban mit láttak ezek a fiatalok maguk előtt. Az álmok hiányát nemcsak a nagyarányú (több mint egyharmados) „nem tudom” válaszok jelzik, hanem az is, hogy mindössze a fiatalok hét százaléka jelölt meg több szóba jöhető foglalkozást. Azok, akik több elképzeléssel is rendelkeztek, általában ugyanabban a foglalkozási kategóriában helyezték el magukat. 45 százalékuk fizikai foglalkozást képzelt el magának, mindössze egytizedük szeretett volna valamilyen értelmiségi foglalkozást űzni, és csupán egy százalékuk gondolta úgy, hogy vezetőként dolgozik majd. A gyerekkorban gyakori, művészi pályákkal kapcsolatos ábrándozás is

mindössze öt százalékban fordult elő. Főként a nagyvárosi fiatalok nem foglalmaztak meg konkrét pályaelképzelést.

A gyermekkori elképzelésekhez képest a továbbtanuláshoz köthető elképzelések már határozottabbak voltak. Mindössze a fiatalok egytizede jelezte, hogy az általános iskolában sem voltak tervei, ugyanakkor negyedük már továbbtanulni sem akart. Közel 40 százalékuk szeretett volna szakmát s közel egyötödük szakközépiskolában tanulni. Az alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermekei minél hamarabb dolgozni szerettek volna, a közép- vagy felsőfokú végzettségű szülők gyermekei javarészt gimnáziumi továbbtanulást terveztek általános iskolai éveik alatt, vagyis a tervek erősen köthetők a családi háttérhez. A végeredmény – a tovább nem tanulás vagy a középiskolai lemorzsolódás – viszont azonos.

A fiatalok gyermekkori elképzelése szoros kapcsolatban áll az iskolázottsággal (KID-programba belépést megelőzően). Minél magasabb az iskolai végzettségük, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy volt valamilyen pályaelképzelésük korábban. Természetesen az ok-okozati összefüggés fordított, vagyis a pályaelképzelés tanulási motivációt eredményez, s ez nagyobb iskolai teljesítményre ösztönöz, ami végül is magasabb végzettséghez vezet. Azt is láthatjuk, hogy a szakmunkásképzőből (szakiskolából) lemorzsolódók leginkább fizikai, míg a középiskolából lemorzsolódók inkább szellemi foglalkozást képzeltek el maguknak gyermekkorukban. Vagyis a gyermekkori elgondolásokhoz igazodott a későbbi iskolai életút is – nem teljesen függetlenül a szülők iskolai végzettségétől.

4. ábra

A tényleges iskolai pályafutás

A fiatalok több mint egytizedének (12,6%) nem volt még alapfokú végzettsége sem a program megkezdése előtt.⁵ Egynegyedük rendelkezett általános iskolai végzettséggel, felerészben jártak valamilyen középfokú iskolába, legtöbbjük szakiskolába (31%), de a képzés befejezése előtt – legtöbbször az első két évben – lemorzsolódtak. A résztvevők egytizede ugyanakkor befejezett szakmunkás vagy középiskolai végzettséggel rendelkezve került a programba, vagyis nem iskolázottságuk, hanem – feltételezhetően – munkaerő-piaci helyzetük vagy valamilyen más, egyéni problémájuk miatt kerültek valamelyik KID-programba. Összességében tehát a többségtől nem volt idegen a középiskolai tanulás. Azt sajnos nem tudjuk megmondani, hogy azért-e mert a programszervezetek elsősorban a könnyebben elérhető, mozgósítható, bevonható, középiskolai szocializációval rendelkező fiatalokat kapcsolták be a programba, vagy pedig azért, mert az ő körükben magasabb volt a válaszadási hajlandóság. A vezetőkkel folytatott interjúk, valamint az egyes programok válaszadási arányai alapján mindkettőt valószínűsíthetjük. Vagyis a válaszolók összetétele egyrészt utal arra, hogy a programgazda szervezetek korábban említett többsége nem tudott, vagy eleve nem akart az általános iskolai végzettséggel sem rendelkező, jelentős részben roma fiatalokkal foglalkozni, másrészt jelzi az alacsonyabb végzettségűek kisebb együttműködési készségét. (A legnehezebb eseteket felvállaló szervezet A, szervezet G és szervezet D programjaiban részt vevők kevesebb, mint 15 százaléka válaszolt.)

5. táblázat

Iskolai végzettség és munkaerő-piaci helyzet a KID-programot megelőzően

iskolai végzettség	munkavégzés				összesen
	bejelentett mh.	nem bejelentett mh.	alkalmi munka	semmi	
<8 osztály	0,0%	1,1%	4,2%	7,4%	12,7%
8 osztály	3,2%	2,1%	4,2%	14,8%	24,3%
félbehagyott szakiskola	2,6%	1,6%	6,9%	20,1%	31,2%
félbehagyott középiskola	2,1%	0,5%	4,8%	13,8%	21,2%
egyéb	2,1%	1,6%	1,1%	5,8%	10,6%
összesen	10,1%	6,9%	21,2%	61,9%	100,0%

Az interjúalanyok kiválasztásában nem törekedtünk reprezentativitásra, a kiválasztást a programgazda szervezetekre bíztuk. Egyetlen kérésünk volt,

⁵ Valószínű, hogy ez az érték jóval magasabb a program összes résztvevője körében. Ahogyan azt már a minta leírásánál is jeleztük, kérdőívünkre főként a magasabb kvalifikált egyének válaszoltak.

hogy lehetőleg jól kommunikáló fiatalokkal beszélgethessünk. Ez, valamint a szervezetek óhatatlan bizonyítási vágya inkább a sikeres s (minden bizony-nyal ezzel összefüggve) már eleve képzetesebb fiatalok kiválasztását eredményezte, így interjúalanyaink többsége is a középiskolából morzsolódott le. Tőlük kaphattunk némi képet az iskolai kudarcok okairól.

Az iskolai kudarcnak számos oka volt, amelyek egymást felerősítve végül az iskola elhagyását eredményezték. Az említett családi problémák mellett mások is felszínre kerültek a beszélgetések során. Az egyik legjellemzőbb a tanulmányi kudarc: valahol, többnyire még a kamaszkoruk előtt elvesztették a szálát, s egyik vagy másik tantárgyban (többnyire a matematikában) képtelenek voltak előrelépni. Sokan emiatt már a felső tagozat legelején, ötödik osztályban gyenge eredményeket értek el, korrepetálásra szorultak. Akadtak olyanok, akik kaptak segítséget egy nagyobb testvér vagy az általános iskolai tanár személyében, de nem ez volt a jellemző, hanem az évisméltés (elégtelen osztályzat vagy túl sok hiányzás következtében). Meg kell jegyez-nünk, hogy a matematikatudás hiányosságait több KID-szervezet is felismer-te, s a matematika korrepetálás jelentette a fiatalok fejlesztésének első lépé-sét.

Interjúalanyaink között speciális képzési igényű fiatalok (pl. diszlexiások) is akadtak, akiknek rászorultságát azonban nem ismerték fel az iskolában, úgyhogy nem vagy csak későn kaptak megfelelő segítséget.

A gyenge tanulmányi teljesítmény tovább szűkítette a bizonytalan pálya-elképzeléseket, s ez a pályaválasztást követően ütött vissza: a fiatalok több-sége – környezete tanácsára – úgy választott középiskolát vagy szakmát, hogy nem volt tisztában azzal, mit is fog tanulni, s csak a középiskolában szembesült döntése következményeivel.

Interjúalanyaik egy része roma származású. Többen közülük említést tet-tek arról, hogy már az általános iskola első éveiben megtapasztalták a szeg-regáció puhább és keményebb eszközeit, amelyek miatt kevés esélyük ma-radt arra, hogy befejezzék az alapfokú képzést, vagy továbbtanuljanak.

Miért nem ment az iskola?

Általánosban az első ötödik osztályig nagyon szerettem tanulni. Utána, mivel így szétvált az osztályunk, kis létszámúba tanultam addig, utána bekerültem nagy létszámú osztályba, ott már annyira nem tetszett a tanulás, nehezebb volt, a tanárnak nem volt annyi ideje ránk. Emiatt annyira nem is maradt meg bennem pozitívan az, hogy tanulni. Van egy-két tantárgy, amit nagyon szívesen tanulok, a biológiát, az informatikát, még esetleg a történelmet is, bár mondjuk ez erősen tanárfüggő. Jobban oda kellett rám figyelni, hogy mit hogy tanulok meg, és persze volt, hogy magántanárokat kellett fo-gadni.

(lány, középiskolából lemorzsolódó)

Hát igen, ez volt a legnehezebb, a nyolcadiknál, hogy mit is szeretnének. Persze, hogy segítettek, adtak mindenféle kis nyomtatványt, meg elmesélték, hogy ezt jelöld be előbb... magának kell eldönteni, hogy milyen céljaik vannak, nekem azok nem voltak. Úgyhogy meg voltam lőve, választottam egy olyan szakmát, hogy azért mert közel van az iskola, meg azért, mert mindenki odamegy, ez volt a gépszerelő és üzemeltető. Két hónapot jártam oda, de olyan rosszak voltak az eredményeim, főleg matek és fizika, hogy félévbe nem lehetett kijavítani, és mivel az anyagi körülményeink így is rosszak voltak, nem fogok potya költekezést csinálni, és ott is hagytam. Anyám mondta, hogy ne hagyd ott, meg mit tudom én. De aztán még sírtam is neki 15 évesen, úgyhogy komoly férfiként sírni, és ott hagytam.

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

A fiatalok iskolázottsága szoros összefüggést mutat a szülők végzettségével, illetve gyermekkori terveikkel és a tanulással kapcsolatos elképzeléseikkel is.

Miért nem tanultam tovább?

Na de egy jó bizonyítvánnyal gimnáziumtól kezdve minden helyre mehetett volna?

Ja, csak hogy nem volt nálam képbe a gimnázium, ugyanis abban az időben még nem volt benne a képben, meg én nem olyan családba nevelkedtem, ahol valakinek is van érettségije, mert nálunk senkinek nincs érettségije a családban. Ugyanis az már genetikai tulajdonság, hogyha valaki leteszi az érettségit. Ha már valakinek van a családban érettségije, akkor leteszi általában. Vagy aki egyetemista családba született, ahol orvos például, az nyilván orvos lesz, vagy orvosnak tanul, ez benne van a pakliban. Munkáscsaládból, nyilván én is munkásként fogok élni egész életemben.

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

A KID-részvétel előzményei

A fiatalok közel kétharmadának nem volt munkája, mielőtt bekapcsolódott volna a programba. Csupán egytizedüknek volt bejelentett munkahelye, egyötödük alkalmi munkából, hét százalékuk feketemunkából élt. A munkapiaci státusz nemek szerint eltérést mutat, ami a hagyományos nemi szerepekkel hozható összefüggésbe. A fiúkra a családfenntartásban nagyobb szerep hárul, ezért számukra – ha más nincs – a feketemunka is alapvetően fontos, míg a lányok esetében jobban elfogadható a „semmittevés”, ami

minden bizonnyal a háztartási munkában való részvételt jelent. Számokban kifejezve: míg a lányok több mint háromnegyedének nem volt semmilyen munkája, addig a fiúk több mint fele végzett valamilyen, leginkább alkalmi munkát.

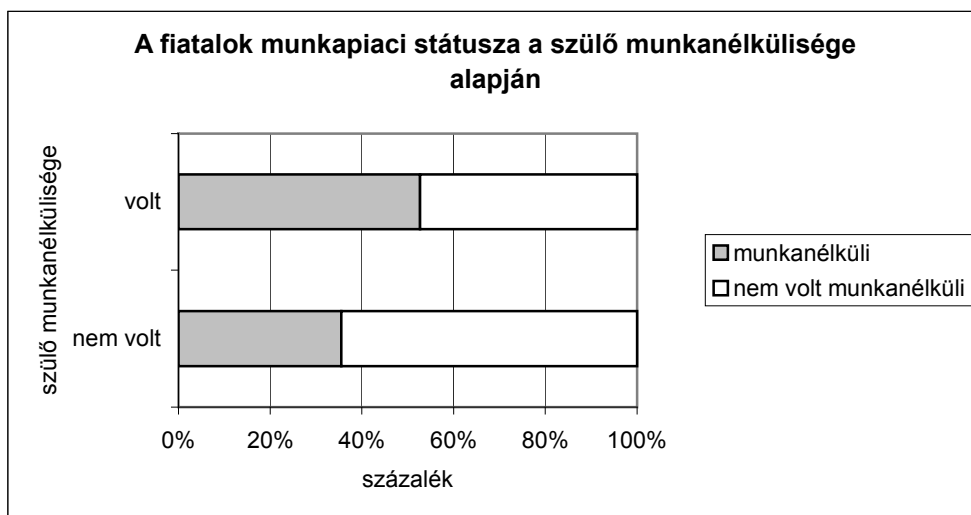
A kérdezettek többségét (58%) szüleik tartották el a programba bekapcsolódás előtt. Fele ekkora azok aránya, akik fizetésükből éltek, 14-14 százalék pedig rendszeres, illetve alkalmi munkából tartotta fenn magát. Az intézményes ellátórendszer csak igen kevés (6%) fiatalról gondoskodott. Ahogyan a fiatalok aktivitása különbözött nemek szerint, úgy az is, hogy ki miből élt. A fiúk nagyobb arányú munkavállalása nagyobb anyagi függetlenséget eredményezett számukra, míg a lányok nagyobb arányban szorultak szüleik támogatására. Az anyagi függetlenség a szülőktől való különéléssel párosul, ami nemritkán a családalapítással függ össze, s természetesen az életkortól sem független.

A fiatalok több mint fele (56%) soha nem dolgozott korábban. A többiek általában egy-két munkahelyen fordultak meg, de akadt olyan, aki már tíz munkahelyet is megjárta. A munkahelyek egynegyedén feketén dolgoztak a fiatalok. Főként azoknak a fiataloknak volt már sok munkahelye, akik alkalmi munkákra kényszerültek. Többségük (86%) regisztráltatta már magát a munkaügyi központban. Munkanélküliségük átlagos hossza több mint egy év volt (13,7 hónap), leghosszabb ideig a legalacsonyabb végzettségűek maradtak munka nélkül, átlagosan 17-20 hónapig,⁶ a középfokról lemorzsolódók viszont csak hét hónapig.

A szülők aktivitása jelentősen befolyásolta azt, hogy mennyire támogatták gyermeküket. Az alábbi ábrán jó látható, hogy a fiatalok jobban támaszkodhattak szüleik anyagi segítségére, ha azokat nem érintette a munkanélküliség, míg azok a fiatalok, akiknek a szülei hosszabb-rövidebb ideig munka nélkül maradtak, nagyobb valószínűséggel kerestek-találtak munkát maguknak. Ugyanakkor a munkanélküli szülők gyerekei nagyobb eséllyel válnak maguk is munkanélkülivé. Vagyis a legrosszabb helyzetből startolók nagyobb erőfeszítéssel igyekeznek jelen lenni a munkaerőpiacon, amely azonban rendre kiveti őket.

6 Az általános iskolát be nem fejezők átlagosan 17 hónapig, míg az általános iskolai végzettségűek átlagosan 20 hónapig voltak munkanélküliek.

5. ábra⁷

Az adatok mélyebb elemzése arra utal, hogy a fenti, a szülők iskolai végzettségére, munkaerő-piaci helyzetére, támogatására és a kérdezett fiatalok helyzetére vonatkozó összefüggések csak párosával igazak, s nem rajzolnak ki egymástól markánsan különböző, de belső struktúrájukat tekintve hasonló résztvevői köröket. Sokkal inkább jellemzők a különböző egyedi esetek.

Kapcsolat a programszervezettel

A bekapcsolódás motívuma

A programszervezet első feladata az volt, hogy megtalálják a program célcsoportját. A szervezetek többségének ez nem okozott gondot, mert korábbi tevékenységeik révén kialakultak, s többé-kevésbé ki is finomodtak azok a módszerek, amelyek révén ezt meg tudták tenni. A leghatékonyabb módszernek a fiatalok informális környezetének elérése látszik, a programban részt vevők egyharmada a családján vagy barátain keresztül hallott a programszervezetről. Ez a módszer valószínűleg akkor működőképes, ha az adott szervezetnek vannak megfelelő „utcai munkatársai”, akik képesek megszólítani a csellengő fiatalokat, s fokozatosan egyfajta bizalmi kapcsola-

⁷ A szülő munkanélkülisége mutató azt jelzik, hogy az egyik vagy mindkét szülő volt már munkanélküli.

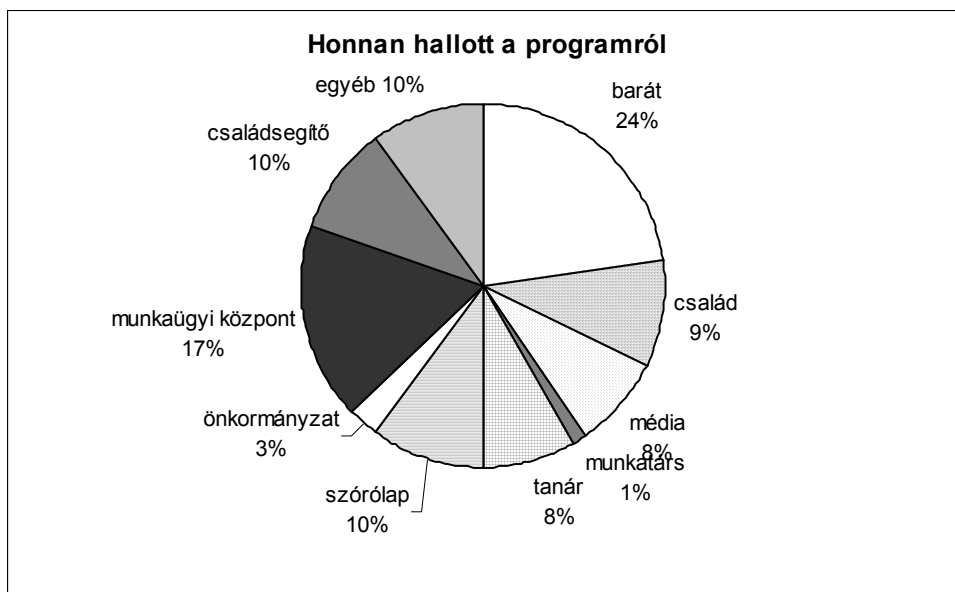
tot is kiépítenek velük. Több fiatal a szabadidős programokkal csábítottak be a programszervezetbe és a programba. Az interjúkból tudjuk, hogy az egyes programok nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy az utcán kódorgás helyett valamilyen, a résztvevők számára vonzó sportolási, szórakozási lehetőséget teremtsenek, megismerjék ezáltal a fiatalokat, meggyőzzék őket, hogy van értelme fordítani sorsukon, s a program adta lehetőségek révén segítséget is kaphatnak ahhoz, hogy a nehézségeiket leküzdjék. A szervezetek egy része – mondhatjuk terápiás célzattal – hosszabb, üdülés jellegű programot is kínált a résztvevőknek, aminek köszönhetően – a programvezetők elmondása szerint – önértékelésük megváltozott. Részben azért, mert (nem egy esetben életük első nyaralásán) végre egyenrangú embernek érezhették magukat korosztályuk szerencsésebb többségével, másrészt fontos szocializációs funkciója is volt a programoknak, hiszen a fiatalok olyan körülmények közé kerültek, ahol meg kellett tanulniuk viselkedni, s nem utolsósorban egymáshoz, s az együttéléshez nélkülözhetetlen szabályokhoz alkalmazkodni. Ez a módszer elsősorban a nagyobb városokhoz kötődik, amelyekben kialakultak azok a nyilvános terek, ahol ezek a fiatalok megfordulnak, s létrejöttek azok a kortárscsoportok, amelyek becserkészése a programba bevonható fiatalok elérésének egyik útja. A beszoktató programokat illetően nagy eltérések voltak az egyes programok között, de a hálózatosodás nagymértékben elősegítette az egymástól való tanulást is.

A programok a fentiek ellenére nem nélkülözhatték az intézmények közreműködését sem, s ezek összességében csaknem olyan hatékonyak voltak, mint az informális módszerek, hiszen az önkormányzatok, a családsegítő központok és munkaügyi központok együttesen hasonló arányt képviselnek, mint a rokoni, ismerősi hálózat. A formális szervezetek közül is a legfontosabb információhordozó a munkaügyi központ. Mint láttuk, a fiatalok nagy része már korábban kapcsolatba került az illetékes munkaügyi központtal, s miután azokat bevonták a program köré szerveződő konzorciumba, a fiatalok „felkutatásában” is hajlandók voltak részt vállalni. Bár több szervezet is próbálkozott vele, úgy tűnik, hogy a média közvetítő szerepe kisebb, mint amilyen hatással amúgy jelen van életükben. Az interjúk alapján sem tudjuk azonban pontosan megmondani, hogy ez miért van. Azért, mert ezek a fiatalok nem nézik, vagy nem tartják hitelesnek az onnan érkező információkat, vagy azért, mert a programgazda szervezetek nem fektettek erre nagy hangsúlyt, s nem tudták elérni (vagy megfizetni) a megfelelő rádió-, tévéállomásokat és sajtóorgánumokat? Mindenesetre kiegészítő jelleggel a média is felbukkan mint hirdetési eszköz, akárcsak a szórólapok terjesztése vagy az iskolák felkeresése. Utóbbi esetben a tanár hívhatja fel egy-egy lemorzsolódás előtt álló tanítványa figyelmét a KID-programok kínálta lehetőségeire.

Kérdőíves mintánk összetétele arra utal, hogy a szervezetek eleinte gyakrabban próbálkoztak a partnerintézmények révén eljutni a fiatalokhoz, a későbbiek során viszont inkább az informális utat választották. E mellett szól, hogy ez egyben a következő fázis, a „beszoktatás” előkészítését is

szolgált, hiszen a személyes kapcsolat gyorsabban megteremthető, s minden programvezető arról számolt be, hogy ez nélkülözhetetlen e réteg megszólításában, programban tartásában.

6. ábra

Hogy kerültem ide?

Hogy ismerkedtél meg a programmal?

Hát mivel ugye a munkaügyin regisztrálva voltam, ezért bent voltak az adataim, és amikor a KID-esek kiküldték ezt a bizonyos kereseti nem is tudom milyüket, hogy nekik ilyen tulajdonságú emberek kellenek, meg hogy 25 év alatti, 15-25 év közöttiek és munkanélküliek és iskolájuk, szakmájuk sincs. Ezeknek a feltételeknek én megfelelek, kiküldték a munkaügyin keresztül egy ilyen meghívó levélszerűséget, abban volt leírva, hogy tanulási lehetőségekről van szó.

(lány, középiskolából lemorzsolódó)

Ide úgy kerültem, hogy az egyik haverom az bejárt ide, először nem tudtam egyáltalán, hogy itt mi van. Én úgy indultam először ide, hogy itt lehet számítógépezni. Végül is engem ez hajtott ide, hogy én bejövök ide számítógépezni. Fogalmam sem volt, hogy mi volt itt, és akkor kint álltunk dohányozni, és akkor valaki, nem tudom, odajött, én nem tudtam akkor semmit, fiatal csaj, nem tudtam ki az, és akkor kérdezte tőlem, mennyi idős vagyok, járok-e iskolába, mivel foglalkozok, és mit csinálok. Mondtam neki, hogy nem járok iskolába, se nem dolgozok, se nem tanulok semmit. És akkor így belevont, és akkor így fokozatosan jártam ezekre a tréningekre.

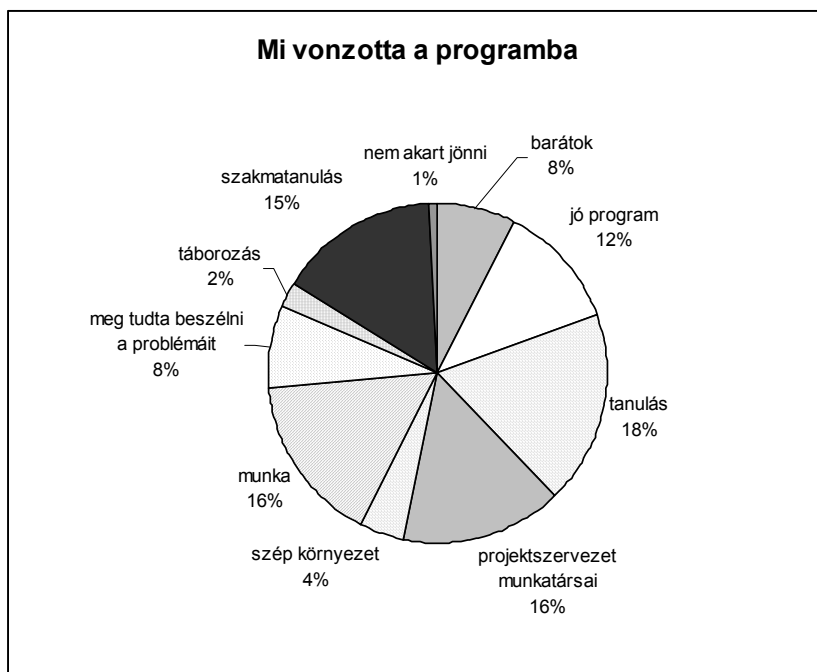
És volt már, akinek te javasoltad például ezt a programot?

Sok embernek. Sok ember is igényelte ezt, a városban a felét be tudnám ide húzni.

(fiú, alapkú végzettségű)

A fiatalok közel kétharmada szívesen kapcsolódott be a programba, ösztönzésre elsősorban a kevésbé iskolázott családokból kikerülők és az idősebbek szorultak. Velük a munkaügyi központ és a KID-program munkatársainak többet kellett foglalkozniuk.

7. ábra

A 7. ábra azt mutatja, hogy a fiatalok leginkább a tanulás és a munkalehetőség reményében csatlakoztak a programhoz. Emellett a programszervezet munkatársainak is jelentős szerepe volt abban, hogy a fiatalok bekapcsolódjanak a programba. A programtól a fiatalok – legalábbis így utólag értékelve – iskolázottsági szintjük és munkapiaci pozíciójuk javítását remélték, de fontos szerepet kapott a programszervezet munkatársainak személyes törődése is. Az interjúkból tudjuk, hogy rengeteg személyes problémával küzdöttek, s bár nem feltétlenül várták el, hogy e problémák kapcsán idegen emberek foglalkozzanak velük, de nyilván örültek annak, ha legalább megoszthatták bajaikat valakivel. Kisebb arányban, de sok fiatalot vonzottak azok az időtöltési, barátkozási lehetőségek is, amelyeket a KID-szervezetek részben éppen a becsalogatás miatt szerveztek. Elsősorban a fiatalabbak számára bizonyultak ezek fontosnak, az idősebbek, a már saját családdal rendelkezők sokkal tudatosabb választás eredményeként, mindenekeelőtt munkapiaci helyzetük javítására gondolva döntöttek a KID mellett.

Miután a fiatalok bekapcsolódtak a programba, szerződést kötöttek a programszervezettel. Ebben a szerződésben a fiatalok több mint felének (53%) tanulási lehetőséget, egynegyedének álláslehetőséget és egyötödüknek mindkettőt kínálták.

A program alatt

A programszervezettel kötött megállapodás szerint a fiatalok közel fele (47%) hetente többször, egyharmaduk hetente járt be a szervezethez. Akik tanulási lehetőséget kerestek, gyakrabban, akik munkalehetőséget, ritkábban vettek részt valamilyen programon. Az interjúk tanúsága szerint kiemelten fontos volt, hogy foglalkoztak velük, nem egy esetben egyénileg. Valami olyasmiben részesültek, amiben soha annak előtte. Azt, amit mások megkaptak/megkapnak a családban, vagyis az egyéni törődést, az itt a program része volt.

Miért is vagyok itt?

Hát úgy volt, hogy hetente kétszer kellett eleinte menni. A KID-esek béreltek egy tanárt, egy matektanárt, nagyon jó fej ember volt, és ő értett is hozzá, amit csinált. A családsegítő épületében egy irodát kaptunk arra a heti két alkalomra. És akkor az volt olyan 1,5-2 éves foglalkozás, még talán 3 is. Eleinte tényleg az alapokra, az alapléveleket átvettük. Akkor ez ment egészen addig, amíg. Hát közben volt mindig, hogy a KID-es megkérdezte a tanárt, hogy hol tartunk, és ő mondta, hogy nagyon jól haladunk, de még azért kell. S akkor elértünk ahhoz a szinthez, amikor azért már tényleg ment a dolog, akkor már be is fejeződhetett a korrepetálás.

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

A vonzó programok ellenére sem beszélhetünk egyértelműen rózsaszín képről. Még azok a fiatalok sem rohantak be nap mint nap örömmel, akik eljutottak később a szerződéskötésig, s akik – némi szolidaritást vállalva a szervezettel – a kérdőívet is kitöltötték. Csaknem felerészben (47%) nyilatkoztak úgy, hogy igyekeztek minden programra rendszeresen eljárni. Egy-negyedük viszont csak azon a programon vett részt, amin feltétlenül muszáj volt, míg egyharmaduk kifejezetten rendszertelenül látogatta a programokat. A távolmaradást több mindennel indokolták a kérdezettek: a munkával rendelkezők a munkahelyükre, a családok családjukra, míg a kistelepülésen élők közlekedési problémákkal. A szervezőknek az adatok szerint inkább a fiatalokkal lehetett könnyebb a dolga, ami az utóbbiak nyitottságával s kevesebb kötelezettségével magyarázható. Ezzel mindjárt arra is rámutathatunk, hogy – nem kizárva az idősebb korosztályt sem – milyen fontos lenne minél korábbi időszakban rátalálni a rászoruló fiatalokra, amikor még intenzívebb együttműködésre képesek és hajlandók.

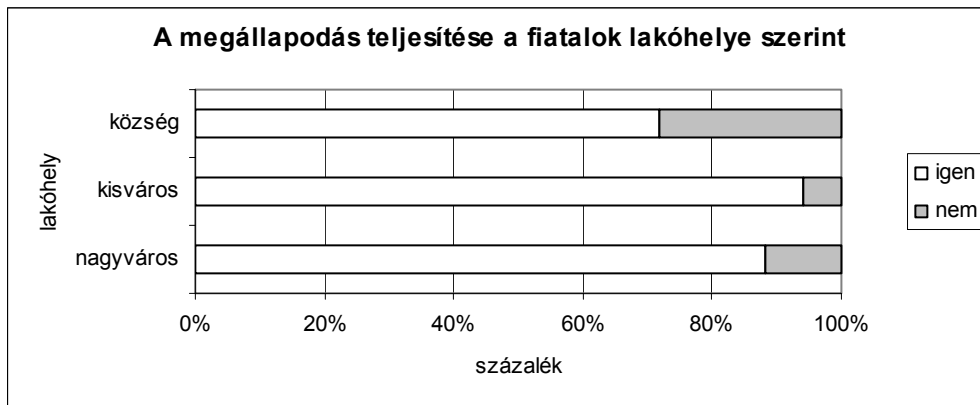
A programban való részvételt nyilvánvalóan nem csak a külső körülmények befolyásolták. A fiataloknak saját magukat is le kellett küzdeniük, bár 40 százalékuk semmi ilyen jellegű nehézséget nem jelzett. A többiek számára a három leggyakoribb probléma a pontosság, az alkalmazkodás a többi fiatalhoz és maga a tanulás volt. Valószínűleg nem véletlen, hogy elsősorban azoknak a fiataloknak voltak gondjaik, akik képzésben vettek részt. Ugyanakkor – elmondásuk szerint – a többi szabály betartása nem jelentett nehézséget számukra: sem a rendszeres iskolába járás, sem a rendes viselkedés, sem a kööttségek megszokása. A program irányítói azonban ezt nem egészen így látják, számukra rendszeres és intenzív odafigyelést jelentett mindez.

A program után

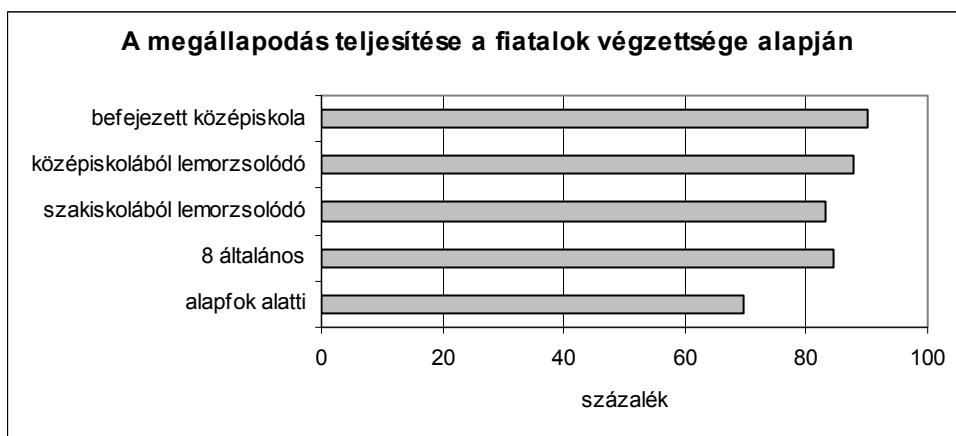
A szerződések többségét mindkét félnek, a fiataloknak és a programszervezeteknek is sikerült teljesíteni. Ez természetesen nem indikátora a programok eredményességének, hanem főként a válaszolók összetételére utal. A kimaradók kisebb része önmagát tartja felelősnek, valamivel többen viszont a programszervezetet, amely nem talált megfelelő tanulási vagy munkába állási lehetőséget számukra.

A megállapodás teljesítése – adataink szerint – elsősorban a városokban élők között sikerült magasabb arányban. Ez talán a városi lakosok magasabb előképzettségével, valamivel igényesebb családi hátterével magyarázható. Az egyéb adataink is arra utalnak, hogy a nyolc általános iskolai osztályt be sem fejezett fiatalok voltak a legkevésbé sikeresek.

8. ábra

9. ábra

A dolog azonban nem ilyen egyszerű. Önmagában sem a lakóhely, sem az iskolai végzettség nem kiváltó oka a sikernek. Szerepet játszik ebben a részvétel intenzitása is. A folyamatot tehát inkább úgy írhatjuk le, hogy a városi, a többiekénél iskolázottabb réteg valamilyen oknál fogva szorosabb kapcsolatot tartott a KID-szervezetekkel, s ez meghozta a gyümölcsét: a sikerebb befejezést.

Bár – legalábbis a kérdezetteink esetében – a szerződés teljesítése alapvetően sikeres volt, az igazi kérdés az, hogy mi történt a hivatalos kapcsolatot követően. A fiatalok többsége számára a hivatalos egy év kevés volt ahhoz, hogy az elkezdett iskolát befejezze (már csak azért is, mert ebbe az évbe az előkészítés, vagyis az intézménykeresés és a felkészítés is beletartozott), s a féléves hivatalos követési idő sem lehetett elegendő az érdemi előrelépés rögzítésére. A kapcsolat a fiatalokkal ugyan sok esetben nem szakadt meg a szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítésével – ebben

az egyes programszervezetek eltérő gyakorlatot folytattak –, de már önkéntes alapon működött tovább, így az erősebb szálakkal kötődő fiatalok, illetve akik továbbra is igényeltek valamilyen segítséget (amit programon kívül továbbra is gyakran megkaptak, ha az nem igényelt különleges szakértelmet vagy időráfordítást), a programszervezetek látókörében maradtak, mások pedig nem. Egy idő után már kevesen tartották fontosnak a kapcsolatok ápolását, nem kis részben azért, mert a leválást sokszor maguk a programszervezetek is inspirálták annak érdekében, hogy egykori kedvezményezettjeik saját lábra állva tudják alakítani sorsukat. A túlságosan erős kötődés oldása több interjúban is felmerült.

A tanulást választó fiatalok többsége szakiskolai (40%) és tanfolyami (34%) képzésben vett részt. Középiskolát a fiatalok 15 százaléka, míg az alapfokú képzés befejezését a résztvevők egytizede választotta. Azt, hogy ki milyen képzés mellett döntött, alapvetően befolyásolta előzetes végzettsége. A középfokú iskolát elkezdők többnyire ugyanazt a képzési irányt választották, mint amit korábban abbahagytak, a befejezett (alap-, illetve középfokú) végzettséggel rendelkezők pedig leginkább tanfolyami képzésen vettek részt. A fiatalok 60 százaléka befejezte tanulmányait, egynegyedük jelenleg is tanul, több mint egytizedük (13%) pedig nem fejezte be a képzést. Leginkább azok a fiatalok morzsolódtak le, akik rendszertelenül látogatták a programszervezet programjait. A fiatalok nagyobbik része (57%) csak egyféle képzésben vett részt, a rövidebb időtartamú képzésekből a program során tanulást választó fiatalok egyötöde több tanfolyamon is tanult.

Az igazi eredményt akkor láthatjuk, ha összehasonlítjuk, hogy a fiatalok milyen végzettséggel rendelkeztek a programba kapcsolódásuk előtt, illetve az adatfelvétel időpontjában (2006. február–március). Azt tapasztaljuk, hogy jelentős pozitív változás következett be a fiatalok iskolázottságában. Számtottevően csökkent azok aránya, akik még a nyolc osztályt sem fejezték be, és növekedett az alapfokú végzettséget szerettek aránya. A program kezdetén a fiatalok több mint fele befejezetlen középiskolai végzettséggel rendelkezett. A tanulmányok eredményeként a középfokú végzettségűek aránya 10,5-ről 38 százalékra emelkedett, igaz, túlnyomó többségük a munkapiacra kevésbé értékelt szakmunkás végzettséget szerzett. Az adatfelvétel időpontjában a fiatalok egyötöde tanult még valamilyen középfokú iskolában, ami esélyt jelent arra, hogy a végzettség átlagos szintje a későbbiekben jelentősen emelkedjék.

6. táblázat

A fiatalok iskolázottsága a program előtt és után a válaszolók százalékában

Iskolázottság	korábbi végzettség	új végzettség
8 alatti	12,6	3,6
8 általános	24,6	29,9
elkezdett középfokú iskola	52,4	7,7
befejezett középfokú iskola	10,5	38,1
még tanul	0	20,6

A fiatalok 53 százaléka rendelkezett a felmérés időpontjában valamilyen szakmával. A tanult szakmák kétharmada a piacon sikeresen hasznosítható szolgáltatási szektorba (főként kereskedelem és vendéglátás) tartozik. A szakmák egyötöde ipari, nyolc százaléka építőipari és hat százaléka informatikai. Ez a szakmai összetétel azt jelzi számunkra, hogy a programszervezetek különös gondot fordítottak a fiatalok képzésére, s igyekeztek számukra olyan képzést biztosítani, amely nemcsak formálisan, papíron javít a végzettségükön, hanem használható szakmát is ad. Olyat, amely amellett hogy érdekli a résztvevőket (a program alapvető eleme volt a résztvevők igényeinek feltárása és annak figyelembevétele ahol csak lehetséges), tényleges munkapiaci lehetőségeket is teremt.

Az interjúk is jelzik – néha hitelesebben a számoknál –, hogy mi történt. Igaz, ezek csak egyedi esetek, mégis azt bizonyítják, hogy a KID-program megérintette a fiatalok egy részét. Annyira, hogy a tanulásban többen képesek voltak továbblépni a program befejezése után. Számokat itt keresni nem is érdemes, hiszen az eltelt idő nem teszi lehetővé a mérést.

A tanulás mint érték, mint életforma

Amire most rendkívül büszkék vagyunk, hogy ezek közül, akik elvégezték nálunk az általános iskolát, van két volt tanulónk, aki most a Flór Ferenc Egészségügyi Szakközépiskolának a felnőttképzésén vesz részt, és úgy néz ki, hogyha nagyok lesznek, akkor ápolónők lesznek. Járnak iskolába, természetesen a polgármesteri hivatal kell, hogy támogassa az útiköltséggel, de támogatják is. Tehát azért, hogy nincsen pénz, ne maradjanak le az oktatásról. Két személynek lesz, nagyon nem akarom elkiabálni, de nagyon úgy néz ki, hogy lesz szakmája, és el tud helyezkedni

igazgató, Zs. település

És ezért láttam jónak azt, hogy nem halt meg egy program után a KID, hanem volt folytatása. Mert akik be lettek vonva, azok már vihetnek másokat, vagy el tudják mondani a társaiknak.

Olyan van, aki a KID-program után ide hozzánk beiratkozott és idekerült, és most részt vesz a szakmunkásképzésben.

cégvezető, Dv

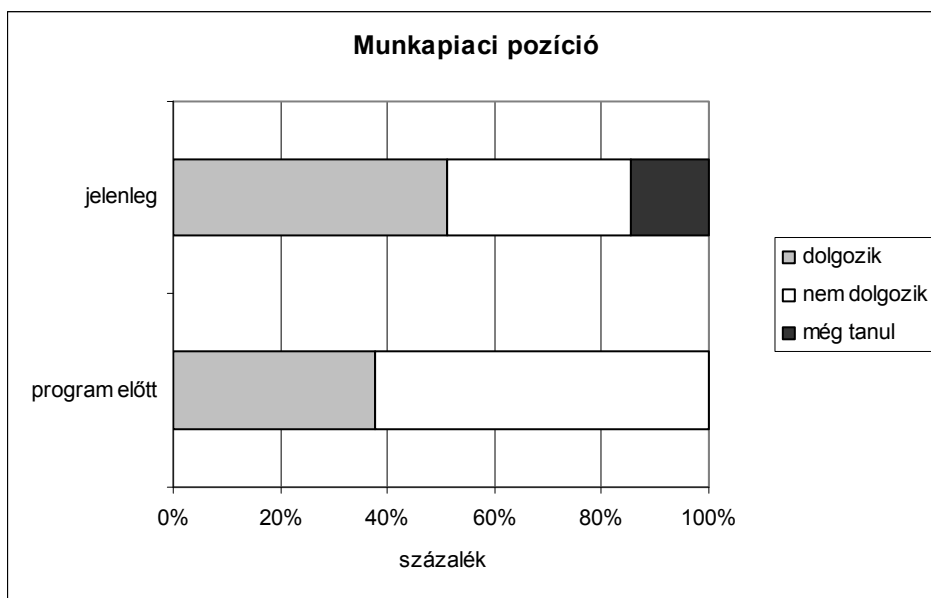
A program egyértelmű hozadékanak tekintjük, hogy a résztvevők iskolai végzettségének pozitív változása mellett, munkapiaci státuszuk is lényegesen javult. Ebből semmit nem von le, hogy mintánk nem reprezentatív, s feltelezhető, hogy az összkép valamivel kevésbé kedvező, mint amit az adatokból kiolvashatunk. A programba kapcsolódáskor a fiatalok alig több mint egyharmadának volt csak munkája, jelenleg éppen fordított az arány. A nem tanuló fiatalok csaknem hatvan százaléka dolgozik, kétharmaduk bejelentett

állásban, s ez utóbbiak háromnegyedrésze három hónapnál régebben. További hat százalékuk gyereknevelés címén van otthon, ezek munkaerő-piaci helyzetét nem tudjuk megítélni. A kifejezetten munkába állási kimenettel szerződést kötött fiatalok esetében az átlagosnál magasabb a munkavállalási arány: háromnegyedük volt állásban a felmérés idején.

A program az egyharmados (s a teljes mintát tekintve bizonyára még magasabb) munkanélküliség ellenére komoly hozzájárulást jelentett a résztvevők munkaerő-piaci helyzetének rendezésében. Az eredmények számonkora azt bizonyítják, hogy megfelelő módszerekkel akár a legális munkaerőpiacra is el lehet juttatni az erre korábban nem vagy alig felkészített embereket. Természetesen ehhez megfelelő munkaerő-piaci környezet is szükséges. Meg kell jegyeznünk, hogy a nyolc programból hét olyan városban működött, amely nagyságánál és/vagy viszonylag kedvező munkaerő-piaci helyzeténél fogva képes jól képzett embereket alkalmazni. A felmérés idején tanulók valószínűleg tovább javítják majd az összképet, hiszen kétharmaduk várhatóan szakmát szerez, egyharmaduk pedig érettségi bizonyítványt.

Az interjúk alapján meg kell jegyeznünk, hogy többen azért tanultak még a felmérés idején is, mert befejezve a korábbi iskolát, nem találtak munkahelyet maguknak, így ismét iskolapadba ültek a KID-szervezet közreműködésével. Ezt értékelhetnénk kudarcnak is, hiszen végül is végzettségükkel, szakmájukkal nem tudtak mit kezdeni a munkaerőpiacon, ugyanakkor a program jelentős hozadékának tartjuk azt a felismerést, miszerint a tanulás olyan tevékenység, amelybe érdemes energiát fektetni.

10. ábra

Az interjúk arra is rávilágítottak, hogy a program ugyan megismertette a fiatalokat a hatékony álláskeresés technikáival, de nekik maguknak kell az „utcáról belépve” munkát találniuk, mivel a KID-szervezetek többsége nem áll kapcsolatban helyi foglalkoztatókkal. Ennek egyaránt látjuk pozitív és negatív oldalát. Egyrészt nehezebb a munkaerőpiacra jutniuk – több programvezető jelezte is, hogy részben ezért mentek el inkább a taníttatás irányába –, másrészt viszont nagyobb önállóságra kényszerülnek, előbb-utóbb a saját lábukra kell állniuk, ha érvényesülni akarnak. Egy szorosabb együttműködés a munkaadókkal azonban minden bizonnyal segítené a nagyobb rálátást a helyi munkaerő-piaci helyzetre, egyben a támogatás repertoárjának bővülését. Jeleznünk kell ugyanakkor, hogy ebben a tekintetben (is) nagy különbségek tapasztalhatók az egyes szervezetek tevékenysége között. Találkoztunk ugyanis olyan szervezetekkel is, amelyek kifejezetten fontosnak tartották a kapcsolattartást a gazdaság szereplőivel, olyannyira, hogy még a konzorciumba is bevonták képviselőiket.

Az álláskeresés nehézségei

Állást keresek elég sok helyen, mert tudja, nehéz. Hiába keresnek rengeteg helyen eladót, de sokszor nagy a diszkrimináció, meg nagyon válogatnak. Nem tudom, van két kezem, lábam, tudok gondolkodni, tudok udvarias lenni, kedves lenni, tiszta stb. Nincs tetoválásom, nincs piercingem, nincs izé, mozog kezem-lábam, nem vagyok fogyatékos, nem vagyok kopasz, nem tudom mi a bajuk. Képes vagyok dolgozni, szeretnék dolgozni, úgyhogy én nem adom föl.

(fiú, alapfokú végzettségű)

Az iskolázottság jelentősen befolyásolja a munkapiaci pozíciót. Minél magasabb végzettséggel rendelkezik a fiatal, annál nagyobb az esélye a munkavállalásra. Míg a középfokú végzettséggel nem rendelkezők 55 százaléka dolgozik, addig a szakmunkás végzettségűeknek 57-58, az érettségizetteknek pedig 62 százaléka. Nemek szerint is különbözik a munkapiaci státusz. A fiúk körében 15 százalékkal magasabb az aktívak aránya (ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy a lányok munkavállalásban csaknem felzárkóztak a fiúkhöz).

A fiatalok munkapiaci helyzetéről alkotott képet rontja a folyamatosságra vonatkozó vizsgálódásunk. A kérdezettek mindössze negyedrészenek volt folyamatosan állása a program befejezése óta. Felerészben azért nem dolgoztak folyamatosan, mert nem találtak munkahelyet, s egy-egy tizedük jelezte azt, hogy otthagya a munkahelyét, vagy elküldték. Szintén egytizednyi azok aránya, akik gyereknevelés miatt nem dolgoznak. Ez érthetővé teszi, miért volt a program befejezése óta átlagosan több mint két munkahelye azoknak a fiataloknak, akik egyáltalán munkába álltak. Ismerve a hazai munkaerőpiac sajátosságait, ezt a számot nem tartjuk kiemelkedően ma-

gasnak. A fiúk gyakrabban hagyják ott munkahelyüket, mint a lányok, viszont a lányok körében gyakoribb az elbocsátás. Az interjúk alapján a fiatalok gyakori munkahelyváltása egyrészt a beilleszkedési és alkalmazkodási nehézségeik, másrészt kiszolgáltatottságuk miatt fordul elő.

Miért szűnt meg a munkám?

Mi baja volt az üzletvezetőnek?

Keckeckedett mindenkivel. Nemcsak velem, a hölgyeket molesztálta, az urakat pedig ahogy csak lehetett [...] attól függetlenül én tudtam alkalmazkodni így is. Érdekes, amikor bejött, az első képzési szerződés megkötésekor, tegezett minket, tegezhattük, a boltba meg magáznunk kellett. Elképesztő volt, hogy némelyik fiatalnak elege lett ottan. Énnekem nem. Én mondtam, hogy maradok, én ki fogom bírni, én el fogom végezni, nekem lesz szakmám. És elvégeztem.

Így is lett, 2004. február 11-én dolgoztam ott utoljára a Pennyben, mert lejárt a képzési szerződése. Úgy voltam vele, hogy lejárt. Nyilván azok maradtak, akik benyalták magukat oda. Én nem nyaltam be magam, én csak el szerettem volna végezni.

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

Most van egy törvény, hogy aki három hónapon túl munkanélküli, akkor azokat veszik fel három hónapra, mert nem kell fizetni utánuk adót.

És amikor letelik ez a három hónapos ciklus, utána elküldik az embereket?

Igen, igen. Elmondta nekem a műszakvezető, hogy eléggé meg volt elégedve a munkánkkal, csak sajnos nem tudnak többet foglalkoztatni."

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

A fiatalok szemléletváltozását jelzi, hogy felerészben terveznek újabb tanulást valamilyen iskolában vagy tanfolyamon a következő években. A fiatalok egynegyede szeretne munkát vagy más munkahelyet. A családra vonatkozó vágyak háttérbe szorultak: mindössze a kérdezettek 14 százaléka szeretne családot alapítani vagy (újabb) gyereket vállalni, főként a lányok. A tanulásban még mindig kimutatható a szülői háttér szerepe: minél magasabb a szülők végzettsége, annál inkább tervezik a fiatalok a tanulást, s minél alacsonyabb a szülők iskolázottsága, annál inkább munkához akarnak jutni. A tanulási kedvet a fiatalok jelenlegi iskolázottsága is befolyásolja: minél magasabb, annál inkább tervezik a továbbtanulást. Ez általában, vagyis a lakosság más rétegeire nézve is igaz, itt azonban különleges szerepet kap az, hogy a KID-program révén nemcsak magasabb végzettséghez sikerült juttatni ezeket a fiatalokat, hanem egy tanulási pályán is elindítani őket. Ez

nagy szó, hiszen korábban többnyire éppen a tanulással kapcsolatos kudarcélményeik miatt hagyták abba az iskolát. Főként a fiatalabbak tanulási kedve nőtt meg.

A program értékelése

A fiatalokkal értékeltettük a KID-programot, nem a hibákat, hanem az eredményeket keresve. Mindössze 17 olyan fiatal akadt (2,7%), aki szerint nem volt érdemes idejárni, mert semmi sem változott az életében. A résztvevők az általunk felsorolt 18 válaszlehetőség közül ötöt választhattak. Ezzel a lehetőséggel nem mindenki élt, a többség hármat választott a felsorolt alternatívák közül.

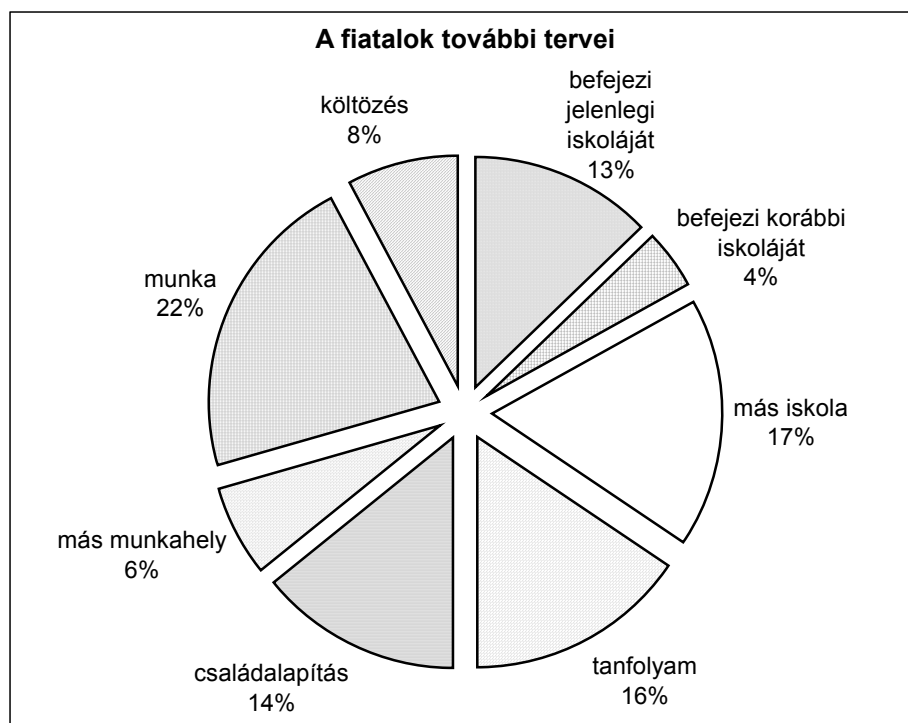
A program értékelésére vonatkozó válaszokat gyakoriságuk szerint csoportosítva mutatjuk be.

Mert mindig el tudok ide jönni, s van, aki segít nekem	10% fölötti válaszarány
Új barátokhoz jutottam	
Önállóbban intézem az ügyeimet	
Jobban bízom magamban	8-9%-os válaszarány
Magasabb iskolai végzettséghez jutottam	
Munkahelyhez jutottam	
Mert könnyebben megtalálom, hogy ki tud nekem segíteni	5-7%-os válaszarány
Másképp látom a világot	
Megtanultam tanulni	
Jobb anyagi helyzetbe kerültem	2-5%-os válaszarány
Könnyebben ismerkedek emberekkel	
Könnyebben találok munkát magamnak	
Könnyebben megy az álláskeresés	
Könnyebben rendezem a családi ügyeimet	2% alatti válaszarány
Könnyebben intézem a családi ügyeimet	
Leszoktam a drogról és/vagy az alkoholoról	
Itt ismertem meg a jelenlegi páromat	

A válaszok alapján azt tapasztaljuk, hogy az értékelésben a program közvetlen céljaira (iskolázottsági szint emelése, munkához juttatás) vonatkozó előnyöket megelőzték más előnyök. Olyanok, amelyeket a KID-szervezetek részben mögöttes célként fogalmaztak meg („önállóbban intézem az ügyeimet”), részben eszközként alkalmaztak a fiatalok inspirálására

(„jobban bízom magamban”; „mert mindig el tudok ide jönni, s van, aki segít nekem”; „új barátokhoz jutottam”). Ezeket az eredményeket mindenképpen járulékos eredményeknek tekintjük, azt azonban jelzik, hogy nem lehet le-
szűkíteni a célrendszert pusztán iskolai és munkaerő-piaci mutatókra, mert az érintett fiatalok személyisége – másokhoz hasonlóan – összetett, s a célok, illetve az eszközök nem választhatók szét mereven. Az, ami az egyik fiatal esetében célként megfogalmazható (például munkavállalás), az a másik esetében inkább csak a társadalmi beilleszkedés eszköze. A fiatalok számára összességében leginkább a személyes törődés jelentette a program igazi értékét, valódi hasznát. Sokan a program befejeztével sem szakították meg a kapcsolatot a programszervezettel, mentorukkal, s akár évek múlva is visszajárnak.

11. ábra

Mit kaptam a programtól?

Mindennap bejárt az ember, nem volt olyan, hogy most nem megyek be, unom már az egészet. Nem, jó volt. Rettenetes volt, amikor bezárták. Hogy volt hova mennünk játszani fiataloknak. Hát nem sok lehetőség van, hogy csináljál valamit. Kocsma, kocsma hátán, ennyi az egész. Nem sok minden van. Volt egy ilyen klub, ahova a gyerekek bementek biliárdozni, csocsózni. Meg megkérdezték külön, hogy mit szeretnénk, és amit leírtunk, és más dolog is volt az, mint csocsóasztal, vagy pingponglabda még több, vagy ütő még több, hozták is. Jó volt, csak hát vége lett hamar.

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

Én egyszerűen úgy tudom mondani, hogy legelőször is a foglalkozás nekem, ugye világéletembe nem éreztem közelemben senkit, mindenki idegen volt számomra, és nekem már az egy elég indulás volt, hogy ott törődtek az emberrel, valamilyen szinten foglalkoztak vele, és azt érzi az ember saját magán, hogy igen is látnak benne valamit, meg foglalkoznak vele, ez ugye jó volt. Mert ugye huszonvalahány évig ezt nem éreztem át.

(fiú, alapfokú végzettségű)

Úgy fogadtak, hogy jöhettem bármikor, amikor volt éppen – csúnya egy kifejezés – ügyfélfogadás. Önáluk inkább ilyen emberbaráti volt, mintsem hivatali. Hivatali az túl bürokratikus, ez meg túl emberbarát. Színes, nincs az a túl hivatalos papír, hiába van számítógép, nyomtató stb. Itt nincs az, hogy sorba kell állni stb. Itt nem úgy van.

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

Ez nagyon tetszett, és tényleg hogy már az elején is megmutatkozott, hogy ők értenek hozzá, amit csinálnak. Nekem meg egyébként feltűnt, hogy sok hivatalos személlyel találkoztam már, azért munkaügyiben is volt [...] és ott is volt egy emberke, akit nevezhetünk trénernek, aki valamiféle előadás levezetésekor ott volt, vele is kellett beszélgetni, meg válaszolni stb. Igazából azért az itteni csapat sokkal jobban tetszett nekem, közvetlenebbek is voltak, meg a fene se tudja, tényleg olyan baráti volt a hangulat már az elején...

Ez a legkellemesebb az egészben, hogy azután, hogy a hivatalosnak nevezhető kapcsolatunk elvileg már megszűnt volna, még mindig bejöhettek, és még mindig kérhettem tanácsot tőlük, és ezt nagyon sokszor meg is tettem, mert énnekem azért van mit rendezni lelkileg is, meg egyéb dolgokban is. És ahányszor úgy éreztem, kérdeztem, hogy bejöhetnek-e, és persze bejöhettek, és akkor azóta is így van ez a dolog.

(fiú, középiskolából lemorzsolódó)

A számok mögötti eredmények

Az interjúk elemzése alapján megpróbálunk választ adni arra a kérdésre, hogy a KID-program, illetve a hasonló programok esetében milyen sikerkritériumok tekinthetők relevánsnak. Amíg ugyanis egy program kísérleti stádiumban van, már csak a szereplők kis száma miatt is képes puhább kritériumokkal működni. Egyrészt a megbízó és a megbízott közötti bizalmi kapcsolatok, másrészt a programot megvalósító szervezetek elhivatottsága miatt. Abban a pillanatban azonban, amikor egy adott program a normatív finanszírozás alapján kezd el működni, újabb szereplők jelennek meg, s a személyes ellenőrzést szükségszerűen fel kell váltania valamilyen normatív ellenőrzésnek.

A KID-programba ennek elemei be voltak építve, de a normák úgy voltak meghatározva, hogy azok viszonylag könnyen – bár nem erőfeszítés nélkül – teljesíthetők legyenek, és a tapasztalatok szerint a KID-szervezetek ezeket nagyobb erőlködés nélkül el is tudták érni. Nem minden erőfeszítés nélkül, de elveiket, elképzeléseiket, módszereiket nem kellett feladniuk.

Ebben az értelemben a munkába állás, illetve az iskolába járás kritériumai helytállóak voltak. Relevánsak, vagyis valóban azt tükrözték, amit a támogató elvárt, s reálisak a számok tekintetében.

Problémát egy tekintetben látunk: a kedvezményezettekre vonatkozó adatok csak az utókövetés végéig, vagyis a programból kilépést követő hat hónapig vannak. A fiatalok későbbi sorsáról nem sokat tudunk.

Kizárólag a megadott sikerkritériumok alapján azonban nem lehet a programot értékelni. Sok olyan „puha” kimenete van, amely alig mérhető.

Mi a siker?

Sokszor az is eredmény volt, ha egyáltalán elment a munkába, ha ott egyáltalán azt a 3 napot eltöltötte. Sok esetben hatalmas lépésnek számított, hogy soha életében nem dolgozott, de legalább megtett egy lépést.

programvezető, szervezet B

Van olyan, akinek már az is 100 százalékos eredmény, hogy ebbe a programba eljön, és folyamatosan jár.

Valaki olyan messziről indul ebben a történetben, hogy nem tud eljutni a végéig, csak az utat tudjuk megmutatni, azt viszont igen.

És ami az életpályájukra igen nagy hatással lehet, az az egyik a tudatosság, tehát tudatosan fogja szervezni az életét. Másik, hogy tud fontossági sorrendet tenni dolgok között, mi az, amit elsődlegesen, másodlagosan csinálni kell, tudja azt, hogy segítséget kérni nem köszöradomány-kérés.

Szerintem megtanítottuk a szabadidő hasznos eltöltésére is ezeket a fiatalokat.

[...]

Ha a személyiség olyan erőssé válik, nem nálunk, hanem a folyamat hatására, hogy önmaga képes problémák leküzdésére. Azt nem garantálja senki, hogy egy munkaviszonyban tartósan benne lesz. De azt tudjuk vállalni, hogy olyan eszközöket adunk, amivel önállóan tudunk továbblépni a krízisen.

programvezető, szervezet C

De hogy ilyenek is vannak például, hogy (egy nagy sikertörténetünk) egyik felzárkóztató képzés kapcsán a normál iskolában csökkentek a hiányzások, a gyerekeket jobba járatták azok, akik jártak a felzárkóztató képzésre, illetve hatás volt, hogy csökkent a bűnözés a településen. Például azért, mert legálisan megszerezték a jogosítványt, és nem kapták el őket anélküli vezetésért.

programvezető, szervezet G

A pozitív vélemények mellett egy városban több negatív vélemény is megfogalmazódott. Bár máshol nem találkoztunk ilyenekkel, de egy kissé elgondolásra késztet.

Egy ellenvélemény

Tehát én egy kicsit úgy éreztem, hogy ők iszonyú nagy erőráfordításokkal, nagyon nagy elszántsággal, lendülettel dolgoznak, de mégis tudom, ez egy nagyon nagy probléma, viszont mégis kevés volt az a tényleges eredmény, ami ebből jött. Nem tudom, minek a gyengesége. Nem akarom hibának mondani, csak én is gondolkodtam, hogy vajon mi az, ami ilyen nehézé teszi ezt a dolgot. Én talán egy picit a hatékonyságán gondolkodnék el, hogy hogyan lehetne ezt több fiatal számára, nemcsak lehetőségként, hanem tényleges segítségként, megmozgatásként nyújtani.

pedagógiai intézet munkatársa, szervezet C

A programszervezetek és tevékenységük

Az OFA részéről már a kezdetektől kezdve megfogalmazódott a szervezetfejlesztés és a kapcsolatépítés igénye, vagyis annak biztosítása, hogy a programgazda szervezetek megfelelő kompetenciával felvértezve, a helyi szakmai és politikai közéletbe beágyazva hosszabb távon is folytathassák a programjukat, azaz, hogy a kísérlet beérjen, s valamilyen formában tovább működhessen.

A következőkben ezt a célkitűzést elemezzük. Elsőként a KID-szervezetek felkészültségében, szakmai tevékenységében bekövetkező változásokkal foglalkozunk, majd a főbb partnerszervezetekkel való együttműködés alapjait vesszük górcső alá.

Az intézmények, tevékenységeik, érdekeik bemutatása a készített interjúk alapján történik. Ez a megközelítés nem teszi lehetővé, hogy számokkal igazoljuk a mondandókat, csak azt, hogy összefüggéseket, tipikus együttműködési helyzeteket, viselkedéseket jelezzünk. Megállapításainkat illusztrálандó interjúrészleteket adunk közre. Ezek szó szerinti idézetek, de sorba állításuk a szerzői szándékot tükrözik.

Innovációk

A KID-program értékét, hasznát, súlyát jelzik azok az innovációk, amelyek tömegesen vagy szórványosan (akár csak egy szervezetnél) előfordultak a nyolc program valamelyikében.

A programot megvalósító szervezetek komoly szakmai tevékenységet mutattak fel már a KID-programot megelőzően is. Egy részük többé-kevésbé hasonló formában működött korábban is, mások újraszerveződtek a KID-programra. Három szervezet tranzitfoglalkoztatási előzményekkel is rendelkezett. A többiek más tevékenységben voltak járatosak, amelyek közös jellemzője, hogy valamilyen hátrányos helyzetű réteg megsegítését célozták. Elsősorban az elhivatottság, az indíttatás volt közös, a konkrét szakmai tevékenység terén már eltérések tapasztalhatók.

A legfontosabb változás a korábbiakhoz képest az volt, hogy ezt a programot nem maguknak kellett megoldaniuk, hanem szorosan támaszkodva más szervezetekre. Bár korábban sem szigetként éltek településükön – többnyire jó kapcsolatrendszerrel is rendelkeztek –, de a KID-programhoz hasonló mértékű együttműködés egyik szervezetre sem volt jellemző.

Ugyancsak új elemnek tekinthető a program nagyságrendje. A három év alatt egy-egy program akár több száz fiatallal is kapcsolatba került. Ez a nagyságrend már azt jelentette, hogy – például a tranzitfoglalkoztatási programhoz képest – sokkal kisebb lehetőség volt a kliensek kiválogatására. A tranzitban résztvevők komoly szelekció után kerültek a programba, mert a viszonylag szigorú kimeneti követelmények és az intenzív együttműködés erre ösztökölték a megvalósítókat.⁸

A KID más elvek szerint működött. A pályázó szervezetek inkább nagyot merítettek, hogy a fiatalok közül minél többet juttassanak vissza az iskolákba vagy be a munkaerőpiacra.

A programoknak, illetve a megvalósító szervezeteknek több problémával kellett szembenézniük, mindenekelőtt a fiatalok kiválasztásával. Olyan réteget céloztak meg, amelyet a hagyományos módszerekkel nem tudtak elérni. Egy részük ugyan regisztráltatta magát munkanélküliként, így szerepelt az adott munkaügyi központ nyilvántartásában, más részük azonban teljesen eltűnt az intézmények látóköréből. Olyan fiatalokat kellett bevonniuk, akiknek jelentős része valójában nem is szándékozott bekerülni ilyen programba. A tanulástól idegenkedtek, s vagy nem dolgoztak, vagy többé-kevésbé megszokták, hogy a feketepiacon találjanak maguknak alkalmi munkát.

E fiatalok felkutatása egyrészt újfajta koncepciót, másrészt szakembereket igényelt. A potenciális résztvevők eléréséhez a munkaügyi központok mellett más szervezetekre illetve megoldásokra is szükség volt. Így kerültek a látókörbe a családsegítő szolgálatok, valamint az iskolák, amelyekkel korábban nem feltétlenül volt együttműködés.

Az egyik szervezet az utcán kereste meg a fiatalokat, többé-kevésbé tudva előzetesen, hogy mely helyeken találhatók. A csellengés jelensége elsősorban a nagyvárosokra jellemző, ahol a hasonló szubkultúrájú csoportok egy-egy földrajzi, intézményi térhez is hozzárendelhetők. Az **utcai szociális munka** azonban nem könnyű, ezért nem terjedt el általánosan, csak egy másik KID-szervezet kezdte el később alkalmazni. Olyan munkatársakat kellett foglalkoztatni, akik hajlandók voltak rendkívüli időpontokban is a programszervezet rendelkezésére állni, s ugyanakkor képesek voltak a fiatalokkal kapcsolatot teremteni.

Innováció I.: utcai szociális munka

És akkor arra gondoltunk, hogy akkor közvetlenebbül meg lehet őket találni, és ezért gondoltuk, hogy kipróbáljuk az utcai szociális munkát, kimegyünk, és akkor elmondjuk, hogy a programban megszerezheti az iskolát, akkor egy kicsit megismernek...

⁸ Legalábbis az első három év tapasztalatai ezt mutatták. Mindez természetesen nem mond ellent annak, hogy a tranzit a valóban rászorulókat érte el, s komoly szakmai tevékenység révén juttatták vissza őket a munkaerőpiacra.

És ez az eredeti tervben nem volt benne, hogy maguk mennek házhoz?

Nem volt benne. Aztán végül is ezt elkezdtük csinálni kisebb-nagyobb sikerrel, hogy levonjuk a tapasztalatokat. Igazából, amikor már rendszeressé tudnánk tenni, hogy tényleg ki tudnánk menni területre, ott elkezdénénk ismerkedni a fiatalokkal, és amikor már ismernek, akkor tudnak hozzánk fordulni problémáikkal. Sokszor ez nem tudott megvalósulni, mert több programelem volt, idővel ez nem mindig fért be.

szociális munkás, szervezet F

Ez az utcai szociális munka annyira speciális, hogy tudomásom szerint most már az országban csinálják, de amikor mi ezt elkezdtük, nem csinálta még senki.

vezető, szervezet F

Kisebb településeken nincs lehetőség az utcai munkára, viszont a helybeliek jobban ismerik egymást, ennek megfelelően helyi összekötőket kellett keresni. Mind a két program (szervezet A, szervezet G), amely komolyan számolt városkörnyéki, de a városhoz kevésbé kötődő fiatalokkal, ezt a megoldást részesítette előnyben. Ehhez általában meg is találták a partnereket a családsegítők, az önkormányzatok és a helyi iskolák képviselőiben.

A programok másik újítása nem egészen előzmény nélküli. **Klubok**-ról, akár éjszakai klubokról már korábban is lehetett hallani. Ami a KID-programon belül történt, az az, hogy ezeket tudatosan felhasználták a fiatalok bevonására és megtartására. Ez a tevékenység kicsit hasonló jellegű, mint az utcai szociális munka, azzal a különbséggel, hogy feltételezi a potenciális résztvevők előzetes tájékozottságát a lehetőségekről. A program-szervezetek munkatársai számára ez ugyanakkor nagyobb biztonságot jelentett és egyszerűbb is volt, mint az utcai munka, mert a beszélgetést más eszközök (sport, film stb.) kiegészítették. Azonban számolni kellett azzal, hogy különböző rétegbeli fiatalok kerülnek egy helyre, ami komoly konfliktusforrás. Másik problémát jelentett a programok helyszíne. A nagyvárosi intézmények rendelkeztek saját helyiséggel, a vidékre kitelepült programoknál azonban gondot okozott időnként ennek megtalálása, mert kerülni kellett azokat az intézményeket, amelyekkel a fiataloknak bármilyen konfliktusa lehetett. A kudarcélményt jelentő iskola vagy az ellenséggé, de legalábbis idegen intézménynek tekintett önkormányzat hátráltathatta a munkát, amely éppen arra épített, hogy a megszokott intézményrendszer helyett valami barátságosabbat, odafigyelőbbet kínált. A klubok nagyon sokszínűek voltak, ami azt jelzi, hogy az egyes programok figyelték a fiatalok igényeire, s a helyi lehetőségek figyelembevételével kínáltak különböző szórakozási, kulturális lehetőségeket. Egyes helyeken már az is eredménynek számított, hogy a fiatalok végre olyan helyre mehettek, ahonnan nem nézték ki őket, ahol egyenrangú emberként fogadták őket. Máshol ennek kisebb szerepe volt, s

inkább a különböző programokon volt a hangsúly („izzadás klub”, filmklub, főzőklub, színjátszó kör). Ezekbe lehetett aztán becsempészni olyan tevékenységeket, amelyek már nemcsak a szórakozásról szóltak (komolyabb/megbeszélendő film, álláskereső klub, életvezetési klub stb.).

Innováció II.: szocializációs klubok

És nagyon szerettük volna, ha abban a térségben valami hasonló megvalósulhat, hogy ezeknek a fiataloknak biztos hely kell. A lényege az volt, hogy ezt a pályázatot mi úgy építettük föl, hogy létrehoztunk egy klubot, ahová bejöhetnek a fiatalok.

Ki tudtuk őket az intenzív fejlesztésekkel szakítani saját környezetükből, ahol megláthattak egy másabb viselkedési formát, így mondom. Ez is egy úgy gondolom szemkinyitási lehetőség volt. A másik az meg, hogy volt egy alacsony küszöbű klub, ahova be lehetett menni. Ahol nem nézték ki őket, nem rúgták ki őket.

vezető, szervezet D

A Kertvárosban csináltak éjszakai pingpongot, és egészen addig működött, amíg Meszesről át nem jöttek a srácok. Vagyis hát működött utána is, de ott akkor zűrök voltak, hogy akkor most a kertvárosi és a meszesi bandák között.

szociális munkás, szervezet F

A drogambulanciáról kértünk különböző vetítést, filmklubszerű dolgot is, voltak becsempészett vendégeink, akik kompetensek voltak bizonyos témában, és akkor ők fölajánlották a segítséget, külön beszélgettek ezekkel a srácokkal, de soha nem erőszakkal.

egykori KID-program vezető, szervezet F

A KID-program alapvető eleme volt a **mentori rendszer**. Önmagában ez sem számít újdonságnak. A legkülönbözőbb helyzetekben, a legkülönbözőbb formában találkozhatunk vele. A fiatalok számára azonban olyan rendszert testesített meg, amivel korábban nem találkoztak, s amire nagy szükségük volt. A mentor vállalta fel azokat a funkciókat, amelyeket sem a család, sem az iskola nem tudott ellátni, s amely miatt a fiatalok idejekorán kihullottak az iskolarendszerből. A mentor szerepe nagyon eltérő volt, függően attól, hogy milyen réteg helyzetét célozták meg az egyes programok, s függően attól, hogy az egyes személyek mit kívántak, s attól is, hogy az egyes programok milyen elgondolással rendelkeztek a mentor szerepével kapcsolatban. Volt, ahol a családdal együtt igyekeztek dolgozni, máshol kifejezetten a fiatalokra koncentráltak, egyes esetekben a program vezetése jelölte ki a mentort, más esetben a fiatalok választhatták. Volt olyan program, ahol tudatosan végigkísérték a mentorok a fiatalot az utókövetési idő végéig, máshol tudatosan törekedtek a leválasztásra. Egyes programban a személyes kapcsolatok domináltak, máshol szerepet játszott a telefonos kapcsolattar-

tás. A sokféle egyedi helyzet ellenére a mentori rendszer a programok működésének alappillére volt, a személyes törődés megtestesítője, a három fő programelem közül a komplexitás és a differenciáltság feltétele.

Innováció III.: a mentori rendszer

A gyárak meghírdették mindenféle újságban, mentorok fölvtették a kapcsolatot, segítettek a gyereknek, hogy te most akarsz-e menni, nem akarsz menni, elvállalod ezt a dolgot, vagy nem vállalod el. Esetleg ha önéletrajz kellett megírták neki, vagy telefonáltak, segítettek neki, és akkor így sikerült elhelyezni.

programvezető, szervezet D

Ehhez készültek el a pályatervek. Ezeket szintén a mentorok készítették. A fejlesztések után a mentorok feladata volt, hogy a munkába vagy a képzésbe helyezést megvalósítsák. Felkeresték őket, vagy a munkáltatóval, képzővel beszéltek, vagy telefonos kapcsolattartás volt az ügyfelek és a mentorok között. Szükség szerint utógondoztuk a fiatalokat, amint jelzés érkezett a mentortól vagy bármi ... hogy beilleszkedési, vagy munkaszerződési, vagy bármely más probléma adódott

Nem lehet egy éven keresztül mentorkodni valaki felett. Igenis, oldja meg a problémáit, mi pont arra készítjük fel, nagyon rövid idő alatt is.

programvezető, szervezet B

Ha arra van szükség, hogy az ottani családsegítő szolgálattal felvegye a kapcsolatot egy ügyfél érdekében, és közösen intézzék el az adott problémát, tehát minden hozzá tartozik.

programvezető, szervezet A

Úgy alakítottuk ki a rendszert, hogy ne kötődjenek egy személyhez, nem volt például, hogy valakinek egy mentora van, mert az volt itt a lényeg, hogy bárkihez bejöhettek bármikor. Mi meghagytuk mindenkinek a lehetőséget, hogyha akar, akkor egy valakihez is ragaszkodhat, vagy kapcsolódhat, de másokkal is lehet.

programvezető, szervezet E

Akin látszik, hogy legjobban ragaszkodik hozzá, meg legjobban hallgat rá, az lett az ő mentora.

programvezető, szervezet C

A mentori rendszer változatának tekinthető a szervezet G programmegoldása. Náluk a tanácsadás nem különül el a pártfogoltjaik mindennapi tevékenységétől, mert úgy látták, hogy azokat a sok szempontból tradicionális módon élő cigányokat, akiknek vállalták a képzésbe juttatását, nem lehet egy-egy fix helyre összegyűjteni s egyben tartani. Ehelyett a tanácsadók

részt vettek a fiatalok mindennapi életében, segítettek nekik ügyeik elintézésében, s közben folytattak egyfajta szocializációs tréninget. Ezt nevezték **kísérő tanácsadás**-nak. Az események regisztrálására szolgáló jegyzőkönyvet pedig kommunikációs regiszternek.

Más hasonló rendszerről a felmérés során nem hallottunk, de a családlátogatás mint módszer egyéb, szintén roma népességet megcélzó programban is előfordult.

Innováció IV.: a kísérő tanácsadás

Nem leülős, hanem mi úgy hívjuk, hogy kísérős tanácsadás. Amikor valamilyen ügyintézésnél elkíséri a szakemberünk, és közben beszélgetnek. És akkor az a tanácsadás, akkor zajlik, nem ilyen helyzetekben, hogy beszélgetünk. Voltak nagyon sokan, akik tanácsadásban vettek részt, és lehet, hogy ez a tanácsadás kísérő tanácsadás volt. Voltak, akik az álláskereséshez kaptak segítséget, ilyen álláskereső tréning, de ez sem tréning értelemben, hanem gyere, akkor keressünk közösen, és közben el lehet mondani neki azt, hogy mert erre kell figyelni, meg hogy öltözzöl fel, ha elmész állásinterjúra, meg hogy kell a telefont felvenni, ha már telefonáltál, akkor beszéljünk meg, hogy mit lehetett volna másképpen – így gondolom ezt az álláskereső tréninget, a felkészítést.

programvezető, szervezet G

Mivel a programok többnyire igyekeztek az iskoláztatás irányába elmozdulni, az interjúkban is elsősorban ez az oldal jelenik meg markánsan. Éppen ezért kell kiemelnünk az egyik olyan kezdeményezést, amely a helyi viszonylatban jelentősnek számító **munkába helyezés**-t támogatta, s amelyet példaértékűnek tartunk, bár hatásáról nincs – s a dolog természete miatt – nem is lehet információnk.

Innováció V.: munkatapasztalat-szerzés

[A] munkatapasztalat-szerzés, ami egy pár napos munkatapasztaltszerzést jelentett, ami úgy jelentett, hogy kiváltattuk a gyerekekkel a kiskönyvet, és ebbe bélyeget ragasztott... És akkor megállapodtunk a munkáltatóval, hogy fölveszi, hogy teljesen hivatalos legyen, mert ezen agyaltak a többiek, csak nem valósították meg, hogy most milyen alapon van ott a gyerek. Mert baleset éri, meg mit tudom én, meg egyebek. És ebbe a kis könyvbe a munkáltatóval megállapodtunk, hogy mit tudom én, öt napig dolgozik nála, vagy két hétig dolgozik nála, és akkor ragasztgatta neki a bélyegeket. Viszont a programból megfinanszíroztuk az ő költségeit

A gyerekeknek adott munkatapasztalatot is, meg némi készpénzt is adott neki.

programvezető, szervezet D

A fiatalok motiválását szolgálta bevonásuk a programba segítőként, amivel az egyik szervezet kísérletezett, elmondásuk szerint sikeresen. Egyrészt a **segítők** számára jelentett ez előrelépést, másrészt a kortárs s hasonló rétegbeli résztvevők megismerése a frissen bevont támogatottak bennmaradását is elősegítette.

Innováció VI.: támogatottak új szerepkörben

Nagyon sokszor „használtuk fel” az ügyfeleinket arra, hogy a saját korcsoportjukat motiválják is, támogassák, és ezzel a mi munkánkat is segítették, és az ő fejlődésük is egy magasabb szintre lépett azzal, hogy kis segítővé léphettek elő a programon belül.

programvezető, szervezet F

A programok többsége részben a feladatok áttekintése után saját felismerésből, részben a többi program tapasztalatainak hatására úgy érezte, hogy valamilyen **közös bevezető program** szükséges. Olyanra, amely összehozza a programba került fiatalokat, amely újfajta élményekhez juttatja őket, és egyben segít elhitetni nekik, hogy ők is ugyanolyan jogokkal rendelkező emberek, mint más szerencsésebbek, akiknek a nyaralás rendszeres élmény, s amely egyben lehetőséget ad a megfigyelésükre s a fejlesztési elképzelések kidolgozására.

A konkrétumokat tekintve nagyon eltérő megoldásokkal találkozhattunk. Volt, ahol a közösségi élmény biztosítása dominált, máshol különleges tevékenységek révén a programhoz kötődést erősítették, s ismét máshol inkább a szociális készségek fejlesztése volt a cél.

Innováció VII.: az élménytáborok

Volt, hogy Erdélyből hívtunk egy ácsot, aki színpadot ácsolt ezekkel a fiatalokkal. Ilyen pedagógiai módszerekkel szeretünk dolgozni, hogy építenek is, és közben megtanultak egy színdarabot, és amikor felépítettük a színpadot, akkor közösen, azzal a mesteremberrel, akkor előadták egy nagy közönség számára, mert szerveztünk oda egy színpadnyitó színelőadást. Ezen fiatalok közreműködésével. Ebben például a romák nagy számban vettek részt, tehát tíz táboros gyerekből három-négy volt roma. És nekik ez nagyon sokat jelentett. Ilyen akciószerű dolgaink vannak.

programvezető, szervezet C

Közösségépítéssel kezdődött, amit mi úgy hívtunk, hogy élménytábor. Számára döbbenetes élményt hoz. Sárkányrepülővel repült... Cél volt, hogy az ő képességeiket, kompetenciájukat, adottságaikat megnézzük. Például a bátorság, a félelem leküzdése, az újjal való ismerkedési hajlandóság. Mindet be lehetett volna vonni, ha lett volna annyi pénz és szükség rá. De sem szükség, sem pénz nem volt elég erre.

A táborban lovaglás volt, repülés volt, kézművesség volt, ahol figyeltük azt, hogy az ő kezük, hozzáállásuk mire alkalmas, mire jó. Filmvetítés, ami által a társadalmi és egyéni problémák jöttek elő. Volt túra, amikor is gyalogoltunk, és olyan problémákat építettünk be, hogy egymást hogy segítik. Kajaktúra, életükben először a Dunán, felügyelettel, csoportosan, kenuban öten ültek, és itt is az együttműködés, a cél elérése, a problémamegoldás-kezelés volt a tárgy. Valaki már ebben jó, és egymást segítették. A tábor csúcsa egy tűzön járás volt. Nagyon komoly önismeretre tesznek szert, utána indulnak a különféle kompetenciatréningek.

programvezető, szervezet H

Egyszer az, hogy tanuljon olyan dolgot, hogy jusson el életében, mi az, hogy szálloda, mi az, hogy fel kell öltözni, kés-villa, tehát ilyen alapvető dolgokat. És ő ott egy... Az, hogy 24 óráig mondjuk egy 2-3 ágyas szobában vagy, és akkor rákérdez, hogy Marika néni és napjában hányszor zuhanyozhatok? Mondom, hogy azt csinálsz, amit akarsz. A másik az, hogy három mentor, tanácsadó, szakmai vezető 24 órában a fiatalokkal van, tehát kint aludt és mindenkinek rendelkezésére állt.

programvezető, szervezet D

Talán nem véletlen, de a KID-programok egy kivételével egyetemi/főiskolai városban voltak, s ezek közül hat város intézményében tanárképzés is folyik. Mivel az OFA határozottan szorgalmazta a hálózatfejlesztést, adta magát, hogy egyetemi szakemberek s rajtuk keresztül esetleg **hallgatók** is bevonódjanak a programokba. Ezzel a lehetőséggel csak néhány program élt. Egy program kifejezetten egyetemi szakemberekhez kötődött, akik a szakmai háttérrel biztosították, egy másik esetében formális együttműködés kötött, melynek keretében hallgatók gyakorlatoztak az adott programban. P. város két működő programjába pedig személyi kapcsolatokon keresztül, hivatalos megállapodás nélkül kerültek be hallgatók. Ez a megoldás a leendő tanárok számára jó terepgyakorlatot jelentett, a programok pedig lelkes s a fiatal kedvezményezettek nyelvén viszonylag jól beszélő munkatársakat kaptak.

Innováció VIII.: főiskolai, egyetemi hallgatók bevonása a programba

Az egyetem egyrészt gyakorló terepként használ minket, vannak olyan közös programok, ahol kifejezetten ezt az utcai szociális munkát lehet nálunk tanulni és végezni.

programvezető, szervezet E

Hát, mi a pedagógiai részt vállaltuk ebben, azt a pedagógiai részt, amelyik arról szólt, hogy olyan hallgatókat hozunk, akik ezzel a felkészítéssel, felzárkóztatással tudnak foglalkozni. Tehát mi a hallgatókat eleve így választottuk ki, és ennek nyújtottunk segítséget. Tehát mi erre a részére készültünk. Hát, úgy mondhatom, hogy végeredményben azzal, hogy a hallgatóink részt vettek ebben a képzésben, hát ez is a főiskolán csapódik le, de intézményesen nem mondhatnám.

főiskolai tanszékvezető, Szervezet A

A város összes szakképző intézményében megjelentünk olyan szinten, hogy a programunkon keresztül kiszerveztünk főiskolásokat azoknak a diákoknak, akik valamiből bukásra álltak, vagy segítségre volt szükségük. Mi gyűjtöttük be a főiskolásokat, illetve a korrepetálandó fiatalokat, a mi koordinációnkban ők fél évig korrepetálták a delikvenseket. A főiskola kreditpontot adott a hallgatóinak, a másik oldalon meg nem buktak ki az iskolából.

programvezető, szervezet A

A fejlesztési tervek száma egyike volt az OFA KID-programra vonatkozó indikátorainak. Egyéni fejlesztési terveket ugyan nemcsak a KID-programok készítenek, komplexitásuk révén azonban mégis újítást jelentettek. Mivel azonban felmérésünk ezekre nem terjedt ki, részletes információval nem szolgálhatunk ezekről.

Az egyénre szabott fejlesztési tervek egyéni fejlesztéseket tettek lehetővé, ami az iskolai oktatáshoz képest lényeges előrelépésnek tekinthető, hiszen a hiányosságok, a meglévő kompetenciák s az esetleges kiemelkedő tehetségek felmérését egyaránt szolgálta.

Nem volt tipikus, de egy program megpróbálta felvenni a kapcsolatot a szülőkkel, egy-egy tanfolyamra őket is bevonva. Más esetekben csak akkor kerültek a szülők a programszervezetek látókörébe, ha azok keresték meg őket gyerekeikkel.

A program nagy hozadékanak tekintjük, hogy különböző szakemberek megtanultak együtt dolgozni. Tevékenységeik egymásra épültek, ráadásul a differenciált megközelítés miatt sok esetben egyénileg foglalkoztak a fiatalokkal. Ez az integrált módszer következménye is. Közös kellett feltárni a fiatalok problémáit, hiányosságait, s valamilyen együttes módszert kitalálni a

kezelésükre. Hiszen nem volt könnyű eldönteni, hogy a motivációhiány mire vezethető vissza: tudáshiányra, mentális problémára vagy valamilyen kompetenciahiányra.

A kooperációt is tekinthetjük a kísérleti program részének, bár úgy gondoljuk, hogy folyamatos tanulásra itt is szükség van. Éppen ezért nagyon fontosnak tartjuk, hogy a program irányítói lehetővé tették a továbbképzéseket, illetve elősegítették a tapasztalatcserét megkönnyítő KID-hálózat létrehozását. Az első találkozók bizalmatlansága után a programok szakemberei egyre inkább egymásra találtak, kölcsönösen átvették a kikísérletezett módszereket.

A módszerek a három év során gyakran változtak, ami egy kísérleti program esetében teljesen normális jelenség. Az interjúk tanúsága szerint a három év nagyjából elég is volt arra, hogy mindegyik szervezett kiforrja a maga programját. Időnként – bár nem jellemzően – találkoztunk a monitor tapasztalataira történő utalással, illetve hatására történt programmódosítással.

Innováció IX.: módszertani megújulás

Elvileg az a gondolatmenet, hogy előtte fejlesszük, és utána lépjen ki... És ez borult nagyon sok esetben, úgy, hogy megkapta azt a választ az igényére, hogy indul az iskola, el lehet kezdeni, bement az iskolába, és utána volt lehetőség igazán fejleszteni, merthogy ott már megvolt az a kontaktus, hogy igen, valamit csinállok, igen, elértem valamit, és könnyebb így megtalálni a kontaktust. Az utógondolásban pedig szinte semmi sem lemorzsolódás volt.

programvezető, szervezet G

Érdekes a munkánk elején hogy nagyon jellemző volt ránk az, hogy a hozzánk beérkező fiatalokat sok esetben megpróbáltuk rögtön kiszolgálni.

Rájöttünk, hogy ennek semmi értelme nincsen, mert előbb-utóbb ugyanúgy vissza fognak potyogni.

Lehet, hogy lassabban jöttek az eredmények, sokkal több időt kellett szánni a fiatalokra, de sokkal hatásosabb volt a munka is.

programvezető, szervezet B

Nehézségek, problémák, megoldások

A program monitorozása során feltárt mutatók, valamint a felmérésünk eredményei egyaránt azt jelzik, hogy a programok sikeresek voltak, vagyis ha voltak is szakmai nehézségek, akkor azokat előbb-utóbb sikeresen megoldották: megtalálták a megfelelő szakembert, a megfelelő módszereket. A

felkeresett 30 különböző intézmény dolgozói és a KID-programban csak részlegesen érintett személyek nem említettek olyan szakmai hiányosságokat, amelyek a program egészére érdemben hatottak volna.

A vizsgálat során elsősorban a KID-szervezetek felépítését, működését és kapcsolatrendszerét érintő problémákat igyekeztünk feltárni, vagyis azokat a tényezőket, amelyek a működés sikerességét és a program hosszabb távú fennmaradását befolyásolják. Ezek közül a kapcsolatrendszerre vonatkozó kérdéseket külön, a következő fejezetben tárgyaljuk.

Ezek a problémák súlyukat, hatásukat és okukat tekintve is nagyon különbözők. Egy részük a KID-program kísérleti, kezdeti jellegével hozható összefüggésbe, s valamennyire a három év alatt meg is oldódott. Más részük további nehézséget jelenthet a programok működésére vagy azok jövőjére vonatkozóan, ezeket azonban nem annyira a KID-program belső szervezeti, működési körülményei okozzák, sokkal inkább a társadalom, illetve az intézményrendszer működésére vezethetők vissza. A következőkben ezeket vesszük szemügyre az interjúk alapján.

A programszervezetek általában többéves szakmai múlttal rendelkeztek a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok problémáinak kezelésében. A KID-program azonban mindegyikük életében valami mást jelentett, s kapacitásukat is jelentősen meghaladta. Az új s az eddiginél nagyobb feladatokhoz **új szakemberek**-re volt szükség, illetve a régi szakemberek új helyzetbe, új feladatok elé kerültek. Ez a helyzet sok nehézséget okozott.

Szinte minden szervezetben gondot jelentett az adott posztra, feladatra alkalmas személyek megtalálása. Bár sehol nem jeleztek kapkodást ezen a területen, vagyis volt idő a felkészülésre, a szakemberek, illetve a jó szakemberek kiválasztása mégsem ment problémamentesen. Tényleges szakemberhiányról egyetlen kisváros esetében beszélhetünk csak. Ebben a városban ugyanis hiányzik az a szellemi potenciál, amely bázisa lehetne egy ilyen program megvalósításának. A kistéleplési hátrány megítélésünk szerint nem egyedi, hanem tipikus problémát jelent. Nem állítjuk, hogy kistéleplések nem alkalmasak ilyen nagyságrendű és komplexitású programok végrehajtására, de azt igen, hogy sokkal nehezebb helyzetben vannak, sokkal nagyobb előkészítést igényelnek, mert egy-egy ember kiesésének pótlására lényegesen kisebb a lehetőség, mint egy nagyvárosban, vagy akár egy olyan kisvárosban, amelyik intézményi sajátosságai miatt (van felsőfokú oktatási intézmény, esetleg sok a középiskola) jelentős szakemberbázissal rendelkezik.

Máshol a szakembertoborzás könnyebben ment valamivel, de a megfelelő szervezet felállítása az első évre csak ritkán sikerült. Még legfelső, vagyis programvezetői szinten is gyakran történtek váltások. Volt olyan program, ahol a három és fél év alatt négy programvezető is működött. A távozás okai természetesen nem mindig voltak szakmai természetűek, de azt jelzik számunkra, hogy még a legfelkészültebbnek tűnő szervezetek sem elég erősek annyira, hogy stabil vezetést hozzanak létre.

A szakemberek foglalkoztatását nagymértékben nehezíti, hogy a hazai civil szervezetek gyenge lábakon állnak. Ez egyrészt arra ösztökéli őket, hogy erejükön túlmutató feladatokat is elvállaljanak (s ezzel pénzügyileg – legalábbis átmenetileg – megerősítsék helyzetüket), ami növeli a kudarc esélyét és az ezzel kapcsolatos szakemberváltás iránti igényt. Másrészt – minden elkötelezettségük ellenére – a szakemberek egzisztenciális problémái sem szoríthatók teljes mértékben háttérbe, s ez elősegítheti a programhoz csak lazábban kötődő munkatársainak távozását, illetve megnehezíti az újak felvételét. A programszervezetek stabil finanszírozás és elegendő számú feladat hiányában gyakran kényszerülnek külsős – máshol főállásban lévő – vagy határozott idejű szerződéssel alkalmazott dolgozók foglalkoztatására. Ez, még ha elfogadható is egyesek számára, lazább kötődést s – egy biztosabb állás ígérete esetén – távozást jelenthet a programból.

Vezetői szinten mindez kevésbé jelentett problémát, mert vagy az anyaszervezetnél főállásban lévők lettek vezetők, vagy olyan stabil háttérrel rendelkező szakemberek, akik megengedhették maguknak, hogy néhány évig felvállalják a bizonytalanságot, vagy pedig olyanok, akik számára az elhivatottság elnyomta az egzisztenciális bizonytalanságtól való félelmet. A beosztott munkatársak szintjén már nem mondhatjuk el ugyanezt. Itt már nemcsak szakmai okokból történt távozás, illetve munkaerőcsere, hanem egzisztenciális okokból is.

Az egyes programok **eltérő foglalkoztatási stratégiával** rendelkeztek, s egyértelműen jó vagy rossz megoldás mellett nem lehet letenni a voksot. Volt, ahol külsős munkatársakra építettek. A lazább kötődés miatt a programvezetés kevésbé tudott hatni a tevékenységükre (bár akadt kivétel), hisz a külső munkatársak máshol is elláttak feladatot, úgyhogy a programnak alkalmazkodni kellett a főállású munkahelyük időbeosztásához, s kevésbé lehetett őket továbbképzésekre is küldeni. A főállásúak értelemszerűen több feladatot látnak el, rugalmasabban, a program igényeinek megfelelően vehetők be egy-egy feladatra, de ha távoznak, az komoly problémát okozhat. A főiskolások, egyetemisták bevonását a programba sikeresnek értékeljük, értelemszerűen rájuk csak kisebb, jól körülhatárolt feladatot lehetett bízni.

Néhány helyen munkanélküliek bevonására is sor került, ami – bár csak egy helyen jeleztek ilyen problémát – szélesebb körben komolyabb gondot jelenthet. A munkanélküliek alkalmazásának támogatása ugyanis korlátozott, így a munkaadók könnyen hajlanak arra, hogy a lejárt idő után más munkanélkülieket foglalkoztassanak. Ez a KID-hez hasonló programokat nagyon érzékenyen érintheti, mert a támogatott fiatalok egy-egy konkrét személyen keresztül kötődnek a programhoz, akinek kiesését célszerű elkerülni. A program kiterjesztése esetén erre a megoldásra vélhetően több szervezet is hajlandó, tekintettel arra, hogy az elhivatottság felől minden bizonytalanság elmozdulás történik a megélhetés irányába.

Magát a **vezetőváltás**-t időnként a program további sorsa indokolta, mert a korábbi vezető képtelen volt az előírt feladatok teljesítésére, s már az OFA-támogatást kockáztatta volna a szervezet, ha nem lép. A legnagyobb

problémát a program szerteágazó volta, illetve a szerteágazó tevékenységek és azok szakembereinek egybentartása jelentette számukra, mert ehhez hasonló nagyságrendű tevékenységet az adott szervezetek esetleg igen, de a vezetőnek kiválasztott személyek nem nagyon végeztek korábban. Olyan is előfordult, amikor egy fontos részfeladatot (fiatalok bevonása a programba) nem sikerült megoldani.

A vezetőváltás valahol simábban, máshol komoly konfliktusok mellett ment végbe, bár az új vezetőnek mindenütt szüksége volt némi időre a feladat megismeréséhez. Egy-egy program számára ilyen helyzetben komoly helyzeti előnyt jelentett, ha a szervezet rendelkezett akkora szellemi potenciállal, illetve olyan szakembergárdával, amelyik bázisa lehetett a vezetőváltásnak. A szervezeten belüli szakemberváltás előnye volt, hogy az új vezető legalább vázlatosan ismerte már a programot s az abban rész vevő szakemberek egy részét is. Ez utóbbit különösen hangsúlyoznunk kell, mert a KID kifejezetten igényelte mind a (belső és külső munkatársként) foglalkoztatott szakemberek közötti, mind a külső szervezetekkel való együttműködést.

A **program végrehajtásán dolgozó személyek** változása szinte minden program esetében nehézséget jelentett. E nehézségek két területen csomósodtak: egyrészt az egyes szervezetek számára jelentett megoldandó foglalkoztatási feladatot, másrészt bizalmi tőkevesztést jelentett a partnerek s mindenekelőtt a kedvezményezettek számára. Utóbbiak kevésbé kötődtek a program egészéhez, sokkal inkább egy-egy személyhez (mentor, tanácsadó, vezető stb.). A harmadik évre mindenhol helyükre kerültek az emberek, vagyis olyan munkatársi gárda alakult ki, amelyre már lehetett építeni a későbbiekben is.

A munkatársak gyakori változását az első egy-két évben tekinthetjük a program gyermekbetegségének, bár megítélésünk szerint a gyökerek ennél mélyebbek: a hazai képzési és foglalkoztatási rendszer gyengéi, valamint a civil szféra bizonytalan finanszírozási háttere fedezhetők fel benne, aminek következményeit sem az egyes programszervezetek, sem egy jól működő támogatási-irányítási rendszer nem könnyen képes átlépni.

A **munkatársak képzettségéről, kompetenciáiról** szisztematikusan nem gyűjtöttünk információt. Az interjúk alapján úgy látszik, hogy elsősorban pedagógusok, pedagógushallgatók számára jelentett a munka kihívást és/vagy megélhetési lehetőséget. Minthogy a hazai pedagógusképzésben az ún. problémás gyerekekkel foglalkozás módszertana szinte egyáltalán nincs jelen, nem állíthatjuk, hogy minden esetben jól felkészült szakemberek dolgoztak a programokban. Az elkötelezettség és az elszántság azonban általában túllendítette az aktorokat a kezdeti nehézségeken, a továbbképzés pedig pótolta a hiányosságokat.

Az intézményrendszert érintő problémák közt meg kell említenünk az egyik városban létrejött **két program közötti rivalizálást**. Megítélésünk szerint a két program sikerességét ez nem vagy legfeljebb csekély mértékben befolyásolta, de több tisztázatlan kérdés megnehezítette a programok mű-

kódását. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy néhány alapkérdést (pl. kedvezményezett réteg toborzása, külső intézményekkel való együttműködés lehetséges konfliktusai) hasonló helyzetben érdemes tisztázni.

A programok belső működését érintő kérdésekhez sorolhatjuk a **támogató és a támogatott szervezetek közötti kapcsolat** befolyásoló szerepét.

Teljes egyetértés mutatkozott a szervezetek között abban, hogy az OFA partnerként kezelte őket. Szigorúan vette a követelményeket, de mindig igyekezett rugalmas megoldást keresni a felmerült problémákra és ily módon befolyást gyakorolni a partnerszervezetek tevékenységére. Részletesebben: a szakmai nehézségekre releváns, rugalmas válaszokat adott, de nem engedte, hogy a programszervezetek belső problémái kihassanak a program működésére. Ilyen esetben a támogató a támogatás megvonását is kilátásba helyezve elérte, hogy az adott szervezet megoldást keressen, s találjon. Szakmai kérdésekben nem egy esetben vezető szerepet játszott (PR-tevékenység, KID-hálózat létrehozása). Megítélésünk szerint ez a hozzáállás egy kísérleti program kezelésének autentikus módja. Tapasztalatunk egybecseng a – szintén az OFA által támogatott – tranzitfoglalkoztatási program hatásvizsgálatának tapasztalataival.

Szórványos kritika csak az értékelő csoport tevékenységét, illetve a monitor-rendszert érte, kifogásolva azok használhatóságát az egyes programokra vonatkozóan. Az értékelő csoport tevékenységével kapcsolatosan az iméntivel ellentétes vélemény is megfogalmazódott, s még egyszer hangsúlyozzuk, hogy szisztematikus feltárást ezen a területen nem folytattunk.

A partnerszervezetekkel való együttműködés keretei

A partnerszervezetek kiválasztása alapvetően a programgazda szervezetek joga volt, bár a pályázati kiírás is befolyásolta azt. Az intézményi együttműködés alapját minden egyes programban egy kötelezően létrehozott fejlesztési társulás, valamint egy ún. programtanács és egy fejlesztési tanács jelentette. A programtanács funkciója a program továbbélését segítő politikai háttér biztosítása, a fejlesztési tanácsé pedig a gyakorlati munka feltételeinek megteremtése volt.

A két tanács funkciója élesen elválik ugyan egymástól, de a gyakorlatban ezt nehezen lehetett követni, ezért ebben a tanulmányban sem tudjuk minden esetben különválasztani őket.

A legfőbb partnerek

A KID-szervezetek részben programjuk sajátosságainak megfelelően, részben (főleg!) korábbi személyes kapcsolataik révén a legkülönbözőbb szervezetekkel működtek együtt a három év alatt. E szervezeteket, pontosabban azok képviselőit általában bevonták a fejlesztési társulásokba s azok irányító szervezeteibe, a fejlesztési tanácsokba.

A **fejlesztési tanácsok** összetételét a második programév alapján vizsgáltuk. Ekkor 7-16 főből álltak, nagyon változatos összetétellel. Egyetlen olyan intézménytípus volt, amelyik mind a nyolc program tanácsában képviseltette magát: a **munkaügyi központ**, illetve annak helyi kirendeltségei.⁹ Az e körbe tartozó szervezetek a fiatalok bevonásában, a program megvalósításában s a végső, a kibocsátó fázisban egyaránt meghatározó szerepet kaptak. A velük való együttműködést azonban nemcsak a napi munka indokolta, hanem az is, hogy a munkaügyi központok a programba bevont fiatalok részére különböző (pl. képzési) támogatásokat is nyújthattak, ami nem kis mértékben hatott az adott program sikerességére.

A másik nélkülözhetetlennek tűnő szervezetszoprt, az **iskolák** szerepe az egyes programokban eltérő volt. A képzésben mindenhol részt vettek, de sok esetben célszerűnek látszott a jelzőrendszerbe, vagyis a potenciális résztvevők megtalálását célzó jelzőrendszerbe is bevonni őket. Súlyuk jelentősen eltért az egyes programok esetében, ami részben koncepcionális eltéréseket tükröz, részben személyes kapcsolatokra vezethető vissza.

A számszerű adatokat nézve hasonló súlyt képviseltek a **családsegítő, családgondozó szolgálatok**. Bevonásukat elsősorban az indokolta, hogy ezek azok az intézmények, amelyeknek ma a legszélesebb rálátásuk van a csellengő, se nem dolgozó, se nem tanuló fiatalokra, sőt személyes sorsukat is leginkább az itt dolgozók ismerik. Akármilyen jól szervezett, komoly tapasztalatokra épülő utcai hálózatot is működtetett egy-egy program, a megfelelő számú kedvezményezett felkutatásában nem nélkülözhetette ezeket a szervezeteket. Talán nem véletlen, hogy az egyetlen program, amely nem vont be ilyen, működött a legkisebb létszámmal, s – különösen az első fázisban – komoly problémát okozott neki a rászoruló fiatalok elérése.

Az **önkormányzatok** támogatására általában a program infrastrukturális feltételeinek megteremtéséhez volt szükség. Egyes programok esetében a formális együttműködés elmaradt vagy a tényleges együttműködés hiánya, vagy – éppen ellenkezőleg – annak stabilitása miatt. Kisebb, a programgazda szervezetek székhelyétől távol eső településeken az önkormányzatok szerepe felértékelődött. Kezdeményező és/vagy közvetítő szerepet játszott-

9 A fejlesztési tanácsban részt vevő személyek munkahelyének kategóriákba sorolása csak hozzávetőlegesen tükrözi az intézmények típusát, mert egy-egy személy több intézményt képviselhetett, s az intézmények kategóriákba sorolását sem lehetett minden esetben egyértelműen megtenni.

tak, nem kis részben azért, mert ezeken a településeken – községekben, kisvárosokban – nem is volt más potenciális partnerintézmény.

A program egyik alternatív célja a munkába állítás volt. Ezt jelképezi, hogy **vállalkozások** bevonására is gyakran sor került. Részvételük a fejlesztési tanácsokban azonban sokkal inkább az előzetes elképzeléseket tükrözi, tényleges szerepük sokkal csekélyebb volt, mindössze két-három program igazolta vissza ennek létjogosultságát. Igazán komoly súlyt mindössze egy helyen (szervezet B) képviseltek.

A fejlesztési tanácsokban szerepet játszó többi intézmény nemcsak számszerűen, de tényleges tevékenységét tekintve is kisebb súllyal jelent meg.

A **programtanácsok**-ba a tapasztalatok szerint az egyes programszervezetek sokkal kevesebb intézmény képviselőjét hívták meg, mint a fejlesztési tanácsokba, s valamivel egységesebb is az összetételük, amennyiben főként önkormányzati és a munkaügyi központi vezetők kerültek be, mintegy jelezve, hogy a programok honnan számítanak támogatásra. A többi (2-4) egyéb intézmény a helyi adottságok szerint lett kiválasztva. Helyettük inkább olyan személyeket választottak be, akik nem is annyira intézményük révén kerültek be, hanem személyes tekintélyük miatt. Szerepük minden bizonnyal az volt, hogy szaktudásukkal támogassák a szakmai munkát.

Az adatokból kevésbé látszik, hogy a programtanácsok összetétele a látzólag egységes résztvevői kör ellenére mégis kissé vegyes. Főként az önkormányzati képviselők miatt. Ezekben ugyanis egyrészt keverednek a politikai és a közigazgatási szereplők, másrészt nem mindenhol képviseltetik magukat legfelső szinten (ifjúsági referenstől kezdve az alpolgármesterig szinte minden pozíciójú képviselőre akadt példa), ami azt jelzi, hogy a KID-szervezetek eltérő súllyal tudták képviseltetni magukat az önkormányzatoknál. A munkaügyi központok esetében egységesebb a kép, általában közép-szintű képviseléssel jelentek meg, ami ott többnyire döntési pozíciót jelent. A nyolc programtanács összetétele alapján úgy tűnik, hogy a KID-szervezetek igyekeztek jól pozicionált szereplőkből álló testületeket létrehozni, de ez nem mindig sikerült nekik. Mindössze egy szervezetnél nem látjuk ilyen törekvésnek a nyomát, ott még az önkormányzat képviselőjét sem hívták meg a tanácsba (szervezet G).

Az interjúk alapján egyébként sok bizonytalanságra derült fény a tanácsok s különösen a fejlesztési tanácsok funkcióját tekintve. A KID-szervezetek vezetői többnyire elég határozottan s a pályázatot kiíró elképzelésének megfelelően nyilatkoztak erről, a többi részt vevő intézmény képviselői viszont nem igazán voltak tisztában a két tanács funkciójával, sokszor a nevüket is keverték. Ez a funkcióra vonatkozó bizonytalanság tükröződik abban is, hogy a felkért résztvevők sokszor mást küldtek maguk helyett, illetve hogy nem tudtak igazán határozott témákat jelezni.

A következőkben a fenti, kiemelt szervezetek KID-programhoz fűződő viszonyát elemezzük, részletesen bemutatva azt az intézményi környezetet is, amelyben a KID-programok működtek. Ezzel a megközelítéssel több célt

kívánunk elérni. Egyrészt magát az értékelést szolgáljuk vele, hiszen a KID-szervezetek számára az intézményi környezet olyan külső működési feltételt jelent, amelyre minimális hatásuk van: akár egy-egy program sikere vagy kudarca is rajta múlhat. Másrészt azt is szeretnénk érzékeltetni ezzel, hogy a jövőben, szélesebb körben milyen feltételekre számíthatnak a KID-programhoz hasonló szervezetek. A társszervezetek tipizálásával bizonyos mértékig egy jövőbeni pályázati rendszert is kívánunk szolgálni, hiszen a pályázatok megítélésénél kulcsfontosságú lehet, hogy a tervezett tevékenység milyen intézményi környezetbe illeszkedik, milyen intézmények milyen szerepre alkalmasak, mi várható s mi nem az együttműködés során.

A megvalósításban részt vevő szervezetek érdekeltsége az együttműködésben

Munkaügyi központok, kirendeltségek

A munkaügyi központok, illetve kirendeltségeik a hiányos iskolai végzettségű, munkanélküli fiatalok egy részével találkoznak csak, azokkal, akiknek valamilyen érdekük fűződik munkanélküli helyzetük regisztrálásához. A segítők, a képzési támogatás, a közmunka s a munkába állást segítő egyéb támogatások, szolgáltatások teszik őket ebben érdekeltté. Mindennek következtében ezek a szervezetek egyrészt fontos információ-centrumok, másrészt támogatásaik révén a KID-program potenciális támogatói is egyben, hiszen a KID-szervezetek olyan végcélokat vállaltak, amelyek egy része a munkaügyi központok tevékenységi körét, finanszírozási lehetőségei érinti. Úgy is fogalmazhatunk, hogy ami a KID-programok számára végső cél¹⁰, az a munkaügyi központok számára is köztes (képzés) vagy végső (munkába állítás) célként értelmezhető. A különbség a két szervezettípus között abban van, hogy míg a központok egy viszonylag széles társadalmi réteg problémáit igyekeznek nem igazán kifinomult módszerekkel kezelni, addig a KID-szervezetek e réteg elesettebbjei számára igyekeztek speciális gyógymódot adni annak érdekében, hogy e célok teljesüljenek.

Bár a sajtóban sok kritikus hang megfogalmazódik a munkaügyi központokban uralkodó állapotokkal kapcsolatban, s maguk a kutatók is azt tapasztalják, hogy a központok kilencvenes évek eleji felállása óta az eleinte még lelkes, klienseit empatikus módon kezelő szervezet valamelyest elburokratizálódott, vezetőik közt mind a mai napig sok olyan található, aki képes felülemelkedni a szervezetre háruló napi problémákon, s a dolgok mélyére ásva igyekszik érdemi módon segíteni a leginkább rászorulókon.

10 Végső célon itt nem a távlatiként megfogalmazott, hanem a programban konkrétan vállalt célt, célokat értjük.

Ezt tapasztaltuk a KID-program értékelése kapcsán felkeresett személyek esetében is. Ők azok, akik nap mint nap szembesülnek a fiatalok (s nem csak a fiatalok) mentális problémáival, devianciáival, iskolától való idegenkedésükkel, látják a megoldatlan problémákat és ezzel együtt saját szervezetük gyengéit. Mind a mai napig megőriztek valamit korábbi nyitottságukból, azon igyekeznek, hogy a feladataikat ne csak maguk, illetve ne csak a hatóságokkal, állami/önkormányzati intézményekkel karöltve próbálják megoldani, hanem nyissanak az új kezdeményezések felé. Így kerültek kapcsolatba különböző civil szervezetekkel, felismerve, hogy azok sok esetben képesek túllépni rajtuk, mert speciális problémákra szakosodtak, speciális szakemberekkel rendelkeznek, s viszonylag szabadon, bürokratikus kötelezettség nélkül működhetnek, pályázhatnak.

A munkaügyi központok komoly pénzeszközök felett rendelkeznek, melynek felhasználásában némi szabadságuk van. Ez teszi lehetővé, hogy támogassanak civil kezdeményezéseket. Olyanokat, amelyek egybevágóan saját tevékenységükkel, s sikeresebbé tehetik a rászoruló munkaerő-piaci elhelyezését. Bejáratott tevékenységeket végeznek azonban meghatározott keretek között, így érdekeltségük a problémák megoldásában sokkal kisebb, mint egyes vezetőik személyes ambíciója, elkötelezettsége. Éppen ezért a KID-programok tevékenysége során a jogszabályokban előírt adminisztratív és pénzügyi kötelezettségeiken túlmenően nem igazán lehet számítani rájuk. Minden, ami ezen túlmutat, már személyes együttműködést igényel, személyes kapcsolatot feltételez. A KID-programok számára mindenesetre pozitívnak tekinthető, hogy semmilyen módon nem látszanak *ellenérdekeltek* azok működésében. Ugyanakkor a munkaügyi központi vezetők egy része – nyitottságuk ellenére is – a KID-tevékenységet csupán munkaerő-piaci programnak tekinti szociális program helyett. Úgy gondoljuk, hogy ez szerepükből, látókörükből adódik.

A munkaügyi központok szakemberei ismerik a munkaerőpiacot, a képzési lehetőségeket, s ezen a területen nélkülözhetetlenek. Nem azért, mert mások számára ezek zárt területek, hanem azért, mert munkájuknál fogva nagyon széles rálátásuk van. Ezen túlmenően más szolgáltatások is a repertoárjukba kerültek, tréningeket vezetnek, pszichológiai tevékenységgel, tanácsadással, pályaorientációval foglalkoznak. Ezek többnyire csoportos tevékenységek, erre álltak rá, erre van kapacitásuk. Éppen arra nem képesek tehát, amire KID-program vállalkozott: differenciált segítséget nyújtani a rászoruló egyéneknek. Ezen a területen a szervező szakértelmük is hiányos, tekintettel arra, hogy egyéni problémák megoldásával nem foglalkoznak.

A munkaügyi központok, illetve kirendeltségeik szakemberei – az elkészített interjúk szerint – jól ismerik térségük intézményeinek, civil szervezetekinek szereplőit, így a KID-program számukra nem sok új kapcsolatot teremtett. Valójában a KID-szervezetekről is ez mondható el. A kapcsolatok azonban rendszeresebbé s valamivel intenzívebbé váltak.

Talán leginkább a munkaügyi központok és a családsegítő szolgálat közötti kapcsolat hiányzott a KID-program előtt, s némi előrelépés tapasztalha-

tó ebben annak ellenére, hogy a családsegítők a helyi politikában nem játszanak komoly szerepet. Emiatt a szolgálat politikailag gyenge, így képviselői a programtanácsba be sem kerültek, csak a fejlesztési tanácsban érintkezhetek a munkaügyi központ munkatársaival. Kivétel akad, de ebben inkább a helyi speciális viszonyok, a kulcspozícióban lévő szereplők korábbi kötődései játszottak szerepet.

A KID-szervezetek és a munkaügyi központok, kirendeltségek szakemberei között nagyon hatékony együttműködés alakult ki. A nyolc KID-vezető közül mindössze egy nyilatkozott úgy, hogy legközelebb, ha saját döntésre van lehetősége, nem vonná be őket a program irányító testületébe. Kifogásként ő sem konkrét problémát, inkább a munkaügyi partner passzivitását említette.

Önkormányzatok

A KID-programban érintett önkormányzatok nagyságuk, szociális érzékenységük, kapcsolatrendszerük, pénzügyi lehetőségeik tekintetében nagyon különbözőek voltak. A nagyobb önkormányzatok (pl. szervezet A, szervezet B, szervezet G) általában rendelkeztek valamilyen koncepcióval, stratégiával a hátrányos helyzetű rétegekkel kapcsolatos problémák kezelésére. Ez a stratégia azonban inkább minimális programnak tekinthető, mint valamilyen felzárkóztatási programnak. Ugyanakkor valamivel kifinomultabb módszereket alkalmaznak, mint a kisebbek. Jelentős mértékben támaszkodnak ebben a civil szervezetekre is, egyrészt mert látják, hogy ők maguk nem rendelkeznek olyan eszköztárral, amely lehetővé tenné a problémák hatékony kezelését, másrészt pedig azért, mert ezzel a felelősséget is elhárítják magukról. Nagyvárosi környezetben a KID-szervezetek viszonylag könnyen találtak együttműködő partnerekre, mert nem egészen a semmiből kellett felépíteni a tevékenységüket. Példaként említhetjük Sz. település egyik kht.-ját, amely – bár a KID-program alatt, de nem annak következményeként jött létre – szociális foglalkoztatóként működik és a megrendelések egy részét az önkormányzat jogi eszközökkel biztosítja számukra.

A civil szférát tudatosan bevonó önkormányzat

Tehát egyszerűen képtelen az önkormányzat ebben az útvesztőben, amibe az államigazgatási eljárásnak az összes feladata [benne van]. Képtelen a kis finom dolgokhoz elérni, képtelen átlátni, ezért jól felfogott érdeke az önkormányzatnak, hogy a civilekre támaszkodjon.

volt alpolgármester, szervezet G

A nagyobb önkormányzatok között is megjelenik ugyanakkor a feladatot elhárító nézőpont. A következő idézetben egy önkormányzat képviselője lát-

ja ugyan a problémát, érzi, hogy tenni kellene valamit, de hol az államra, hol más önkormányzati egységre hárítja a felelősséget.

***A feladatot elhárító önkormányzat, személyes felelősséget
érző önkormányzati vezető***

*Hát a baj az, hogy én mint akkor oktatási osztályvezető széttá-
tam a kezemet, sok mindent nem tehettem, annyit tettem meg, hogy
azt a szervezetet, amely az ilyen perifériára sodródott gyerekek fel-
kutatásával foglalkozik, és pályázati úton, pályázati pénzből segít az
oktatásukban, a továbboktatásukban, a társadalomba való visszail-
leszkedésükben, információkhoz segítettem őket, abban, hogy me-
lyik iskolánál mennyi a lemorzsolódott, a rendszerből kimaradt gye-
rekek száma.*

*Hangsúlyoztam, hogy nekünk nem ez volt az elsődleges felada-
tunk. Az más dolog, hogy emberileg mit érzett át az ember. De én
jó, hogy akkor az oktatási osztályvezető voltam, mondhattam volna
is, hogy nem, nem foglalkozom vele, nem érdekel, munkám éppen
bőven volt. De úgy gondoltam nem mondhatok nemet. Nem is
mondtam nemet, amennyi időm volt és lehetőségem volt segítet-
tem.*

önkormányzati képviselő, korábbi osztályvezető, D. település

Az önkormányzatok feladathárító magatartásában nem kis szerepe van annak, hogy hiányoznak azok a külső erők, amelyek lépéskényszerbe hoz-
nák őket. Ennek megfelelően a feladat finanszírozásában nem, vagy csak
csekély mértékben veszik ki részüket. Ez többnyire a programhoz szükséges
helyiségek biztosításában, az adatszolgáltatásban, a szociális segélyben
vagy a közmunkában merül ki, vagyis olyan feladatok ellátásában, amelyek
számukra nem különösebben megterhelők, s beilleszthetők a megszokott
támogatási körbe. Ennél komolyabb segítségnyújtásról csak egy-egy szociá-
lisan érzékeny önkormányzati vezető esetében beszélhetünk.

Az állami kényszer hiánya

*Én azt mondom, hogy az önkormányzati támogatásokban nem
annyira hiszek, mert nagyon sok helyen azt a normatívát sem fordít-
ják, amit megkapnak rá. Ezt valamilyen módon központilag esetleg
elismerni, szabályozni, beépíteni a szociális törvénybe, rendeletek-
be, és akkor ezt, hogy milyen módon finanszírozni, de mégis vala-
milyen normatívához kötni, ami lehetne egy ilyen kimeneti, egy
eredmény-jellegű, és aki ezt vállalja, ezt produkálja, akkor kap va-
lamit. Hogy legyen benne egy folyamatosság, egy biztonság.*

családsegítő vezetője, E. település

A kisebb önkormányzatok csak a problémákkal szembesülnek, válaszaik ezekre alig vannak. Pénzügyi lehetőségeik korlátozottak, kötelező feladataikat különböző színvonalon oldják meg. A családsegítő szolgáltatással kapcsolatosan mondták el, hogy van olyan (a KID-programban nem részt vevő) falu, ahol mindössze egy személyt, heti négy órában foglalkoztatnak ebből a célból. Máshol komolyabb rendszer működik, akár több település társulásával. Mindennek a KID-program szempontjából példaértéke van: az állam előír egy bizonyos feladatot (pl. gyermekvédelem), amelyet nem finanszíroz teljes mértékben, az önkormányzatok egy része pedig minimálisan, inkább csak formálisan vesz részt a feladatellátásban.

Az együttműködés ezekkel az önkormányzatokkal is lehetséges, mert számukra más kiút nem látszik, mint együttműködni a saját évtizedes – s eredményre valójában nem vezető – módszereikhez képest valami újjal kísérletező külső szervezetekkel. Olyan szervezetekkel, amelyek tevékenysége nem hatósági módszereken (felszólítások, büntetések, segélyek) alapul, amelyek nem a többség pillanatnyi érdekének tűnő s a problémás fiatalok számára csak formális, legfeljebb a jogszabályi kötelezettségek teljesítését szolgáló megoldásokat kínálnak (iskolai oktatás helyett magántanulói státusz), s ami még fontosabb, ezek a módszerek számukra is nyilvánvalóan eredményre vezethetnek. Ezen önkormányzatok számára a KID-program nyitást jelentett a kívüllagra, s hosszabb távon hozzásegítheti őket a szemléletváltáshoz. Ennek nyomaival még nem találkoztunk, de nyilvánvalóan idő kell, míg az új program a maga eredményeivel ezt el tudja érni.

A küzdelmekbe belefásult önkormányzat

Hát, így nagyon nehéz hirtelen összeszedni, de a kudarcokról, van egy olyan osztályunk, ahova ezeket a túlkoros gyerekeket, még ha nem is igen kíváncsiak egy ilyenről beszélni, összeszedtük, és azért, hogy a többiek legalább hagyják tanulni. Tehát kiemeltük őket az úgymond normál osztályokból és összegyűjtöttük egy külön osztályba őket, és egy konkrét tapasztalat volt, amikor telefonáltak be, hogy na hát ha kíváncsiak, most menjek ki, majd meglátom, hogy mi van ott. A 18 gyerekből kettő volt bent az órán, a többiek az ablakon át megszöktek, és a tanárnő, ha valamit szólt, hozzávágta a táskájukat, szóval borzasztó, milyen szinten tartanak.

[...]

Egy ilyen gyereket örülünk, ha már 16 évet betölti és megszabadulunk tőle, mert ugye V. településen különösen nagy probléma az, hogy a cigányság aránya akkora az iskolában, hogy ezelőtt öt évvel az általános iskolában 420 diákunk volt, és jelenleg 260. Tömegesen elvitték a nem kisebbséghez tartozó szülők a gyerekeiket E. közelsége miatt elitintézményekbe.

[...]

Mi azt mondtuk, hogy ezekben a problémákban, problémák kezelésében, hogyha tudnak segíteni, mi szívesen adunk támogató nyilatkozatot a pályázatukhoz, biztosítjuk a helyet nekik, ügyfélkör bőven van. Bevontuk a kisebbségi önkormányzatot, akik az ő ilyen csoportfoglalkozásaikra be is járnak néha, és esetleg még a gyerekeket is próbálják oda becsábítani. Mi minden feltételt, telefont, fűtött helyiséget biztosítunk, és jönnek.

[...]

És most már eredmények is vannak. Volt egy problémás családdunk és azzal nem tudtunk boldogulni, és már munkába sikerült állítani jó néhány embert. Rá tudták beszélni őket, hogy a nyolc általánost fejezzék be, akkor Gy. településen indult egy ilyen fakitermelő végzettséget biztosító tanfolyam is, több személyt be sikerült iskolázni. Munkahely, akkor ilyen családi problémák kezelése, akkor csoportos foglalkozásokkal, és most már ragaszkodnak hozzá. És már jönnek kérdezni, hogy jön a Mártika néni a jövő héten is, mert akkor én megyek. És ez ilyen ragályos betegség, hogy elmegy öt gyerek, és akkor utána hozzák a haverokat is, hogy gyertek, mert ők tudnak segíteni.

jegyző, V. település

Kapcsolatrendszerüket tekintve is hátrányosabb helyzetben vannak a kisebb önkormányzatok, de ez sok esetben személyfüggő. Éppen ezért az önkormányzatok leginkább infrastruktúrával (helyiségek rendelkezésre bocsátásával, azok működési költségeinek átvállalásával) segítették a KID-szervezetek munkáját. Az érdemi munkában vagy nem vettek részt, vagy átruházták azt a családsegítő szolgálat munkatársaira. Jellemzően nem is nagyon bíztak a program sikerében, de úgy érezték, valamit mégiscsak tenniük kell, mert a fennálló helyzet nyomasztotta őket, más lehetőségük, más elképzelésük pedig nem volt.

Más kistépülés nagy empátiával, stratégiai kérdésként kezelte a helyi társadalom leszakadó rétegének ügyét. Ebben szerepet játszott az is, hogy a problémák ellenére az érintett réteg – jelen esetben a cigány lakosság egy része – és a lakosság többsége közötti viszonyt nem terhelték mély konfliktusok. A program számára nyújtott segítség itt több volt, mint azokon a településeken, ahol a támogatandó réteggel csak hatósági jellegű kapcsolata van az önkormányzatnak. Klasszikus példája ennek egy kisközség esete, ahol a polgármester kilépve az önkormányzati vezető szerepéből közvetítő szerepet játszott a kívülről érkező, segítséget ígérő, de helyismerettel nem rendelkező „idegenek” és a helyi roma közösség között. Ennek természetesen előfeltétele volt a polgármester és a közösség közötti jó kapcsolat.

Az önkormányzatok programtanácsban beöltött helyzete jóval bizonytalanabb. Úgy tűnik, hogy sem az önkormányzatok képviselői, sem a KID-programok vezetői nem igazán tudták, mit kezdjenek egy lehetséges együtt-

együttműködéssel. A fő problémát az önkormányzati rendszer tagoltsága, szétforgácsolt döntéshozatali rendszere jelentette. Az önkormányzati döntésekre nyilvánvalóan a polgármesternek lehet döntő befolyása, a nagyobb településeken viszont a polgármester elérhetetlennek bizonyult a KID-programok számára. Egy-egy osztályvezető vagy oktatási bizottsági tag egyedül nem tehet igazán sokat az ügy érdekében. Rövid távon, egy jól megfogalmazott előterjesztéssel még igen, hosszabb távon azonban már átfogó programra lenne szükség, s ebben már nemcsak konkrét személyhez nem köthető a feladat, hanem konkrét ügyosztályhoz sem. Ami országosan probléma, vagyis, hogy a KID-hez hasonló programokat sem az oktatási, sem a munkaügyi, sem a szociális tárca nem igazán érzi sajátjának, az ugyanúgy megfigyelhető helyi szinten is. Megítélésünk szerint erre maguk a KID-programok sem voltak tekintettel: megelégedtek egy-egy önkormányzati személy bevonásával.

Előrelépésről azonban mégis beszélhetünk, ha nem is szorosan a KID-programot tekintve. A KID-szervezeteknek a korábbinál szorosabb kapcsolatot sikerült kialakítaniuk az önkormányzatokkal, miután azok értesültek a program eredményeiről. Ez adott esetben újabb megbízást, újabb támogatást jelentett. Természetesen túlzás lenne azt állítani, hogy ebben csak a KID-programnak volt szerepe, hiszen a KID-szervezetek sok más programban is részt vettek, s képviselőik sok más módon keresték az együttműködést az önkormányzatukkal.

Az **önkormányzatok és a KID-szervezetek** közötti kapcsolat általában korrektnek nevezhető. Az együttműködésben való részvétel formális oldalával semmilyen gond nem volt, viszont érdemi együttműködés – az infrastruktúra biztosításán túl – csak elvétve alakult ki. Az önkormányzatok hozzáállásán túl maguk a KID-szervezetek sem léptek fel kezdeményezően ebben. Rövid távon nem voltak rászorulva az önkormányzatokra, hosszabb távon valójában ők maguk sem gondolkodtak ebben. Gondolkodásmódjukban – nem függetlenül a reális lehetőségektől – nem jelenik meg a helyi forrásokra épülő program folytatásának lehetősége.

Iskolák

Az iskolákra alapvetően két okból volt szükség. Egyrészt mint kibocsátó, másrészt mint a problémát kezelő intézményekre. Ez a helyzet első megközelítésre abszurd. Szinte mindenki számára egyértelmű ugyanis (s e tanulmány szerzői is így gondolják), hogy az iskolarendszernek komoly felelőssége van a KID-program célközönsége helyzetének kialakulásában – tegyük hozzá, nemcsak a rendszer egészének, hanem konkrétan az egyes oktatási intézményeknek is. Minthogy a programgazda szervezetek alapvetően nem vállaltak fel oktatási feladatot – ez ellentétes is lett volna a program szellemével, s a rendelkezésre álló pénzügyi keretek sem ezt a megoldást szolgálták –, az egyes programok bizonyos mértékig csak arra az intézményháló-

zatra támaszkodhattak, amely egyszer már kivetette magából az érintett fiatalokat. Volt olyan interjúalanyunk, aki maga is felhívta a figyelmet erre a veszélyre, ezért szükségesnek látjuk bemutatni, miben más itt az iskolák szerepe, s miben különbözik a KID-programban részt vevő fiatalok iskolába járása a korábbiétól.

Vissza az iskolába?

Hát az iskolától mi egyrészt azt vártuk, hogy egy jelzőrendszer legyenek, hogyha kiesik valaki, vagy probléma van, akkor szóljanak. Tehát ez lett volna az egyik terület, amiben tudnának nekünk segíteni, illetve, mi tudtuk azt kiemelni, hogy felkészítjük a gyereket, meg foglalkozunk vele még az iskolán kívül. Tehát ez az, amit mi közben tudtunk kínálni, de itt mindig olyan személyes dolgok voltak, hogyha valahonnan eljött a gyerek, akkor már nem valószínű, hogy vissza akart oda menni, ugyanoda.

szociális munkás, szervezet F

Az úgynevezett dolgozók iskolája, akik felzárkóztatják és befogadják azokat, akik nem rendelkeznek általános iskolai végzettséggel, számomra nem egészen olyan közeg, ahol ez a célcsoport jól érzi magát. Meglehetősen konkurenciaként élük meg a mi létünket a mai napig is.

programvezető, szervezet B

A programgazda szervezetek (hivatalos, vagyis megállapodással aláírt) együttműködése az iskolákkal eltakarja annak tényleges tartalmát. Az iskolák egy részére ugyanis a KID-szervezeteknek csak mint kibocsátó intézményekre volt szükségük. E mögött két egymástól elkülöníthetetlen megfontolás húzódik. Az egyik, hogy a KID-programoknak fiatalokra volt szükségük, s bár a pályázati rendszer kizárta, hogy közvetlenül az iskolapadból vegyenek át fiatalokat, némi átfutási idő után már megtehették ezt, s több program esetében ez volt a programba bevonható fiatalok megtalálásának egyik tipikus lehetősége. A másik ok szakmai jellegű, s a programgazda-szervezetek elhivatottságát tükrözi: minél előbb megtalálni az iskolából kimaradó fiatalokat, akik így kisebb kerülővel juthatnak vissza a rendszerbe.

A kibocsátó iskolák hozzáállása a programhoz nem egyértelmű. Amellett, hogy sokszor ők maguk is érzik, hogy a diákokkal nem tudnak mit kezdeni, s szükségük volna valami más megoldásra, néha még örülnek is, ha megszabadulnak egy-egy fiattól. Annak ellenére, hogy nem feltétlenül pozitív a képük a program egészéről vagy arról az intézményről, ahova a KID-

szervezetek bejuttatják pártfogoltjaikat,¹¹ az együttműködésben igazán súlyos problémával nem találkoztunk, vagyis nincs olyan komoly ellenérdek, amely ténylegesen akadályozná a programot.

A program megvalósítására alkalmas iskolákat felkutatni már sokkal nehezebb. A tapasztalatok szerint a középiskolások esetében különböző iskolák jöttek szóba, egyeztetve a fiatalok érdeklődését a lehetőségekkel. Mivel a programok zöme nagyobb városhoz kötődik, amelyben az iskolaválaszték széles, elkerülhető volt, hogy a fiatal ugyanoda menjen vissza, ahol már korábban kudarcot vallott. Az újabb kudarc elkerülését segítette elő a korábbihoz képest megváltozott helyzet: a fiatalok idősebben, érettebben s a KID-program keretében történt elkészítésnek és szaktárgyi felkészítésnek köszönhetően motiváltabban és tanulási kompetenciákkal felszereltebben kezdhettek ismét tanulásba.

Általános iskolák tekintetében valamivel könnyebb a helyzet, mert ezekben nem kell a szakirányokkal kapcsolatos tanulói elképzeléseket figyelembe venni, így könnyebben lehet megtalálni azokat az intézményeket, illetve az intézményeken belül azokat tanárokat, akik alkalmasak az érintett fiatalok oktatására. Rá kell mutatnunk ugyanakkor egy veszélyforrásra, amely a KID szélesebb körű elterjedése és bizonyos mértékű intézményesülése esetén fennáll: a tanítási tevékenységet csak lelkesedéssel, az eredményben való hittel, nagy odaadással és szakmai felkészültséggel lehet csinálni valószínűleg minden szinten, de az általános iskola szinten mindenképpen. Az általános iskolai képzés esetén alapvetően csoportos oktatás jöhet szóba a hiányos iskolarendszer következtében, nagyon nagy valószínűséggel romák a tanulók, vagyis a kultúrák között feszülő nehézségek s az előítéletek is megnehezítik a siker elérését. Ezt a munkát nem lehet sem az oktatásban tapasztalt, de a problémákat kezelni nem tudó intézményrendszerre, sem a feladatokat pusztán formálisan teljesítő, alapvetően pénzügyi érdekek mentén mozgó képzési intézményekre bízni.

A tapasztalatok szerint a KID-programoknak sikerült elkerülniük mindkét veszélyt, legalábbis az alapfokú oktatásban. Bár alapvetően csak két szervezet vállalt fel ilyen feladatot (szervezet G, szervezet D), de ezeknek sikerült megtalálniuk az alkalmas partnereket.

11 Természetesen minden KID-szervezet a fiatalok egyéni érdeklődésének megfelelő intézménybe küldhette őket (középfokú tanulás esetében), mégis vannak egyenlőbbek az egyenlők között, vagyis olyan intézmények, amelyeket ajánlottak a fiataloknak.

Lehetőség az előrelépésre: az elkötelezettség

Éveken keresztül kerestük a lehetőségeket arra, hogy ezeket a gyerekeket hogyan tudjuk felzárkóztatni és mindegyiket a 8 osztályhoz hozzájuttatni. Hát ha itt van, beül az iskolába, akkor azt egy pedagógus se viseli el, hogy ott ül, és nem tudja belőle esetleg kihozni a maximumot, ami benne van. Vagy olyat nem tudok elképzelni, hogy nem akarná segíteni azt a gyereket. Most az mindegy, hogy cigány vagy nem-cigány, de ott van, akkor az az ő gyereke, teljesen mindegy, hogy az milyen. És éveken keresztül rágtuk magunkat, hogy mivel nagyrészt a cigányoknak a létszáma, évről-évre többen jönnek fel, hát valami megoldást találni kell, hogy ezeket a gyerekeket is hatékonyan tudjuk tanítani és ezek itt maradjanak, és megmaradjanak. És akkor megismertedtünk ezzel a módszerrel, és hát úgy látszik, hogy erre vevő a tantestület, tehát tetszik a tantestületnek.

[...]

Nem fogod elhinni, úgyhogy jobb, ha nem is mondom. Én szeretem ezeket a cigányokat. Én itt élek, én őshonos vagyok, ezeknek a dédnagyszüleit ismerem. Ők ismerik az én szüleimet, az én családomat, nagyon sok tiszteletet, szeretetet, megbecsülést kapok tőlük. Nem tudok hazajönni a falu egyik végéből a másikba úgy, hogy ne állna meg valami cigánykocsi mellettem, és ne venne föl, hogy tanárnő jöjjön, elviszem. Ezt nem lehet pénzben megfizetni, ez az egyik oka. A másik természetesen az anyagiak, ez is nekem egy kis plusz pénzt jelent.

tanárnő, D. település

A sikernek csak az egyik feltétele volt a megfelelő partneriskolák felkutatása, a másik, hogy a programgazda szervezet segítséget nyújtson a tanulóknak kívül maguknak az iskoláknak, illetve az oktatóknak annak érdekében, hogy megtalálják a megfelelő módszereket, eszközöket a tanításhoz. Ennek kiemelt jelentőséget tulajdonítunk, mert sok iskola már korábban is kezdeményező szerepet játszott a tanulási, beilleszkedési gondokkal küzdő fiatalok problémáinak kezelésében, de ezek a kezdeményezések sok esetben nem vezettek eredményre, valami mindig hiányzott. Néha a fiatalok motiválására nem volt ember, máskor a szakértelem hiányzott, vagy egyszerűen csak a „rossz híre” miatt kerültek az érintett fiatalok az adott iskolát.

Ebben a közegben kellett a programoknak működniük, s a lehetséges partnerek közül a résztvevőket kiválasztaniuk. Egyes esetekben érdemes volt a kínálókozó lehetőségekre támaszkodni, más esetekben (már) nem.

Hát elég nagy tantestületünk van, 43 pedagógus van az iskolában, és voltak már próbálkozások, csak az is azért nem sikerült, mert az első két hétben még voltak 15-en, a következő héten, vagy a harmadik héten már csak hatan, és a legvégén már csak két diák ült, és azt mondták, hogy ne tessék haragudni, most akkor minek jöttünk, és ők is elmaradtak. Tehát elkezdtük, de kitartás nem volt.

jegyző, V. település

Volt olyan iskola, ahol örömmel láttak minket, ez a dolgozók iskolája, ahol órarendbe építették bele a fejlesztő foglalkozásainkat. Így, mi hétről hétre láttuk ezeket a fiatalokat, fel tudtuk készíteni őket, hogyha befejezik a nyolc osztályt, ha tanulni akarnak. És nagyon örült az ottani igazgatónő, mert ugye mi ingyen mentünk fel. Az iskolának ez viszont egy olyan plusz szolgáltatást jelentett, amivel ő is tudott büszkélkedni.

programvezető, szervezet A

A résztvevők tanítása természetesen a legfontosabb közvetlen feladat a bekapcsolódó intézmények számára. A legjobb szándék és a legjobb felkészültség ellenére sem megy ez mindig tökéletesen és nehézségek nélkül. A problémák megoldásában a KID-szervezetek munkatársai tudtak segíteni, természetesen nem minden esetben. Ez fontos, de a KID-programot valamelyest ismerők számára nem meglepő információ. Maguk az oktatók is kivették ebben a részüket, s ezt a program nagyon fontos hozadékának tartjuk. Nemcsak arról szólt a program, hogy a megfelelő emberek felkészítették a tanulókat, támogatták őket menetközben, esetleg tantervvel, egyéb módon segítették az oktatókat, hanem arról is, hogy ez utóbbiak kíséreltek ki s adtak tovább másoknak új tanítási módszereket. Nem feltétlenül olyanokat, amelyek szakirodalommá formálhatók, de olyanokat biztosan, amelyek informális úton terjeszthetők.

Új módszerek az iskolákban

Hát a matekos kolleganőm is mondta, hogy hú, nagyon érdekes volt, mert ezt még így én sose magyaráztam el, és most nekik így magyaráztam el, és nagyon jól megértették, és lehet, hogy ezt majd akkor a gyerekeknél is fogja hasznosítani, sőt biztos. De nálam is volt történelemből az időszámításnál, valami egészen újat kellett kitalálnom, mert láttam, hogy nem megy az, hogy 1450 az miért 15. század. És mégis, megértették, és örültek neki, de ki kellett találni új és más dolgokat

igazgató, Zs. település

Tapasztalatcserére sor került, és ez tart azóta is?

Igen, tart azóta is. Akkor vidékkel is, mert akkor itt voltak V.-ről, és akkor meg tudtam beszélni, hogy aki nem jár iskolába rendszeresen, azzal mit kéne csinálni. B.-ről, onnan is voltak. Ez egy olyan hosszú dolog volt, hogy már annyi minden történt ez alatt a néhány év alatt, de igen, ez is pozitív hatású volt.

általános iskolai igazgató, E. település

Mivel a csoportos oktatás, vagyis a KID-ben részt vevők együttes képzése nem volt általános, nem tekinthetjük tipikus eredménynek az oktató intézmények munkáját megkönnyítő hatást sem. Mégsem mehetünk el mellette, mert úgy gondoljuk, hogy ha az OFA KID-programjához hasonló programok a jövőben is lesznek,¹² akkor számolni kell azzal, hogy a KID-programban tanulók gyerekeinek viszonya is megváltozik az iskolához. Ehhez természetesen az kell, hogy a szülők se csupán a célkitűzések formális teljesítését lássák a tanulásban.

A tanulás átértékelése

Nagyon jó volt. Szóval ahogy mindenre rácsodálkoztak, ahogy érdekelte őket, és ahogy örültek annak, amikor valamit megtanultak, nagyon jó volt. És ez nagyon pozitív hatással volt a gyerekekre, a gyerekeikre, akik idejárnak. Hogy ezek az emberek eljöttek ide este tanulni. Hát hogyha nekem anya meg apa tanul, akkor az sokkal nagyobb lökés egy gyereknek, mint hogyha azt mondja egy szülő, hogy tanuljál fiam, mert látod énbőlőlem se lett semmi, mint hogyha ő is azt mondja, hogy akkor én is csinálom. Úgyhogy ez, a második év már nagyon-nagyon jó volt, azt nagyon sikeresnek mondhatjuk. Sőt, a gyerekek elkezdtek érdeklődni, hogy tanulnak a szüleik, hogy jól tanulnak, vagy nem jól tanulnak. És akkor persze dicsérni kellett őket, hogy milyen ügyesek. Azt hiszem, hogy egy kicsit egymást erősítették.

igazgató, Zs. település

Az iskolák a helyi politikában általában nem játszanak kiemelkedő szerepet, ezért – egyetlen kivételtől eltekintve – a programtanácsban sem képviseltették magukat.

A KID-szervezetek és az iskolák közötti együttműködés-ben mély, feloldhatatlan konfliktussal nem találkoztunk. Ami a KID-programba bevonható fiatalok felkutatását illeti, általában sikeres volt az együttműködés, de

¹² A HEFOP keretében megvalósuló programról jelenleg nincs átfogó képünk. A hatástanulmány keretében készített interjúk alapján nem egyértelmű, hogy az OFA-KID-hez nagyon hasonló vagy attól eltérő programról kell beszélnünk, még ha a keretek és a szándék sok tekintetben ugyanaz is.

hangsúlybeli különbségek előfordultak. Voltak iskolavezetők, akik kölcsönös érdeket láttak ebben (átadják a tanulók adatait, cserébe megszabadulhatnak a problémás tanulóktól), mások meggyőződésből működtek együtt a KID-szervezetekkel, s ismét mások inkább vonakodva tették ugyanezt.

Vállalkozások

Annak ellenére, hogy a KID-program egésze két egyenrangú kimeneti lehetőséget célzott meg, már a pályázatok során is elsősorban az iskolai oktatás dominanciája jelent meg. A megvalósítás, illetve a második és a harmadik év pályázatai tovább erősítették ezt a szálát, míg a munkába helyezés mint kimenet háttérbe szorult. Ebben a folyamatban kétségtelenül szerepet játszott az a felismerés, hogy a hazai munkaerőpiacon közép fokú végzettség nélkül nagyon nehéz ma elhelyezkedni, ezért a tanulás az elsődleges. Látni kell ugyanakkor azt is, hogy a KID-szervezetek többsége a program kezdetén nem állt komolyabb kapcsolatban vállalatokkal, inkább csak oktatási intézményekkel. Ez a program egész működésére rányomta bélyegét: sokkal könnyebb volt valakit iskolába irányítani, mint valamilyen munkahe-lyet találni számára. Ennek ellenére volt olyan szervezet is, amelyik nem ad-
ta fel, hanem kereste a lehetséges módszereket.

A kőkemény munkaerőpiac...

Egyetlen egy, ami tényleg nagyon gázos, a munkáltató. Az úgynevezett nagyobb munkáltatók, akik több főt foglalkoztattak, hogy valahova bekerüljön, ez nem volt probléma. De az ún. egyszemélyes, vagy tízzemélyes káéftéknél, vagy vállalkozóknál nagyon nehéz dolog. Ők azért léptek be a programba, merthogy arra gondoltak, hogy végre lesz majd neki olyan embere, ne adj' Isten, szakembere, aki már úgy fel van vértézve, meg erősítve, hogy már normál állapotba fog bekerülni és ki is fog tartani.

KID-szervezet vezetője, szervezet D

... és a lehetséges következmények	
<i>meghátarlás</i>	<i>puhítás</i>
<i>Olyanokat helyeztünk (csak) munkába, aki anyyira vagy fogyatékos volt ... vagy annyira alulmotivált, hogy egyszerűen nem volt hajlandó suliba menni, de munkába igen.</i> <i>programvezető, szervezet E</i>	<i>Volt olyan helyzet, amikor elő kellett készítenünk a munkáltatót arra, hogy most érkezik egy fiatal, aki-nek korábban beilleszkedési problémái voltak, de ezt mindig a háttérből hoztuk ezt az irányt, hogy ebből ez a fiatal, hogyha őneki ez a biztosíték nem kellett, akkor ne tudja, hogy mi beszéltünk a munkáltatóval.</i> <i>programvezető, szervezet F</i>

Ilyen kapcsolatok hiányában a KID-szervezetek nemigen láttak rá a munkaerőpiacra, nemigen tudták, hogy milyen speciális kompetenciákra van szükségük a fiataloknak. A nyolc program közül mindössze egy tekinthető kivételnek, de ez a kivétel is nagyrészt annak köszönhető, hogy az alacsony munkanélküliségi rátájú nagyváros létrehozott egy szociális foglalkoztató kht.-t, amely vállalta a programban részt vevők foglalkoztatását. E vállalkozás kiemelt helyzetben van a városban, ugyanis a különböző helyi pályázatokban gyakran kikötik, hogy a finanszírozott munkák bizonyos hányadát vele kell elvégeztetni. Ez a jogi-pénzügyi rendszer állandó megrendelést s így állandó munkaerő-szükségletet jelent, amit a program munkatársai ügyesen kihasználtak, s klienseik egy részét itt helyezték el, sőt a termelési gyakorlatok is részben itt folytak.

Különleges lehetőség a foglalkoztatásra – a támogatott piac

Én Németországban tapasztaltam, ők úgy hívják, hogy támogatott piac, és ezt sokáig nem tudtam, hogy igazából mit jelent. És ez azt jelentette számukra, hogy maguk a cégeket viszik bele olyan helyzetbe, hogy megéri nekik ilyen típusú szervezetektől rendelni. Na most, Sz. város kiírt közbeszerzést például parkgondozásra, és a közbeszerzésnek az volt az egyik pontja, hogy bárki nyeri, velünk szerződni kell, mégpedig legalább tíz fő foglalkoztatását biztosító munkára, alvállalkozóként be kell bennünket hozni. No most, ez azt jelenti, hogy ez egy nyári időszak alatt, tehát tavaszi és nyári időszak alatt több mint 10 milliós bevételt hozhat a cégnek. Tehát igazából a támogatások így is jönnek, tehát nem effektíve pénz formájában.

Más városokban ilyen cégről nem hallottunk, a teljes mértékben piaci alapon működő cégek pedig nem érdekeltek a végzettség nélküli fiatalok foglalkoztatásában. A KID-szervezetek a fejlesztési tanácsokba sokszor csak formálisan vonták be a cégeket, de még ha komoly is volt a szándékuk, a cégek legfeljebb a nevüket adták a programhoz, a gazdasági érdekeiket nem szolgáló (vagy legalábbis számukra nem nyilvánvalóan szolgáló) foglalkoztatást már nem vállalták.

Mindezek ellenére a KID-szervezetek nem kerülhették meg a munkába állítást, hiszen ezt a kimenetet is felvállalták, ráadásul mindenhol arról számoltak be, hogy a fiatalok egy része az iskolapadba már egyáltalán nem kívánczik vissza. Ezért keresték a kapcsolatokat, s igyekeztek felkészíteni a munkaerő-piaci kihívásokra a fiatalokat.

Mit lehet mégis tenni?

Kibővítettük a fejlesztési társulást, mert gondoltuk, hogy nagyon fontos. Bevettünk egy céget, amely jelentős foglalkoztató, vagy potenciális foglalkoztató lehetett. Hogy legyen a társulásban egy munkaadó is, akivel kapcsolatban folyamatosan tudjuk szondázni az elégedettségét, hogy szerinte ezek a fiatalok alkalmasak-e a munkavállalásra.

programvezető, szervezet C

Van több öntöde. Ide többször kerestek betanított munkásokat, erős fizikumú fiatalokat. Van egy humán káéfté, ők rehabilitációs munkahely egyébként, de a leszázalékolt, rokkantsággal küzdő fiatalok alkalmazásában rendszeresen közreműködtek. Ők biztosították a munkahelyet

[Beszéltünk] a vállalkozói központ roma referensével – ez egy egészen új dolog, akinek az a feladata, hogy a roma foglalkoztatókkal vegye fel a kapcsolatot, abból a célból, hogy a roma munkavállalókat jobban alkalmazzák, tehát ő is egy olyan partneri lehetőség. Szélesedik a kör, de a régieket is őrizzük.

programvezető, szervezet A

Itt a munkáltatókkal fel kell azért ismertetni, hogy ha ők nem nézik a munkavállalók érdekeit, előbb-utóbb nem lesz, aki nekik nyereséget termeljen. Mert aki munkanélkülivé vált, az egy idő után alkalmatlan a munkavégzésre. Ezért mi a munkáltatókkal nagyon sok ilyen párbeszédet vagy csoportos workshopot tartottunk, és nagyon bevontuk.

programvezető, szervezet H

A vállalkozások a programtanácsokban még a fejlesztési tanácsokhoz viszonyítva is kis szerepet kaptak. Ez az abszurd helyzet – megítélésünk

szerint – nem a KID-program, hanem a hazai gazdasági rendszer sajátosságait tükrözi, amelyben a helyi, regionális gazdasági szereplők legfeljebb csak formális jogokat kapnak még az őket egyébként érintő (pl. munkaügyi, oktatási, szociális) kérdésekben is. Nem feladatunk ennek okait magyarázni, de feltételezhetően szerepet játszik benne, hogy nincsenek a gazdasági vállalkozásokat igazán hitelesen képviselő regionális szervezetek. Ezt jelzi, hogy a gazdasági kamarák képviselőit is mindössze két programtanácsba hívták meg. E mögött azonban nem csupán a KID-szervezetek hozzáállását, hanem a gazdasági szervezetek passzivitását is kereshetjük.

A munkába helyezés céljából történő **kapcsolatok** többé-kevésbé sikeresnek mondhatók, mégpedig leginkább ott, ahol a KID-szervezetek helyben találnak alkalmas cégeket. Más településeken ez már nem ilyen könnyű. Az igazi problémát a munkába állni szándékozók alacsony iskolai végzettsége jelentette, s legalábbis egy részük fizikailag sem volt alkalmas arra a munkára, ami (ilyen végzettség mellett) a vállalkozók ajánlottak.

A családsegítő szolgálatok

A családsegítő szolgáltatás hasonlítható talán leginkább a KID-szervezetek működéséhez. A szolgáltatást az önkormányzatok tartják fenn, s alapfeladatának a családokat érintő különböző deviáns problémák egyéni kezelése számít. Hogy azonban ezen a kezelésen pontosan mi is értendő, abban nagy különbségek vannak. A szolgáltatás mint intézmény s a szolgáltatást végző személyek a legtermészetesebb partnerei voltak a KID-szervezeteknek, bár előfordult, hogy vetélytársnak tekintették a programot. A rivalizálásnak egyébként nem látjuk komoly alapját, mert a családsegítő szolgálatok egyrészt hatósági feladatot látnak el, másrészt a KID-szervezetek fő profiljának tekinthető oktatással kapcsolatos teendőkkel gyakorlatilag nem foglalkoznak.

A többnyire jó kapcsolat meghozta az együttműködést a mindennapokban – a családsegítők mindenekelőtt a jelzőrendszerben, vagyis a fiatalok felkutatásában működtek közre –, viszont nem lehetett felhasználni őket a KID-program politikai elfogadottságának növelésére, mert – talán egy helyszínt leszámítva, ahol a KID egyébként is összefonódott a családsegítővel – ezek a szervezetek gyenge politikai súllyal rendelkező, pusztán végrehajtó intézmények. A programalkotásban többnyire nem játszanak szerepet. Ezt valószínűleg a KID-szervezetek is jól látták, amire utal, hogy a programtanácsba egyetlen egy esetben sem hívták meg a képviselőjüket.

A kapcsolatok hozadéka nemcsak a KID-programok működésében mutatkozott meg, de azt a családsegítő intézmények és azok munkatársai is érzékelték. Utóbbiak látták a KID-szervezetek törekvéseit, árnyalt, differenciált foglalkozásait, s elismerték az eredményeket.

Eredmények a kapcsolatépítés területén

A kapcsolatépítést a program célkitűzései szerint a két tanács, különösen a fejlesztési tanács szolgálta. A KID-programok vezetői általában pozitívan nyilatkoztak róluk, a többi intézmény vezetője azonban megosztott volt ebben a kérdésben, sokan nem igazán látták funkciójukat, mások viszont kifejezetten hasznosnak tartották őket. Kétségtelen, hogy a tanácsok ülésein időnként hiányosan jelentek meg a tagok, s sokszor váltogatták egymást a személyek az egyes szervezetek képviselőit. Az interjúk alapján úgy látjuk, hogy a kapcsolatok alapvetően nem ezekre az ülésekre épültek, bár azok rendszeressége bizonyára hozzájárult elmélyítésükhöz. Mindemellett nagy különbségek mutatkoztak az egyes szervezetek közt e tanácsülések hasznosságában.

A sikeres találkozó

Ők nagyon jól csinálják azt a dolgot, hogy fenntartják a figyelmet a program során, a pályázat során. Minden lehetőséget belevisznek, hát, mint egy kis tréningen, összejövünk, és akkor csinálunk egy olyat, hogy beborítjuk a falat, és mindenki elmondja, hogy most ahogy állunk a program során, most miért vagyok benne, mit láttam rossznak, mit láttam jól. Milyen állapotban vagyok ezzel, mit szeretnék még, csak például ilyesmi. Teljesen hihetetlenül összecsempeszt a dolgok, és akkor rácsodálkoztam, hogy jó, hát tényleg így van, hogy az a D. települési cigánygyerekekkel foglalkozó cigány családsegítő fiatalember ugyanazt érti motivációnak, ugyanazt látja a dologban, mint én.

volt alpolgármester, szervezet G

A sikertelen találkozó

Én inkább azt szerettem volna, ha tényleg több lehetőség van arra, hogy a gyakorlati problémáinkról beszéljünk. Ott mondjuk ilyen, hogy az intézmények közötti együttműködéseknek a gyakorlati kérdései, vagy mit hogy csinálunk, vagy mit csináljak, hogyha az intézet részéről... hogyan fejlesszük az együttműködésünket – ezek nem nagyon hangzottak el. Általában arról szólt a dolog, hogy mindig újabb és újabb pályázatok kapcsán a felmerülő pályázati elképzeléseket, koncepciókat beszéltük meg.

pedagógiai intézet munkatársa, D. település

A KID-programok mindezek mellett komoly presztízsemelkedést jelentettek a programgazda szervezetek számára. Ezt leginkább a vezetők érezték így, de a társszervezetek képviselői is elismerően nyilatkoztak erről.

A jelzett pozitív hatások egy része magára a szervezetekre vonatkozott, úgymint:

- hozzájárult az egyesület ismertségéhez és elismertségéhez;
- a polgármesterek kicsit jobban oda figyelnek rájuk, megfelelőbb körülményeket biztosítanak számukra;
- újabb települések jelentkeznek a programba;
- az egyik alapítványt felkérték arra, hogy a városi önkormányzat ifjúságpolitikai koncepcióját állítsa össze, amelyben így az alapítvány elképzelései is érvényre juthattak;
- a jegyzők tanácsot kérnek egyes törvények értelmezéséhez;
- létrejött az Országos KID Egyesület.

Más részük a bennük dolgozó munkatársakra:

- aki innen elkerült, az „felfelé bukkott”;
- következő munkahelyén a KID-ben végzett tevékenysége mindenképpen előnyére vált, tudta kamatoztatni.

Professzionizálódás

Én azt gondolom, hogy folyamatosan fejlődünk és szervezetileg. Szakmailag is fejlődünk, de igazán a nagy dolog az, hogy professzionizálódunk, szervezetileg. Pontosabban: nagyon sokáig működött úgy a dolog, hogy sok minden ilyen baráti alapon volt, például akik könyvelték, azok baráti alapon dolgoztak. Rengeteg ilyen volt. Kezdeti fázisban, és ez folyamatosan strukturálódik, és differenciálttá válik, például az alapítványnak is, a programnak is van most már arculata. Hogy logo, hogy fejlődéses papír, hogy névjegykártya stb. Ilyenekben folyamatosan fejlődünk. Akkor infrastrukturálisan sokat tudó számítógépünk van, meg van most már projektorunk, a működési feltételek egyre jobbak

programvezető, szervezet A

A program költségei

Az egyes KID-programok alapján összeállított költségvetési adatok szerint a KID-program egésze évente 260-280 millió forintba, összesen 810 millió forintba került. Ennek nagy részét, átlagosan több mint háromnegyedét az OFA fedezte. Az egyes programok között jelentősek a különbségek: az OFA részesedése 69 és 85 százalék között szóródik. Igazán jelentős társfinanszírozónak a munkaügyi központok látszanak. Az önkormányzatok hozzájárulása átlagosan három százalékos, a partnereké 4,4 százalékos volt, a saját forrás pedig valamivel meghaladja az öt százalékot. Ezekben nagyon jelentősek a különbségek az egyes partnerek között. A három év alatt a munkaügyi központok fokozatosan vonultak vissza a finanszírozásból, a kezdeti 12 százalékos részesedésük a kétharmadára csökkent. E mögött azonban nem kell országos stratégiát látnunk, mert az egyes helyszíneken eltérő folyamatok zajlottak le. Bár a konkrét folyamatokat és okokat nem ismerjük, feltételezésünk szerint az egyes programok finom koncepcióváltása s az ehhez igazodó pénzügyi folyamatok húzódnak meg a háttérben. A kapcsolat a munkaügyi központokkal ugyanis a programok többségében kiemelkedően jónak minősíthető, így nem valószínű, hogy a személyes viszony hatott volna érdemben a támogatás nagyságára.

A program költségei a második évben valamelyest meghaladták az elsőt, majd visszaestek. A költségek mozgását alapvetően nem az OFA támogatása okozta, hanem az egyéb források változása. Az OFA kezdetben differenciáltan osztotta el a program rendelkezésére álló keretet, a második és a harmadik évben viszont már teljesen egységesen. Ez az egységes elosztás értelmezésünk szerint arra utal, hogy a támogató nem talált olyan egyértelműen elfogadható indikátorokat, amelyek alapján felvállalhatta volna a differenciálást. Amennyiben ez igaz – s az egyes programok valóban sokrétűek, nehezen követhetők az egyes elemek s azok költségigénye –, akkor az arra utal, hogy normatív finanszírozásra nem igazán alkalmas a rendszer.

A második két évről rendelkezésünkre állnak azok az adatok, amelyek a kiadások belső – programok szerinti – felosztását mutatják. Összességében a költségek valamivel több mint a felét fordították közvetlenül a fiatalok fejlesztésére, egyharmadát az irányításra, 13 százalékát a hálózatfejlesztésre, kapcsolatépítésre. A fejlesztésre fordított költségek közötti különbségek jól magyarázhatók az egyes programok eltérő karakterével, a bevont fiatalok eltérő számával. A háttérfejlesztésben meglévő különbségekért is okolhatók az eltérő koncepciók, az eltérő helyi sajátosságok. Az irányításmenedzsment költségei esetében azonban nem beszélhetünk erről. Feltételezésünk szerint itt sokkal inkább arról van szó, hogy a civil szervezetek olyan rossz anyagi

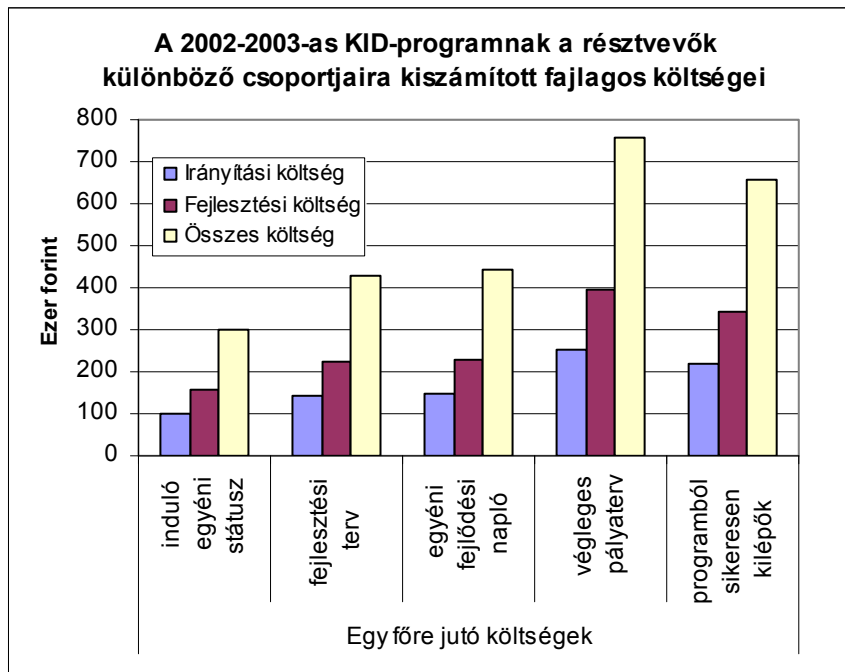
háttérrel rendelkeznek, hogy kénytelenek a programokra kapott támogatások egy részét fenntartásra fordítani.

A legfontosabb pénzügyi kérdés természetesen az, hogy mennyibe is kerül fajlagosan egy-egy fiatal „megmentése”. Mivel nem határozható meg egyértelműen, hogy ki tekinthető résztvevőnek, ezért a fajlagos mutatót egyenként kiszámítottuk a különböző résztvevői körökre. E szerint azoknál, akiknél az induló státusz meghatározása megtörtént, egy főre 300 ezer, a fejlesztési tervvel rendelkezőkre 427 ezer, a sikeresen kilépőkre pedig már 657 ezer forint jutott.¹³ Hogy ez az összeg sok-e vagy kevés, nagyon nehéz megmondani, mert a KID-hez hasonló programokról nem tudunk. Amivel azonban összevethetjük a költségeket, az az iskolai oktatás. Funkciója ugyan eltér a KID-programétól, de azt felfoghatjuk az iskolai bukdácsolást megelőző programnak is, vagyis a bukdácsolás-megelőzés árának.¹⁴ Tudjuk természetesen, hogy a KID csak részben irányult az oktatásba való visszavezetésre, de – mint láttuk – ez a kimenet dominált a programon belül. A 2004/2005-ös Oktatási Évkönyv szerint 2004-ben egy alap- és középfokon tanuló fiatalra az állami költségvetés az önkormányzati forrásokkal együttesen 364 ezer forintot fordított. Ha figyelembe vesszük, hogy a középiskolai s különösen a szakiskolai képzés ráfordításai magasabbak, mint az általános iskolai képzésé, nem járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy a fiatalok KID általi megsegítése mintegy egy évi oktatási költséggel egyenértékű, vagy azt alig haladja meg. Ha azonban a KID-program révén megtakaríthatók egy évi (felesleges) tanulás költségei, akkor már megérte a ráfordítás. Ehhez még ráadásul hozzávehetjük a későbbi munkaerő-piaci hozadékot, a várható nagyobb esélyű elhelyezkedésből adódó megtakarítást, az ott termelt értéktöbbletet. Mindez természetesen csak a számszaki megközelítés, s akkor még nem beszéltünk a KID-nek az egyéni sorsokat pozitívan befolyásoló következményeiről (lásd X. táblázat).

13 A második és a harmadik évre vonatkozó adatok alapján.

14 Hogy ettől a megközelítéstől nem áll messze a KID szemlélete, jelzi az is, hogy az eredeti koncepció szerint a KID-program preventív feladatokat is ellátott volna.

12. ábra

A program költségeit maguk a résztvevők sem tartják túlzónak. Ez – érdekességük fényében – természetesen érthető, az érveikre azonban érdemes odafigyelni. A költségek létjogosultságát csak az ellenőrzések alapján tudjuk megítélni. Alapvető problémát nem látunk, a szigorú szabályok és a szigorú ellenőrzés a felhasználást követhetővé tette. Megítélésünk szerint a magas költségek a projektfinanszírozás és a gyenge civil szféra következménye.

Kell-e ennyi pénzt fordítanunk a KID-re?

Magának a működtetésnek a költsége szerintem az nem egy olyan horribilis összeg. Tehát itt az elindulás volt a nehéz, amikor voltak az első beszerzések, ami meg lett szerezve, televízió, hifi-torony, asztali foci meg ezek a dolgok.

munkaügyi kirendeltség vezetője, B. település

Mikor először láttam Ausztriában ilyen dolgokat, megdöbbentem, hogy itt 10 éves program egy személyre nézve ilyen tizenöt millióba kerül, és rá kellett döbbernem, hogyha valakiből akarunk valamit csinálni és nagyon mélyen lévő fiatalból valami használható munkára kész embert, akkor erre áldozni kell.

munkaügyi központ osztályvezetője, P. település

Én nem látok benne pazarlást, nem látok benne olyan dolgot, hogy kirívóan nem ennyit kellett volna költeni rá. [...] Ezek azért nem olcsó dolgok, sokat kell menni, sokat kell összehozni embereket. [...] Ezeket lehet, hogy meg lehet spórolni, de lehet, hogy akkor a hatékonysága nem lesz olyan.

volt alpolgármester, G. település

Eredmények és lehetőségek – összegzés és javaslatok

Az OFA által támogatott s jó néhány szempontból a KID-programmal összehasonlítható tranzitfoglalkoztatási program korábbi hatásvizsgálatánál az értékelést a „Mi a tranzit?” kérdéssel indítottuk.¹⁵ Tettük ezt azért, mert a különböző programok olyan konglomerátumával találkoztunk, amelyekben a közös nevező megtalálása és precíz definiálása maga is kutatói feladatnak minősült.

A KID-programoknál is nagyon különböző esetekről, megoldásokról beszélhetünk, mégis úgy érezzük, hogy a program definiálására nem kell akkora energiát fordítanunk, mint a tranzit esetében. A programok célja világos (hiányos iskolai végzettségű fiatalok visszavezetése a munkaerőpiacra vagy a képzésbe), célközönsége bár sokrétű, de egyértelmű (befejezett középiskolai végzettséggel és/vagy piacképes szakmával nem rendelkezők) s a módszerek is körülhatároltabbak (tegyük hozzá: nem kis részben éppen a tranzit tapasztalatai alapján). A mögöttes célok természetesen itt sem lehetnek mások, mint a tranzit esetében, vagyis a (valamilyen szempontból) hátrányos helyzetű rétegek be-, illetve visszavezetése a társadalom szövetébe, de a KID-program esetében már nincs szükség sem a hátrányos helyzet, sem a visszavezetés pontos értelmezésére. A pontosan definiált program konkrét eredményei viszonylag könnyen értelmezhetők, értékelhetők.

A megfogalmazott célok relevanciája

A KID-programok indokoltsága egyértelműnek látszik, ha a hazai közoktatással kapcsolatos kritikákból, illetve a ma korszerűnek tartott megoldásokból indulunk ki. Hiszen épp ezek az elemek azok, amelyek a közoktatási rendszerből hiányoznak, s ami miatt a családi oldalról nem megfelelő támogatásban részesülő fiatalok egy része a tanulásban leszakad, később pedig kirekesztődik a munkaerőpiacon. Másoktól eltérő igényeiket az iskola nem veszi figyelembe, nem tudja/akarja kezelni (**hiányzó differenciáltság**), képtelen más intézményekkel együttműködve olyan fejlesztési programot megvalósítani, amely nemcsak egy-egy részterületen igyekszik eredményt elérni (**hiányzó komplexitás**), s közvetve vagy közvetlen módon kizárja, elkülöníti

15 Györgyi Zoltán – Mártonfi György (2001): Vissza a munkaerőpiacra. A tranzitfoglalkoztatási program tapasztalatai. Budapest: Oktatókutató Intézet. [Kutatás közben 232.]

az ilyen problémákkal küzdő fiatalokat a többiek közül (**szegregáció**), növelve ezzel társadalmi kirekesztődésük esélyét is.

A KID-program ebben az értelemben is egyértelműen előremutató programnak tekinthető.

A program megvalósíthatósága

A program megvalósíthatóságát korábbi tapasztalatok alapján előzetesen is feltételezhattuk, vagyis minden újszerűsége ellenére a program elemei már bizonyítottak. A komplexitás már a tranzitfoglalkoztatási programban is megmutatkozott, hiszen annak a foglalkoztatás és a képzés melletti harmadik lába, vagyis a mentális segítségnyújtás már ezt jelentette, s a különböző rétegeket megcélzó programok külön-külön, de együttesen is bizonyították ennek az első két láb sikerét megalapozó hatását. A komplexitás a tranzithoz képest azonban valamelyest átalakult, új értelmet kapott. Míg ott elsősorban a munka–tanulás–mentális segítségnyújtás hármasáról, addig a KID-programnál az elhelyezkedést (munkába állást), illetve a tanulást támogató megoldások komplex kezeléséről beszélhetünk.

A megközelítés másik eleme a differenciáltság. Ennek az elemei is megjelentek már a tranzitban, bár ott az egyes programok célkitűzéseikhez igazodó, viszonylag homogén csoportok jöttek létre. A KID-programnál leginkább maga az ötlet (egyéni problémákra egyéni válaszok) sejtetett sikert. Nyomokban ugyan hazai viszonylatban is ismert az integrált megvalósítás, a tranzithoz képest azonban minőségi előrelépést várhattunk, mivel a KID-szervezetek kevésbé kaptak konkrét feladatellátó szerepet, sokkal inkább kellett más szervezetek tevékenységére hagyatkozniuk, azt szükségszerűen integrálniuk.

Bár a pályázati célok között nem szerepelt, utalnunk kell az integráció egy másik, szintén a programmal összefüggésbe hozható értelmezésére: a támogatott fiatalok másokkal egy közösségben történő (tehát integrált) képzésére. Igaz, ez csak a képzési célt választó fiatalok esetében érvényes, de – lévén ők a többség – magát az integrált képzést is beemelnénk a program célkitűzései közé. Ebben a vonatkozásban a KID a tranzithoz képest szintén minőségileg mást takar, ráadásul jól illeszkedik az utóbbi évek integrációt támogató oktatáspolitikájához.

A megvalósítás

A célzott réteg

A program értékelésénél az egyik legfontosabb szempont, hogy sikerült-e megtalálni azokat a rétegeket, amelyek számára segítséget ígértek, s nem torzult-e a támogatotti kör az eredeti, a pályázatot kiíró és a nyertes szervezetek szándékához képest.

Minthogy kísérleti programról van szó, nem várhatjuk el természetesen, hogy minden rászoruló (mégoly szűk földrajzi térségben is) elérjenek az egyes programok. Ilyen elvárás nem is fogalmazódott meg senki részéről. A rászoruló réteg definiálása azonban egyértelműen megtörtént, így az alapvető kérdés leszorítható arra, hogy valóban őket érte-e el a program.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy alapvetően igen. Igaz ugyan, hogy felmérésünk szerint a programba éppen dolgozó, sőt középiskolát végzett fiatalok is kerültek, akikről nem tudjuk, hogy szakmájuk mennyire piacképes, de ezek aránya csekély. Ráadásul tudjuk, hogy sok szervezet olyan egyéb problémával küzdő fiatal is bevont a programba, akiknek támogatása különösen indokolt volt.

A viszonylag puha kimeneti elvárások kevésbé ösztönözték a programokat a legjobbak (értsd: legmotiváltabbak) kiválasztására. Történt ilyen, de sokkal tipikusabb volt, hogy olyan fiatalok is csapódtak a programokhoz, akikkel lényegében semmit sem tudtak kezdeni. Az első egy-két év után ugyanis olyan ismertsége, olyan respektusa lett az egyes programoknak, hogy sokan már maguktól keresték meg a támogatási lehetőséget. A KID-szervezetek pedig – legalábbis a kezdeti lépésben – mindenkit beengedtek (akár a tervezett létszámon felül is), hogy nagyobb valószínűséggel teljesíthessék a vállalt kimeneti mutatókat.

Ami a konkrétumokat illeti: néhány városban általános iskolai végzettségűeket csak elvétve találni a programban, máshol ezt a réteget egyáltalán nem is célozták meg. Ismét más városokban kifejezetten ilyen fiatalok kerültek a programba, a célok, a módszerek elsősorban hozzájuk alkalmazkodtak. Végül olyan programokkal is találkoztunk, ahol a célközönség vegyes volt, de térben eredetileg is elkülönültek, vagyis csak a program szintjén integrálódtak.

A megcélzott és elért rétegek tekintetében a programok közötti differenciálódásnak két üzenete van:

1) Ezen a területen nem lehet *sztenderd* módon felépített programokat megvalósítani, mert a társadalom térben – még ily szűk társadalmi réteg esetében is – rétegzett, vagyis a sokszínűség a releváns programrendszer feltétele.

2) A differenciált megközelítésnek vannak korlátai. Vagy eleve nem is lehet, vagy a jelenlegi szervezetek nem képesek/hajlandók különböző rétegeket együttesen, szükségleteiknek megfelelően differenciáltan kezelni, fejleszteni.

E két pont tükrében igazolható egy-egy városban párhuzamosan futó programok létjogosultsága is.

Az eszközök

A fenti korlátok figyelembevételével a három fő megközelítés mindegyike alapvetően megvalósult.

A differenciáltság két szinten értelmezhető a **fejlesztés** és a **kimenet** során. A fejlesztésben az egyediséget az az igencsak komoly intézmény- és szakemberhálózat (fejlesztő pedagógusok, szaktanárok, különböző tanácsadók, pszichológusok s számos más szakember) biztosította, amellyel a KID-szervezetek kapcsolatban álltak. Ez lehetővé tette, hogy a támogatottak egyéni és réteghelyzetéhez, érdeklődéséhez igazodó fejlesztési irány kirajzolódjon, megfogalmazódjon, s az ehhez szükséges támogatást a fiatalok meg is kapják. Minden egyes esetet természetesen nem lehet elemezni egy ilyen hatásvizsgálat során, de a segítő háttér sokszínűsége gazdag eszköztárra utal, ami kifejezetten lehetővé teszi a problémák differenciált megközelítését. A vizsgálat során interjúalanyaink az esetek egész tárházát vonultaták fel azt példázva, hogy milyen komoly munkát fektettek egy-egy speciális probléma megoldására vagy valamilyen különleges igény kielégítésére. A programértékelők részéről megfogalmazódott ugyan némi kritika ezen a téren, de így utólag, az egész programra rátekintve úgy látjuk, hogy az csak egyes részletkérdésekben volt releváns, inkább a továbbfejlődést szolgálta, s semmiképpen nem vonta kétségbe módszer alapvető helyességét.

A programba bevont fiatalok problémáinak feltárása egyedileg történt. Erre mindegyik program nagy hangsúlyt fektetett – a támogató elvárása miatt is, de saját belső meggyőződésük is ebbe az irányba vitte őket. Ennek dokumentumai az egyénre szabott fejlesztési és pályatervek. Ezeket szükség-szerűen problémafeltáró beszélgetések, felmérések előzték meg.

A **kimenet**-tel kapcsolatban is hasonlóak a tapasztalataink. Leszámítva az alapfokú képzésben részt vevőket, akik értelemszerűen nem nagyon kerülhettek egyénileg döntési helyzetbe, a többiek a tanulást érdeklődésüknek, elképzelésüknek megfelelő intézménytípusban, szakterületen folytathatták. A KID-programok időnként iskolák tucatjaival álltak kapcsolatban annak érdekében, hogy pártfogoltjaikat el tudják helyezni a megfelelő intézményben. A munkába helyezésnél is hasonló történt, bár itt – ismerve a munkaerőpiaci lehetőségeket – csak nagyon korlátozott mozgástere volt egy-egy KID-szervezetnek. Mivel a munkaerőpiac nem igazán kedvez a tömeges elhelyezkedésnek, így itt is egyéni megoldások születtek. A különbség csupán

az, hogy nem tudjuk megmondani, mennyire feleltek meg ezek az egyéni igényeknek.

A program alapfilozófiájából és finanszírozási rendszeréből következően a kimenet a társadalom szervezeteibe integráltan történt. Egyedüli kivételt az egyik program jelentette csupán, ahol résztvevőket önálló tanulócsoportban oktatták. Ezt a sajátos helyzettel indokolták (tradicionális cigány közösség, melynek tagjai egyenként nem, csak csoportosan mozgathatók). Ebben az esetben az integrált elhelyezés csorbát szenvedett, ami megítélésünk szerint a későbbiek során még visszaüthet, de a választottnál jobb megoldást mi sem látunk.

A végeredmény

A tervezett módszerek hitelessége és megvalósítása önmagában még nem garancia a sikerre. Ahhoz, hogy a végeredményt tekintve is eredményessé váljon a program, a különböző tevékenységek finom egybekapcsolódására, a megfelelő módszerek megtalálására, s nem utolsósorban lelkiismeretes minőségi munkára van szükség. Mindezekről egy vizsgálat során csak felszínes képet kaphatunk, s legfeljebb a lelkiismeretességre vonatkozó vélemények alapján következtethetünk arra, hogy a siker feltételei adottak voltak.

Magát a sikert többféle módon mérhetjük, értelmezhetjük. Először is a vállalt mutatók teljesítése szerint. Ez alapvetően megvalósult. A mutatók azonban a kimenetre, illetve az utókövetési időszak végére vonatkoznak. Hogy utána mi történt, arról nincs teljesen megbízható képünk. Interjúalanyaink egy része beszélt ugyan lemorzsolódásról, de ennek mértékét pontosan senki sem ismeri. Bizonyos fokig itt hiányosságot látunk a programban. Az egyes KID-szervezetek az utókövetés időszakában, amikor már tudatosan igyekeztek végrehajtani a leválasztást a programról, ezzel párhuzamosan még különböző segítségnyújtásra is készek voltak. Ez a dolgok normális rendjét követi. Az is többé-kevésbé természetes, hogy egy bizonyos időszak után lehetőség szerint önállóan kell folytatniuk a fiataloknak az életüket. (Hogy ez nem mindenkinek sikerül, arra csak egy-egy interjúrészletből kapunk képet, amikor időnként visszatérő, az adott iskolából kimaradó vagy a munkahelyről elkerülő fiatalokról hallunk.) Ebben sincs semmi természetellenes, hiszen tökéletes program nem létezik, a végtelenségig sem szakmailag, sem pénzügyileg nem indokolt elhúzni a programokat. Problémát csupán az események regisztrálásában látunk, vagyis abban, hogy a segítségnyújtás megszüntetésének (végső) időpontja és a nyomon követés befejezése egybeesik, ami nem teszi egyértelművé az eredményeket. Ezzel összefüggésben még egy problémát kell említenünk: a kimenetet a programból a rendszer a beiskolázáshoz, s nem az iskolavégzéshez kötötte. Tudjuk, a beiskolázás már nagy siker, az iskolában eltöltött fél év még nagyobb, de

végül is az alapvető cél a befejezett végzettség biztosítása kell hogy legyen. Ezt a program alapvetően nem mérte. Ezt a hiányosságot vizsgálatunk igyekezett pótolni, de sajnos korlátokba ütköztünk.

Mindenesetre a kérdőíves felmérés adatai és az interjúk azt jelzik számunkra, hogy a KID valóban jelentős sikereket ért el, hiszen olyan réteget mozgató meg eredményesen, amely az oktatásba bekapcsolódás és a munkaerő-piaci kompetenciák biztosítása terén nem sok segítséget kapott volna az illetékes állami/önkormányzati intézményektől; egyéb próbálkozások, más háttérű kísérletek pedig csak szórványosan vannak jelen az országban.

További eredmények

A KID-program, amellett, hogy sikerrel oldotta meg vállalt feladatát, további eredményeket is fel tud mutatni. A programok mögött álló civil szervezetek eltérő előélete, eltérő összetételű szakembergárdája azt eredményezte, hogy a programokban olyan módszereket alkalmaztak, amelyek túlmutatnak önmagukon, úgyhogy más szervezetek és programok számára is hasznosak lehetnek. Nem feltétlenül voltak ezek a módszerek teljesen újak, de új környezetben alkalmazva új jelentést kaptak, alkalmazásukkal új lehetőségek nyíltak meg.

A tapasztalatcserében az Országos KID Egyesületnek nagy szerepe volt. A közös rendezvények segítettek leküzdeni a programok közötti távolságot, oldani azt a kívülálló számára érthetetlen féltékenységet, amely több megkérdezett szerint a program első szakaszát jellemezte. Az egyesület létrehozása egyben a program intézményesülése felé tett első lépésnek tekinthető.

Más jellegű eredménynek tekintjük a KID-szervezetek szakmai megerősödését. A hároméves kísérlet meghozta gyümölcsét, kialakult, hogy ki alkalmas és hajlandó a KID-programban részt venni s ki nem, s ki milyen szerepet képes ellátni.

A továbblépés lehetőségei

A KID-program továbbélésének három kiinduló feltételét látjuk. Az első egy szakmai: a programnak hitelesnek kell lennie, vagyis be kell tudnia bizonyítani létjogosultságát és sikerességét. A második feltétel kommunikációs jellegű: ismertté kell tenni az eredményeket a politikai döntéshozók és a pénzforrások felett rendelkező intézmények képviselői számára. Végül pedig – s ez a feltétel már független magától a programtól – az említett szemé-

lyeknek és szervezeteknek valamilyen érdeke kell hogy fűződjön a program további támogatásához.

A hitelesség

A KID-program a részt vevő intézmények képviselői körében szinte egyértelmű sikert aratott. Hiánypótló jellegét nemcsak azoknak a szervezeteknek a képviselői ismerték fel, akiket a KID egzisztenciálisan is érintett, hanem azok a szakemberek is, akik „csupán” az ügy elkötelezettei. Ők nemcsak általában beszélnek sikerről, hanem a részletek is nyilvánvalóak számukra. (Mindössze egy településen találkoztunk kétkedőkkel.) Ez a KID-program számára kedvező fogadtatás megfelelő alap lehet a program vagy valamilyen hasonló megoldás továbbélésére vagy akár csak a figyelemfelkeltésre, a probléma iránti érzékenység növelésére, illetve arra, hogy létezik megoldási lehetőség. S miután a programok nagyon sok szervezettel, illetve ezek képviselőivel működtek együtt, bizonyítani tudták számukra, hogy mind programjuk, mind a megvalósítók személye hiteles.

Az ismertség

A KID-program ismertségére vonatkozóan nem végeztünk felmérést. Az interjúkból kiszűrődő szórványos információk alapján azonban azt sejtjük, hogy ez még helyi szinten sem elegendő. Maguk a KID-vezetők nyilatkoztak időnként úgy, hogy erre a területre nem fektettek túl sok energiát, („nem volt rá idejük a munka mellett”). Természetesen értjük az érvet, de ezzel a hagyományos szemlélettel nem tudunk azonosulni. Az eredmények rendszeres ismertetése, az önreklámozás más eszközeivel kiegészítve nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy akár országos, akár helyi szinten megmozduljon valami.

A munkára való hivatkozás mellett természetesen más okok is közrejátszhattak abban, hogy kevés figyelem irányult a programok megismertetésére. Ezek között említhetjük a kísérleti jelleget, s ami ebből következik, a bizonytalan folytatást, ebből eredeztethetően a más tevékenységekre való pályázati források felkutatására törekvést, valamint azt, hogy a civil szervezetek – az interjúkból elég egyértelműen kiolvasható módon – alapvetően nem számítanak komoly helyi pénzforrásokra, ezért nem is látják fontosnak a helyi megismertetést. (A helyi önkormányzatok pénzügyi helyzetét és szociális érzékenységét ítélve nem is egészen alaptalan az ez álláspont.)

A program helyi szintű megismertetését szolgálta az a formális együttműködési kötelezettség, amelyet az OFA a KID-programok számára előírt. A szándék nyilvánvaló, az elképzelés nem rossz, a megvalósítás azonban sok helyen akadozott. Formálisan minden a helyén volt, a KID-szervezetek sok-

szor egyéni ötletekkel próbáltak életet lehelni ezekbe a kapcsolatokba, de megítélésünk szerint ezek a kezdeményezések inkább csak kezdeti lépéseknek tekinthetők.

A program széles körű ismertségét az Országos KID Egyesület érheti el. Tevékenysége előttünk nem ismert, nem tartozott vizsgálatunk feladatai közé.

A társadalmi környezet érdekeltsége

A KID-program önmagában szinte semmi olyat nem tett, aminek felelősségét ne lehetne más intézmények vagy személyek esetében felvetni. A felelősség kérdése azonban nem ilyen egyszerű, mert az szinte definiálhatatlan módon oszlik meg a különböző intézmények és személyek között. Ha egy gyerek lemarad a tanulásban, annak egyaránt oka a szülő, aki nem segít (nem tud segíteni), az iskola, amely nem figyel (nem tud, mert nincs felkészülve rá, vagy más szempontot fontosabbnak tart érvényesíteni), az oktatási rendszer, amely működteti ezeket a diszfunkcionális iskolákat, az önkormányzat, amely nem figyel oda az állampolgáira és a kormányzat, amely nem követel meg feladatokat az önkormányzatoktól, nem írja elő, és nem is finanszírozza ezeket. A sok felelős között aztán elvesz a lényeg, senki nem figyel oda a fiatalokra, vagy legalábbis senki nem foglalkozik átfogóan a problémáikkal. A KID alapvetően azt ismerte fel, hogy a problémák összefüggnek s komplex kezelést kívánnak. Ezt az integráló szerepet ma egyetlen szervezet sem látja el. Nem látja el, mert nem érzi feladatának, mert mindegyik csak a saját feladatával van elfoglalva, s – nem utolsósorban – mert senki sem fizeti meg neki ezt a munkát.

Mindez azt jelenti, hogy a KID-nek olyan intézményi környezetben kellene megvetnie a lábát, amely ha nem is ellenérdekelt, de nem is kifejezetten érdekelt a KID által kezelt problémák megoldásában.

Ez a fajta érdektelenség jelenik meg abban is, hogy a fejlesztési tanácsok funkciója a partnerszervezetek számára nem volt világos, sok esetben nem a döntéshozó személyekkel képviseltették magukat.

A továbblépéshez ezért a helyi szintű lobbitevékenységet továbbra is elengedhetetlennek, de nem elégségesnek tartjuk. Egy ilyen tevékenység, mint a KID-program, csak akkor válhat általánosan elterjedtté, ha olyan elvárások, jogszabályok tapadnak hozzá, amelyek a helyi döntéshozókat cselekvésre készítetik.

Hogyan tovább? – a KID-típusú programok expanziójának előfeltételei

A jövőre vonatkozó kérdés részben benne rejlik már az értékelésben, de sok olyan további kérdést kell megválaszolnunk, amely nem következik egyenesen az értékelésből, sokkal inkább a működési feltételek adta lehetőségek végiggondolásából.

Ennek kapcsán utalnunk kell arra, hogy vizsgálatunkat a HEFOP-KID-program elindulása közben végeztük, s az interjúkban lépten-nyomon találkoztunk annak tapasztalataival is. Ennek az utódprogramnak az értékelése egyáltalán nem volt feladatunk, de az ott szerzett tapasztalatoktól nehéz elvonatoztatnunk. Részben ez alapján mondhatjuk, hogy a jövő a lehető legkevesebb bürokráciával s a lehető legnagyobb nyitottsággal megvalósuló programé kell hogy legyen. A KID hármas alapgondolata csak úgy valósítható meg, ha nem fojtjuk meg azokat az energiákat, amelyek az OFA-KID-program során felszabadultak, s amelyek nemcsak a vállalások formális teljesítését eredményezték, hanem újszerű megoldásokkal kísérletezve oldották meg a legkülönbözőbb fiatalok fejlesztését, bekerülését a képzésbe vagy a munkaerőpiacra.

A szakmai tevékenység

A KID-program szakmai tevékenysége a három év alatt kiforrtta magát. Nem látunk egyedül üdvöztető módszereket, de egyértelműen elvetendőket sem. A sokszínű eszköztár nemcsak stabil, nemcsak a helyi körülményekhez és lehetőségekhez igazodó programok megvalósítását teszi lehetővé, hanem egyben élteti is a programok megvalósítóit, mert újabb és újabb próbálkozásokra ösztönzi őket. Ezt a cselekvésre készítő sokszínűséget mindeképpen érdemes megőrizni a jövőben is.

Munka vagy tanulás

Ebben a kérdésben nem kívánunk állást foglalni. A visszavezetés munkaerőpiacra természetesen fontos feladat, de ennek nyilvánvaló előfeltétele a megfelelő iskolai végzettség. Hogy melyik milyen mértékben kap prioritást, az nagy mértékben a helyi viszonyok: a résztvevők ambíciói és a munkaerőpiaci helyzet függvénye. A KID – megítélésünk szerint – rövid távú program, így az aktuális igényekre kell támaszkodnia.

A két célkitűzés természetesen csak rövid távon értelmezhető egymás alternatívájaként, hosszabb távon egymást kiegészítő pályafutáselemek.

Intézményi kapcsolatok

Az intézményi kapcsolatok nagyon fontosak a KID számára, ezért azok megőrzésére, illetve újabb programok létrejötte esetén azok megteremtésére lenne szükség. A tapasztalatok alapján nem látjuk teljesen indokoltnak a két tanács: a programtanács és a fejlesztési tanács egyidejű létrehozását. Megítélésünk szerint a programszervezetekre kellene bízni, döntsék el ők, hogy milyen együttműködésben akarnak dolgozni. Az együttműködésekkel kapcsolatos elvárásokat azonban akkor is jogosnak tartjuk, ha ezekről egyes szervezetek képviselőinek más a véleménye. A szervezett formában történő együttműködés még sok tartalékot rejt magában, előbb-utóbb kialakulnak majd azok a konkrét formák és tartalmak is, amelyek mentén a tartalékok kiaknázhatók.

Nagyon fontosnak tartjuk a gazdasági szférával való kapcsolat erősítését. A munkaerőpiacot érintő ismeretek elengedhetetlenek a KID-program működéséhez, még ha nem is a munkába állási kimenet, hanem a tanulásba helyezés jelent meg hangsúlyosabban az egyes programokban. A jövőben, a tankötelezettségi korhatár 18 évre emelésével várhatóan kevesebben lépnek ki az iskolarendszerből hiányos iskolai végzettséggel, ezért vélhetően megnő a munkába állást választók száma. Feltételezhető, hogy a tanulás a rövid idejű tanfolyamok irányába indul el, ami szintén felértékeli a kapcsolat-tartást a munkaerőpiac szereplőivel.

Érdemes lenne elgondolkodni a tanulás + munka konstrukció bevezetésén a rövid idejű tanfolyamok esetében. Ez lehetővé tenné az érintett fiatalok hathatósabb támogatását.

A kimenet mérése

A programok tevékenységének mérése kulcskérdés. Kulcskérdés akkor is, ha a jövőben valamilyen normatív elem kerülne a rendszerbe, s akkor is, ha marad a projektfinanszírozás. Az eddig alkalmazott sikermutatók (bevonás, fejlesztéstervezés-készítés, munkába, illetve iskolába helyezés) mellett szükség lenne egy hosszabb távon mérő megbízható sikermutatóra. Ennek mérésében leginkább a közreműködő intézményekre, főként iskolákra lehetne támaszkodni, amelyek legalább addig számot tudnak adni a fiatalok sorsáról, ameddig azok igénybe veszik szolgáltatásaikat.

Mindez nem nélkülözi az alkalmankénti hatásvizsgálatokat, amelyek az eredményeket árnyaltan tudják bemutatni, s rávilágítanak a problémákra, illetve ezek összefüggéseire is.

Az intézményesülés és a finanszírozás kérdése

Annak idején, a tranzitfoglalkoztatási program hatásvizsgálatakor egy önálló intézményrendszerben s annak normatív módon való támogatásában gondolkodtunk mint lehetséges folytatásban. A KID-program intézményesülése hasonló formában nem képzelhető el. Ez a program sokkal változatosabb megoldásokat igényel, mint hogy valamilyen sztenderdizált intézménybe beszorítható lenne. A normatív finanszírozás alapjai is nehezebben teremthetők meg, mert nehéz egyértelmű mutatókhoz hozzárendelni a támogatást. A támogatottak folyamatos ki- és belépése, változatos támogatási igénye nagyon rugalmas megoldást igényel.

Ugyanakkor az OFA által megvalósított pályázati rendszer fenntartása nem ideális megoldás egy szélesebb körben és hosszabb távra tervezett program számára. A folyamatos pályázat sok energiát von el az érdemi munkától, még ha a kudarc veszélye miatt intenzívebb szakmai tevékenységre késztet is, mint a kényelmes munkára hajlamosító normatív rendszer.

Úgy gondoljuk, hogy érdemes lenne fenntartani a pályázati rendszer előnyeit, ugyanakkor stabilitást kellene vinni a rendszerbe. Valószínűleg többféle ilyen konstrukció képzelhető el. Megoldásnak látjuk például azt a – tulajdonképpen az OFA által már eddig is működtetett, de a dokumentumokban nem kellő hangsúllyal megjelenő – módozatot, amikor az egyes szervezetek több évre pályáznak a pályázatok időbeni egymásba csúsztatásával.

A finanszírozás – legalább részbeni – normatív alapokra helyezését is elképzelhetőnek tartjuk, részben a már eddig is alkalmazott indikátorok (pl. iskolába beiratkozottak száma, elhelyezkedett fiatalok száma), részben új, a tevékenység hosszabb távú hatása (pl. adott iskolai évet befejezők száma, szakmát szerzett fiatalok száma) mentén.¹⁶

A finanszírozásban s különösen a források elosztásában mindenképpen kulcsszereplőnek tartjuk az önkormányzatokat, de úgy látjuk, hogy állami felelősségvállalás nélkül egyelőre nem számíthatunk rájuk. Állami felelősségvállaláson nem csupán a finanszírozási háttér megteremtését értjük, de azokat a jogszabályokat is, amelyek arra késztetik a helyi önkormányzatokat, hogy igyekezzenek megoldani azokat a problémákat, amelyekre a KID-programok választ igyekeztek adni.

A program bővítése

A program bővítésére mindenképpen szükség van, hiszen a jelenlegi szervezetek legfeljebb a városokban és a környékükön élő rászoruló fiatalokat tudják ellátni. A program tapasztalatai azonban óva intenek attól, hogy

¹⁶ Csak lábjegyzetben utalunk arra a holland finanszírozási gyakorlatra, amely az iskolák finanszírozását – legalábbis részben – a tanulást befejezettek számához köti.

ezt átgondolatlanul tesszük. Ha a jelenlegi – komoly szakmai múlttal rendelkező – KID-szervezeteknek több év kellett ahhoz, hogy kiforjék magukat szakmailag és szert tegyenek a megfelelő szakemberekre, akkor ugyanezt az esélyt meg kell adni az újaknak is. A hirtelen nagy mértékű bővítés gépiessé teheti a folyamatot anélkül, hogy megfelelő teljesítmény állna mögötte.

A program ellenőrzése

Úgy érdemes a finanszírozást megvalósítani, hogy a KID-szervezetek rugalmasan legyenek képesek felvenni az embereket, ugyanakkor biztosítékokat kell beépíteni arra nézve, hogy csak a ténylegesen rászorulókat „futtassa” át a rendszer.

Egy laza normarendszer melletti állandó kontrollt látunk a legracionálisabbnak, de bármilyen finanszírozási konstrukciót csak úgy értelmesnek, ha azt előtte az érintett szervezetekkel, amelyek a finanszírozás minden kis apró részletét, buktatóját látják, megvitatják.

A KID azonban – bármilyen jól működő modell is – önmagában kevés. Az egész ellátórendszert kell koncepciózusan végiggondolni. Az egyéni helyzetekből, lehetséges életutakból kiindulva kell átnézni, hogy ezek a fiatalok hol siklanak felfelé, hol milyen intézményes segítséget érdemes kínálni nekik, akár alternatívákat is megfogalmazva, lehetőséget adva ezzel mind a kínálatnak a helyi viszonyokhoz történő alakítására, mind az egyénnek a választásra. Egy ilyen szociális-egészségügyi-oktatási-munkaügyi hálózatban lehet szerepe a KID-nek. Meggyőződésünk, hogy igazán hatékonyan csak így működhet, mert ezzel nemcsak a szakmai feladatok tisztázódnak, hanem – elkerülve a párhuzamosságokat – maga a rendszer is takarékosabb lenne.

Programközpontúság helyett problémaközpontúság

A jelenlegi rendszerben a családsegítők végeznek olyan feladatokat, amelyeket a KID-program is ellát (tanácsadás), s a munkaügyi központok tevékenysége is átfedésben van a KID-szervezetek tevékenységével. Ugyanakkor az előbbieket csak nagyon egyenetlenül tudják megoldani a feladataikat (a szolgálatok a fenntartó önkormányzatok hozzáállásától és anyagi erejétől függnék), a munkaügyi központok pedig töredékesen oldják meg (nem képesek vagy nem hajlandók a fiatalok problémáit alapvetően szociális kérdésként vagy legalábbis abba beágyazottként kezelni).

Ezeket a tevékenységeket nem biztos, hogy igazán hatékonyan meg lehet oldani szegregálva, vagyis hogy minden intézmény a helyén marad s ott dolgozik. Egy olyan intézményes együttműködést kellene kialakítani, amelybe az egyes kulcsszereplők (mint például a családsegítők, a munkaügyi szervezetek, a KID-szervezetek) delegálnak szakembereket, akik a saját

intézményük nevében végzik feladatukat, de napi kapcsolatban állnak egymással, tudnak egymás tevékenységéről. Ez a nagyobb településeken mindenképpen megoldhatónak látszik, kérdés, hogy mennyire működőképes. Az információáramlás és a párhuzamosságok elkerülése szempontjából valószínűleg igen, a szervezeti felállás és a finanszírozás azonban még kikísérletezendő. A KID végül is ezt a gondolatot vállalta fel, de az egyes programgazda szervezetek alapvetően a program megvalósításán dolgoztak s nem a probléma megoldásán. Hosszabb távon mindenképpen célnak látjuk, hogy a KID keretén belüli együttműködés kilépjen a programközpontú megközelítésből s feladatközpontúvá váljon. Ez a KID-programokat nem teszi fölöslegessé, hanem olyan háttérrel biztosít számukra, amely a szociális háló összefoltozásával biztosabb jövőt szán nekik.

Mellékletek

I. A kérdőíves felmérés táblázatai

I. táblázat

A fiatalok tervei a szülők iskolázottsága szerint

szülő iskolázottsága	nincs terv	munka	szakma	gimnázium	összes
egyik 8 általános	12	16	53	2	83
egyik szakmunkás	6	22	38	4	70
egyik közép- vagy felsőfok	4	5	12	8	29
összes	22	43	103	14	182

II. táblázat

A fiatalok iskolázottsága a programba kerülés előtt a szülők végzettsége szerint (%)

szülő iskolázottsága	8 általános vagy az alatti	szakmunkás lemorzsolódó	középiskolai lemorzsolódó
egyik 8 általános	40,5	32,1	18,5
egyik szakmunkás	35,3	35,2	22,5
egyik közép- vagy felsőfok	23,4	16,7	33,3

III. táblázat

Van-e most munkahelye, munkája?

	N	%
bejelentett, több mint 3 hónapja	47	24,1
bejelentett, kevesebb, mint 3 hónapja	16	8,2
van, de nincs bejelentve – több mint 3 hónapja	7	3,6
alkalmi munka rendszeresen	8	4,1
időnként alkalmi munka	17	8,7
nincs, mert gyereket nevel	13	6,7
nincs, egyéb ok miatt	78	40,0
összesen	186	95,4

IV. táblázat

Munka és tanulás a felmérés idején

	nem tanul	tanul				össze- sen
		általános iskolában	szak- iskolában	közép- iskolában	főiskolán, egyetemen	
bejelentett munkahelyen dolgozik	40,7%		9,5%		100,0%	34,5%
van munkahelye, de nincs bejelentve	4,8%					3,9%
alkalmi munkát végez	13,1%	50,0%		36,4%		13,3%
nem dolgozik, mert gyereket nevel	6,2%		4,8%	9,1%		6,1%
nem dolgozik egyéb ok miatt	35,2%	50,0%	85,7%	54,5%		42,2%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

A kérdőíves felmérés idején a tanulás különböző formáiban résztvevők megoszlása munkaviszonyuk jellege szerint.

V. táblázat

A fiatalok tervei a szülő iskolázottsága szerint (%)

szülő végzettsége	további terv		
	tanulás	munka	N
szülő 8 általános	32,5	41,0	83
szülő szakmunkás	35,6	20,5	73
szülő közép vagy felső	46,7	30,0	30
N	67	58	186

II. Egyéb táblázatok¹⁷

VI. táblázat

Képzésbe került és/vagy munkába helyezettek aránya a résztvevők különböző csoportjaihoz viszonyítva (%)

	induló egyéni státusz	fejlesztési terv	egyéni fejlődési napló	végleges pályaterv
2001	45,3	58,1	61,5	91,6
2002	42,5	59,8	63,0	130,7
2003	48,6	70,9	72,2	103,7
összes	45,4	62,5	65,2	105,7

VII. táblázat

A programból sikeresen kilépők megoszlása a kimenet jellege szerint (%)

	képzésbe visszavezetett fiatalok	munkába helyezett fiatalok	tanuló és egyidejűleg dolgozó fiatalok	összesen
2001	65,1	34,9	0,0	100
2002	72,5	26,0	1,5	100
2003	77,6	20,8	1,7	100
összesen	71,6	27,3	1,0	100

VIII. táblázat

A KID-program tervezett költségeinek forrása
(2001-2003-as program összesen)

	OFA-tól igényelt támogatás	munkaügyi központ támogatása	önkormányzati támogatás	partnerek hozzájárulása	saját forrás	egyéb forrás	összesen
eFt	628 115	70 095	24 286	35 713	43 792	8310	810 309
%	77,5	8,7	3,0	4,4	5,4	1,0	100,0

17 A táblázatok adatai a KID-program dokumentációjából származnak.

IX. táblázat

A KID-program költségeinek megoszlása (2002-2003-as programok)

	irányítás, menedzsment, adminisztráció	FF-projekt	HF-projekt	tartalék	összesen
eFt	181 364	279 948	72 132	4954	538 398
%	33,7	52,0	13,4	0,9	100,0

X. táblázat

Egy főre eső fajlagos költségek, 2002-2003 (eFt)

	induló egyéni státusz	fejlesztési terv	egyéni fejlődési napló	végleges pályaterv	programból sikeresen kilépők
irányítási költség	100,6	143,9	149,1	254,7	221,2
fejlesztési költség	155,3	222,2	230,2	393,2	341,4
összes költség	298,6	427,3	442,8	756,2	656,6

III. A programban részt vevő KID-szervezetek

program neve	település	háttér szervezet
Lajtorja	Eger	Konszenzus Alapítvány
Pályakezdő Hendikep	Szombathely	Változó Világért Alapítvány
Lépj tovább	Bátönyterenye	Mozgáskorlátozottak Egyesülete
KIDerül	Pécs	Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont
KidNet.hu	Debrecen	RÉS Egyesület
Tud6sz	Dunaújváros	Dunamenti Regionális Népfőiskola
Támasz-Pont	Gödöllő	Kontakt Alapítvány
Kertvárosi Grundisuli	Pécs	Magyar Iparszövetség Oktatási Központ

IV. A szervezetek tanulmányban használt jelölése

Szervezet A

A program egy közép nagyságú városban és környékén (kijáró munkatársak) zajlott, sok roma és sok általános iskolát sem végzett résztvevővel. Széleskörű összefogás a szervezetek között.

Szervezet B

Közép nagyságú város programja, sok vidékivel (bejáró támogatottak), roma résztvevők nélkül. Zömük a középiskolából morzsolódott le. Széleskörű összefogás a szervezetek között.

Szervezet C

Nagyvárosi program, alapvetően helyben lakókkal, kompetenciahiányra hivatkozva kevés roma résztvevővel.

Szervezet D

Kisvárosi program, kedvezőtlen személyi bázissal. Sok roma résztvevővel, elsősorban munkába helyezési kimenettel.

Szervezet E

Nagyvárosi program, főként helyi résztvevőkkel.

Szervezet F

Nagyvárosi program, főként helyi résztvevőkkel.

Szervezet G

Kisvárosi és környéki program, kijáró munkatársakkal. Sok tevékenységében elűt a másik hét programtól. Sok roma résztvevő. Az oktatásra koncentráltak.

Szervezet H

Közép nagyságú város programja, bejáró résztvevőkkel. Jellemzően nem romák, jelentős részük középiskolából morzsolódott le.

Summary

Anikó Fehérvári & Zoltán Györgyi: A ray of hope – The KID programme of the National Public Foundation for Employment

*Institute for Higher Education Research, Budapest, 2006
Research Papers 276*

From 2002, for three years, the National Public Foundation for Employment (OFA) supported the programs of eight civil organizations. These ventured to reintegrate into the educational system or introduce onto the labour market youngsters (age 16-25) with defective schooling. Behind the setting of the objectives there were detailed methodological concepts: the collaboration of organizations working in different fields with a Complex (K) collection of tools, their Integrated (I) co-operation, and the Differentiation (D) of development programs in accordance with private and social strata needs. An abbreviation of the Hungarian nNames of given to this threefold approach gave the program its name. The sponsor organization supported the launching of such initiatives.

As a result of an invitational tender, in November 2005, the OFA entrusted the Institute for Higher Education Research with making an analysis of the KID program.

The Institute for Higher Education Research focused on making an exploration of the target group's life courses and issues serving to influence the organizations handling the programs. It was also engaged in comparing the program's aims with their actual realization, and also with mapping out the factors that go to promote and perhaps obstruct these aims. The research was done with the use of questionnaires, an analysis of statistical data and interviews done with the organization's members and also with the young persons part taking in the program.

According to the assessment's results, the drafted aims were relevant, and the KID program clearly shows itself to be a progressive movement. The attempted methodologies are adequate for an initiation of the objectives. The eight programs, in spite of the success rates they set for themselves, found the youngsters in real need of help - and did not attempt to choose an "elite" from among the group of people thrust onto the peripheries of society.

There is only one field where we found some divergence from the laid-out aims. Among objectives, the labour market and educational outcomes

received the same emphasis, though during realization the emphasis shifted towards education. Reasons for this went along the lines of the following: 1. the labour market's aspirations to hire an educated labour force (which factor was recognized by both the participants and sponsors); 2. the participant organizations primarily had relationships with the area of education - and not with the labour market; 3. the program's young people are customers on the education market, whereas on the labour market the employer is, and *they* are the ones laying down the terms of employment, thus making success for the program much harder.

According to the data, almost 2800 youngsters were affected by the program during the course of the three years, of which 1200 joined in a contract format, meaning they used the services of the program for a longer time duration. Of these, 800 people finished with success. A great number of the graduates found themselves long-term places in society they continued, finished the schools they had started, and/or stabilized their place on the labour market.

The original objectives for the program's promotion wished it to be known at a local level as well, so after the experimental phase it would be able to continue with the use of local resources. The survey showed us that there are no responsible organizations that help youngsters get an education or with regard to adaptation to the labour market and as regards society, too. For this reason, financial contributions will primarily depend on individuals' social awareness and on good will. This fact therefore makes it hard for such programs to remain active on a local level, and with local resources; though it can be ascertained that organizations bringing to fruition the KID program put less of an emphasis on building its future – and more on implementing its actual aims.

This research, be used in the so-called grey economy.

A Felsőoktatási Kutatóintézet legújabb kiadványai

Kutatás közben füzet sorozat: A jelen kiadvány hátoldalán

Educatio folyóirat

Legújabb számaink:

- 2006/3, Ötvenhat
- 2006/2, Képzés és munkaerőpiac
- 2006/1, Mérleg, 2002-2006
- 2005/4, Óvodák
- 2005/3, Egyházak és oktatás
- 2005/2, Hallgatói mobilitás
- 2005/1, Budapest

Társadalom és oktatás könyvsorozat

2006

- 30. Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.): Felsőoktatási akkreditáció Közép-Európában

2005

- 29. Karády Viktor: A francia egyetem Napóleontól Vichyig
- 28. Lukács Péter: A felsőoktatás „tömegesedése”
- 27. Kozma Tamás: Kisebbségi oktatás Közép-Európában

2004

- 26. Lukács Péter – Nagy Péter Tibor (szerk.): Oktatáspolitikai Válogatás a hazai szakirodalomból
- 25. Polónyi István: A hazai oktatás gazdasági jellemzői a 20-21. századfordulón
- 24. Hrubos Ildikó (szerk.): A gazdálkodó egyetem

2003

- 23. Forray R. Katalin – Hegedüs András: Cigányok, iskola, oktatáspolitikai
- 22. Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
- 21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában

A Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megrendelhetők az Intézet honlapján keresztül (www.hier.iif.hu).

A Kutatás közben sorozat újabb füzetei:

2006

- 275 Fehérvári Anikó – Liskó Ilona:** Az Arany János Program hatásvizsgálata
274 Polónyi István – Timár János: Oktatáspolitikai és demográfia
273 Tót Éva: A munkavégzéshez kapcsolódó informális tanulás
272 Gábor Kálmán: Kollégisták a felsőoktatásban
271 Bajomi Iván – Berényi Eszter – Erőss Gábor – Imre Anna: Ahol ritka jószág a tanuló
– Oktatásirányítás, cselekvési logikák és egyenlőtlenségek Budapesten
270 Gábor Kálmán – Szemerszki Marianna: Sziget Fesztivál 2005
269 Szemerszki Marianna: A nem állami felsőoktatási intézmények hallgatói

2005

- 268 Liskó Ilona:** A roma tanulók középiskolai továbbtanulása
267 Sáska Géza: A szocialista és a polgári nevelés radikális alternatívái
266 Havas Gábor – Liskó Ilona: Szegregáció a roma tanulók általános iskolai
oktatásában
265 Polónyi István: A felsőoktatási beiskolázási keretszámok szakmai szerkezete

2004

- 264 Tót Éva:** Oktatási indikátorok – Az OECD INES Network-B tevékenysége
263 Györgyi Zoltán – Mártonfi György: A Leonardo mobilitási program hatása a résztvevőkre
262 Polónyi István: Patyomkin finanszírozás – Hogyan tovább a felsőoktatás finanszírozásával?
261 Török Balázs: A gyermeküket óvodáztató szülők körében végzett országos felmérés eredményei
260 Török Balázs: A kisgyermekkorai nevelés és gondozás nemzetközi összehasonlításának alapja
259 Liskó Ilona: Perspektívák a középiskola után
258 Biró Zs. – Hrubos I. – Lovász G. – Pásztor A.: Az oklevélmelléklet rendszere néhány európai egyetemen
257 Liskó Ilona: A szakképző iskolák kollégiumai
256 Polónyi István: A felnőttképzés megtérülési mutatói
255 Polónyi István: A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején
254 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000)

A Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megrendelhetők az Intézet honlapján keresztül (www.hier.iif.hu).